

საქონალური მემკვიდრეობა

ქართული
მემკვიდრეობა

თბილისი 2010

ვეძღვნით მშობლების _

**ივანე გიორგაჩიძისა
და
ნაზი ღომიას ხსოვნას.**

*რუსუდან, გიორგი და ლელა
გიორგბერიძეები.*

წინათქმა

დანიამი ქართული სათვისტომოს თავმჯდომარე. ქალბატონი რუსუდან გიორგბერიძე ჩემმა მეგობარმა მარინა მანველიძევილმა გამაწერო. პოლიტიკოსებისა და პოლიტლოგების ჯგუფი ჰყავდა ჩამოყვანილი თბილისში მარინა ჩრდილოეთ გერმანიაში. დანიის საზღვართან ახლოს რხოვრომს და ახლომახლო მსგავსი რომ კერაფერი ნახა, დანიის სათვისტომოს მიაკითხა. აქ თავმჯდომარე ადამიანებს სამშობლოს ნოსტალგიამ მოუყარა თავი. მათ ურხოეთში თავიანთი პაჭარა საქართველო შექმნეს და ენთუზიაზმით აკეიებენ ქართულ საქმეს.

ქალბატონი რუსუდანი ერთობ გულისთადი ადამიანი აღმოჩნდა. ძალე გავშინაურდით. დიდხანს ვილაპარაკეთ საქართველოში არსებული ვითარებაზე. სათვისტომოს საქმიანობაზე. გეგმებზე. ისეთი შეგრძნება მქონდა, თითქოს პირველად კი არ ვხედავდი, არამედ ყოველთვის ვიყნობდი. მერე ისიყ მიაშრო, აფხაზეთიდან გამოდევნილი. უსახლკარო. საოპერაწიოდ რომ ნავიდა დანიამი ოჯახთან ერთად. დარჩენას არ ფიქრობდნენ. მაგრამ ექიმის მეთვალყურეობას საჭიროებდა და დარჩნენ.

მამაჩემი რომ წოწხალი იყოს. ამას არ მაპატიებდაო. — თქვა გულისტკივილით. შეგნებული რხოვრების მესამედი გერმანელთა ტყუობასა და წიმბირში გააჭარა და არსად დარჩენაზე არ უფიქრიაო.

დავინტერესდი. რუსიკომ ზოგიერთი ეპიზოდი მიაშრო მამის — ივანე გიორგბერიძის რხოვრებიდან და თავისი ოყნებაყ გამიშხილა — ძალიან მინდა. მამაჩემის ხსოვნას ნიგნი მივუძღვნა და ხომ არ დამეხმარებოდიო. ვრადოთმეთქი. — ვუსხარიო.

მეორე დღეს მამამისის ხელნაწერები. გაყვითლებული ბარათები. სურათები და ოთხი სქელი ურნალი მომიტანა — ეს დედაჩემის დანერილი პოემა. ყველაფერი დანვრილებითაა აღწერილი და გა-

მოგადგემაო. თანაჲ მთხოვა, სათაურად იგივე დავტოვოთო
– „დათვის ბუნაგში“.

თავდაპირველად არქივის გაწნობას შევუდექი. კკითხ-
ულომდღი ამ გაწრეერლო, გაყვითლომდღი ფურწლეშს და
კიდევ ერთხელ ვრწმუნდემოდო ქართული გენის საოწარ
გამძლომდღი. სამშობლოს, დედას. ახლომდღიშს, სწავლას
მონყვეტილო, გერმანელთა ცყვეომდღამოვლილო კაჲის რი-
მშირიდან გამოგზავნილო წერილომდღი არ ჩანს იოცისოდენა
გულგატეხილომდღი, უიმედომა. პირიქით, საოწარი სულიერი
სიძლიერი, სიწოწხლის ნყურვილო, იმედი, ოწნემები იკვეთება
მათში და დამრწნემულომა მართლოაჲ თავიდან დაინყო
ყველაფერი. თუმჲა სისტემის უყუღმართი პოლიტიკის შედ-
ეგად ყველა ზეაღმავალი გზა მისთვის სამუდამოდ და-
კეტილო აღმოჩნდა.

კკითხულომდღი მის ნააზრევს, ნაშრომებს და სინანული
მიჰყომდღა, რომ მან ვერ შეძლო თავისი ნიჭის, ეწერვიის
რეალოზება. იმ დროში ასეთები გვერნი იყვნენ. „ხალხის
მტრის“ იარლოყმინემდღი უამრავი ადამიანი დახვრიტეს,
ზოგი გააწრმშირეს, მათ შორის მწერლოები. საზოგადო
მოღვაწეები.

მერე წერას შევუდექი. იმდენი საერთო მტრისი აღმო-
ვაჩინე, ასე მეგონა, მამაჩემზე ვწერდი. ვანოს დედა
იუსტინეჲ როგორ ჰგავდა გემაჩემს – მორწმუნე, დაულა-
ლაჲ, სამართლიანი. სწორედ ასეთი ქალის სახე გამოძ-
ერნა ილიამ „ოთარაანთ ქვრივში“. ასეთი დედების მადლომა
და ძალომაჲ გადაარჩინა საქართველო.

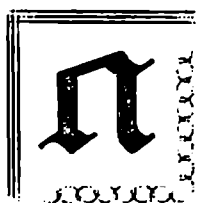
„დიდემდღი ადამიანები უძეგლოდ იკარგებია“, – წერს
ნიკო ლორთქიფანიძე. არადა, ასეთი ადამიანების მხრემზე
ფგას ქვეყანა.

ამ ნიგნით კი შვილომდღი – რუსუდან, გიორგი და
ლელა გიორგმერიძეშს პაჭარა ძეგლი დაუდგეს მშობლოების
ხსოვნას.

აღიხნა ჩაგანავა

2010 წელი

ვანე გიორგბერიძის მამა, გიორგი, ლეჩხუმში დაბადებულია, სოფელ ოფიტარაში. მისი წინაპრები კი გურიიდან ყოფილან, ჩოხატაურის რაიონის სოფელ ხიდისთავიდან და გვარ-

იც სხვა პქონიათ – გოგბერიძე. ბაბუამისს, გიორგი გოგბერიძეს ადგილობრივ მმართველობასთან უთანხმოება მოსვლია და პატიმრობას მთაში გაქცევია, ლეჩხუმში გახიზნულს კი მეტი უსაფრთხოებისთვის გვარიც შეუცვლია. მას მერე მშვიდად ცხოვრობდა თურმე ამ მშვენიერ მხარეში და მისი შვილებიც ისე შესისხლხორცებიან იქაურობას, როგორც მკვდრები, თუმცა წარმომავლობისა და ნამდვილი გვარის შესახებ ინფორმაცია თაობიდან თაობას გადაეცემოდა და მათი მეხსიერებიდან არ წაშლილა.

ვანოს მამა გიორგი შეძლებული ვაჭარი ყოფილა, დიდი მამულების პატრონი, გამჭრიახი გონების, ალლოიანი, წერაკითხვის მცოდნე და იმ დროის კვალობაზე საკმაოდ განათლებული. ამიტომაც სოფელში თუ ვინმეს რჩევა ან რაიმე საჭირო საბუთის შედგენა დასჭირდებოდა, მასთან მიდიოდნენ და ისიც დაუზარებლად ეხმარებოდა ყველას. თავისი საქმიანობიდან გამომდინარე, დღენიადაგ გზას გამოეკრებულს განსაკუთრებით ზამთრობით ექმნებოდა სიძნეელები. დიდ-თოვლობისას მთის ბილიკები რომ ჩაიკეტებოდა, თვეობით ვერ ბრუნდებოდა შინ. დიდხანს უფიქრია, ბევრიც უყოყმანია, მაგრამ ბოლოს მაინც გადაუწყვეტია ბარად ჩამოსახლება.

გიორგი და მისი ძმა ხონში, სოფელ ნახახულევში დასახლებულან, საიდანაც დიდებულად იკვეთებოდა კავკასიონის უმშვენიერესი ხედი და მისი ცქერით იქარვებდნენ ფუძესთან განშორების ტკივილს.

სოფელს კარგად მიუღია მუყაითი, აეკარგიანი ძმები. თავადაც მალე შეთვისებიან იქაურობას. გიორგის ცოლად ჰყავდა ლექსუმელი ქალი იუსტინე ჩაკეცტაძე. იგი, მართალია, გაუნათლებელი, უბრალო ადამიანი იყო, მაგრამ ერთობ ჭკვიანი, დაკვირვებული, ღვთისმოსიში და გამრჯე. აი, სწორედ ისეთი, რომ იტყვიან, ცივ ქვაზე დაასახლებს კაცსო.

ახალგაზრდა ცოლ-ქმარს მონდომება არ აკლდა, შრომა არ ეზარებოდა და საკმაოდ წელგამართულადაც ცხოვრობდნენ. წერილშვილიც ეზრდებოდათ – ოთხი ქალიშვილი და ერთი ვაჟი. მოულოდნელად უბედურება დაატყდათ თავს – ვაჟეცობაში თითქმის ფეხშედგმული 16 წლის ბიჭი ტვინის ანთებით ხელიდან გამოეცალათ. ახლომახლო თუ ვინმე მკურნალი ეგულებოდა, ყველა თავს დაახვია სიცხით გათანგულ ერთადერთ ძეს გამწარებულმა მამამ, მაგრამ იმდროინდელი მედიცინა უძლური აღმოჩნდა.

ძაბით შეიმოსა ოჯახი, პატარა დების ხალისი საფიცარმა ძმამ თან წარიტანა, მაგრამ ცხოვრება მაინც თავისი გზით მიდიოდა. იუსტინე უსაშველოდ დადარდიანებულ ქმარს რომ უყურებდა, გული უკვდებოდა. მორწმუნე ქალმა აღთქმა დადო, მეზობელი სოფლის ეკლესიაში ზამთარ-ზაფხულ ფეხშიშველს ევლო და უფალს შეევედრებოდა, ვაჟი ერუქებინა მათთვის. გიორგიმ კი ოქრომჭედელს საგანგებოდ დაამზადებინა ოქროს პატარა აკეანი და ქრისტეშობის დღეს ეკლესიას შესწირა. მართლაც, ერთი წლის შემდეგ, 1921 წლის 23 აპრილს გიორგბერიძეების ოჯახში ვაჟი გაჩნდა. ბაბუის სახელი ივანე დაარქვეს. გაიხარეს დებმა, თავად უკვე წამოზრდილები თავზე დაჰფოფინებდნენ პატარას. გიორგისაც სხივი ჩაუდგა თვალებში – გვარის გამგრძელებელი ეზრდებოდა.

ბიჭი იზრდებოდა და თანდათან საცნაური ხდებოდა, რომ იგი თანატოლებისგან გამოირჩეოდა. ყველაფერი აინტერესებდა – ზოგჯერ ისეთ რამეს იკითხავდა, უფროსები ვერ პოულობდნენ პასუხს. ძალიან ნიჭიერი იყო, საოცარი მეხსიერება ჰქონდა. რასაც კი ასწავლიდნენ და უყვებოდნენ,

თითქოს ისრუტავდა ყველაფერს. 6 წლის ივანე სოფლის სკოლაში მიაბარეს. ეს უკვე სხვა სამყარო იყო – სწავლის, ახლის შეცნობის სამყარო და ისიც მწყურვალეით დაეწაფა მას. მასწავლებლები ნიჭსა და მონდომებას უქებდნენ. მშობლებს უხაროდათ შვილის ასეთი გულმოდგინება და ოჯახის საქმეებით ნაკლებად ტვირთავდნენ. ჯობს, იკითხოოსო და გიორგი სადაც რაიმე საინტერესო წიგნს წააწყდებოდა, ფულს არ იშურებდა და მოჰქონდა მისთვის. განსაკუთრებით ისტორია, მითოლოგია და ლიტერატურა აინტერესებდა. იშვიათი ხელწერა ჰქონდა, ისე გამოჰყავდა თითოეული ასო, თითქოს ხატავსო. როგორც ყველა ბავშვი, ვანოც მოუსვენარი და ცელქი იყო, არავის არაფერში ტოლს არ უდებდა, მაგრამ კარგად სწავლასაც ასწრებდა. ტექნიკისადმი ინტერესიც ბავშვობიდანვე გამოამჟღავნა – ზოგჯერ თამაშს თავს დაანებებდა და თავისთვის ჩხირკედელაობდა ხოლმე.

ნახახულევის არასრული საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ, 1935 წელს, 14 წლის ვანომ ხონის (მაშინდელი წულუკიძის) პედაგოგიურ სასწავლებელში განაგრძო სწავლა. ერთ წელიწადში კი გიორგბერიძეების ოჯახს დიდი უბედურება დაატყდა თავს – ოჯახის თაყააცი უეცრად გარდაიცვალა. თითქოს საყრდენი დაკარგა ბიჭმა. კაცობაში ფეხშედგმულს სწორედ ახლა სჭირდებოდა ყველაზე მეტად მამის მართალი სიტყვა და ძალა. მიხვდა, რომ ამიერიდან დამოუკიდებლად ცხოვრება უნდა ესწავლა, შავისა და თეთრის, ავისა და კარგის გარჩევა. ფეხის დაცდენის უფლება არ ჰქონდა, მართალი გზით უნდა ევლო – ასე ასწავლიდნენ ოჯახში და ამასვე შთააგონებდა წიგნებში ამოკითხული ღირსეულ მამულიშვილთა ცხოვრება თუ ნააზრვეი.

იუსტინე ისედაც გაუტეხელი, ძლიერი ქალი იყო და ქმრის სიკვდილის შემდეგ სულ გაკაჟდა, დღე და ღამეს შრომაში ასწორებდა, ობლებს სწავლაში ხელი რომ არ შეშლოდათ და არ დაჩაგრულიყვნენ. სხვა რა გზა ჰქონდა, ახლა ცალუღელას უნდა ეზიდა დიდი ოჯახის ჭაპანი და მტერ-

მოყვრისთვის საკადრისი პასუხი გაეცა. ერთი ეგ უმაგრებდა გულს და ძალას აძლევდა, რომ კარგი შვილები ჰყავდა – სწავლაშიც ბეჯითები იყვნენ და არც შრომა ეზარებოდათ.

1938 წელს ხონის პედაგოგიური სასწავლებლის წარჩინებული კურსდამთავრებული ივანე გიორგბერიძე უგამოცდოდ ჩაირიცხა ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში. ლექტორების ყურადღებაც მალე მიიქცია. ლექციებს თითქმის არ აცდენდა. კვლევისა და ანალიზის იშვიათი უნარი მიემადლებინა განგებას, ყველა მოვლენისა თუ ფაქტის არსის სიღრმეში წვდომას ესწრაფვოდა. ეჭვი არავის ეპარებოდა, რომ მისგან კარგი მეცნიერი დადგებოდა. ბევრს კითხულობდა, აკონსპექტებდა, აანალიზებდა, სწავლობდა, ფიქრობდა. ინტერესი და შრომისმოყვარეობა – ეს მისი უმთავრესი თვისებები იყო, რომელთა გარეშეც ნიჭიერებას ფასი ეკარგება.

როცა ვანო დაიბადა, თავისუფლებაწართმეული საქართველო ორი თვის დაპყრობილი ჰყავდა რუსეთის კომუნისტურ იმპერიას. როცა გაიზარდა, მასაც სხვებივით აზვიმებდნენ გასაბჭოების დღეს, 25 თებერვალს ლოზუნგების ქვეყანაში. ლოზუნგები კი, გაგიხარიათ, ერთიმეორეზე უკეთესი იყო. „ყველაფერი ხალხს!“ – აბა, ამაზე აღმატებული მიზანი რა უნდა ყოფილიყო და ამხელა ქვეყანაში დიდი და პატარა სოციალიზმს „აშენებდა“, მომავალი კომუნიზმის იმედად, როცა ყველაფერი, რაც ახლა აკლდათ, თავსაყრელად იქნებოდა. ამ ქვეყნის სათავეში კი ქართველი კაცი იჯდა – იოსებ ჯუღაშვილი, თანაც ჩვეულებრივი კაცი კი არა, ფოლადის კაცი (სტალ-ინი), რომელიც ლამის მთელ საბჭოეთს მამად მიაჩნდა.

ხალხის საყოველთაო კეთილდღეობისა და ქართველი ბელადის საწინააღმდეგო რა უნდა ჰქონოდა ჭაბუკს, მაგრამ რაღაც-რაღაცები თითქოს არ შეესაბამებოდა ერთმანეთს. მაგალითად: რატომ წაართვეს ყველაზე გამრჯე, უნარიან და თავიანთი შრომის შედეგად შეძლებულ, კულაკებად მონათლულ გლეხებს სარჩო-საბადებელი. ვერ მიმიხვდარიყო, რა

დააშავეს მათ. დედა იუსტინე ყოველ ცისმარე დღეს პირ-
ჯვრის წერითა და ლოცვით ხვდებოდა. ნეტავ რა იყო ამაში
ცუდი, კომუნისტები რომ ასე სასტიკად ძირკვავდნენ ყვე-
ლაფერს, რაც რელიგიასა და რწმენას უკავშირდებოდა. ხშირ-
ად ესმოდა – მაგანი დაიჭირეს, ხალხის მტერი ყოფილაო.
ზოგჯერ ნაცნობიც გამოურეოდა მათში. უკვირდა – ერთი
უბრალო, ჩვეულებრივი კაცი, რომელსაც თავისი სახლიდან
ფეხი არ გაუდგა, როგორ შეიძლებოდა, ხალხის მტერი ყო-
ფილიყო, მაგრამ ვინ გასცემდა ყოველივე ამაზე პასუხს. ისე-
თი წლები იდგა, ხალხს ხმის ამოდების ეშინოდა. ბევრ რამეს
მოგვიანებით მიხვდა, გადასახლებაში, სადაც პოლიტპატიმ-
რების გარემოცვაში იყო და ფიქრისთვისაც ბევრი დრო
ჰქონდა.

ქმრის უდროო სიკვდილმა იუსტინეს სამუდამოდ ძაძები
ჩააცვა. ბავშვობიდან შრომას შეჩვეული დღე და ღამეს ას-
წორებდა, მაგრამ ერთს არ დაინივლებდა, სამღურავი არ
წამოსცდებოდა, შეიღების სიხარულით ხარობდა და მხოლოდ
იმას წუხდა, რომ საწყალი გიორგი ვერ მოესწრო მათ დაფრ-
თიანებას. "შვილებმა

კი ნამღვილად გაუ-
მართლეს. მაროს და
ქეთოს უკვე დაემ-
თავრებიანათ პედ-
აგოგიური სასწავ-
ლებელი, გათხო-
ვებაც მოესწროთ
და ქუთაისში ცხ-
ოვრობდნენ. აგრა-
ფინაც ქუთაისში
იყო გათხოვილი, უფ-
როსი ქალიშვილი საშა
კი – დიდ ჯიხაიშში.
სიძეებიც კარგი ვაჟკაცე-

მარო (მარცხენი), ივანე და
ქეთო გიორგაშვილები.

ბი გამოდგენენ. პატარა შვილიშვილების დანახვაზე თითქოს ცის კარი ეხსნებოდა იუსტინეს, ყველა სიმწარე ავიწყდებოდა და, ნეტა, ვანოს შვილებსაც მალე ვეღირსო, ნატრობდა

ქუთაისში სწავლისას ვანოს ბინის პრობლემა არ ჰქონია. სამივე სიძის – გრიშა ბარაბაძის, ალექსანდრე ლევიძისა და ლადო ჩირგაძის კარი ღია იყო მისთვის.

მთელ დროს სწავლას უთმობდა, საკვლევი და საძიებელი კი მრავლად იყო და მომავალშიც ამ კუთხით აპირებდა საქმიანობას, მაგრამ ომმა მისი გეგმები თავდაყირა დააყენა.

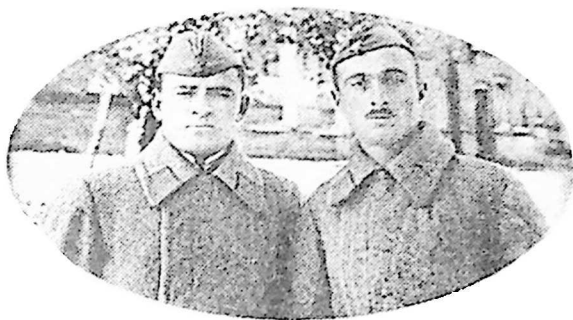
სხედან მარცხნიდან: ვაჟა ბარაბაძე (აგრეთვე ვაჟი), აგრეთვე გიორგაბარიძე, ალექსანდრე ლევიძე და მისი მამულა მარო გიორგაბარიძე. ობანან: ქეთო და ივანე გიორგაბარიძეები.

ივანე გიორგაბარიძე.
1941 წ.

მეოთხე კურსზე იყო, როცა დიდი „სამამულო“ ომი დაიწყო. სხვებთან ერთად ვანოც გაიწვიეს ჯარში, მაგრამ მაშინვე ფრონტზე არ წაუყვანიათ, ჯერ სამხედრო მომზადება უნდა გაეეღო. თელავში შექმნილ ქართულ ბატალიონში მოხვდა. ოჯახის არქივში შემონახულია თელავიდან გამოგზავნილი რამდენიმე გაცრეცილ-გაყვითლებული ბარათი. 1941

ივანე გიორგაბერიძე
(მარცხენი). თელავი. 1941 წ.

წლის 23 ნოემბრით
დათარიღებულ წერ-
ილში აგრაფინასა და
მის მეუღლე გრი-
გოლს წერდა: „ოთხი
დღეა, ვზივარ ოთახ-
ში და ვმეცადინებ,
რადგან უფეხსაცმ-

ლობის გამო ვეღზე
არ წამიყვანეს“. აქე-
დანაც ჩანს, რომ
უწიგნოდ ყოფნა არ
შეეძლო, კითხვა მისი
ცხოვრების წესი
იყო. 1942 წლის 2
იანვარს ისევ აგრა-
ფინას და გრიშას

ივანე გიორგაბერიძე (მარჯვნივ).
1941 წ.

სწერდა: „ჩემს ამბავს თუ იკითხავთ, არა მიშავს, ჯერჯერობით
კარგად ვარ და მომავალში როგორ იქნება, ეს კი არ ვიცი,
მაგრამ როგორც მდგომარეობა გვიჩვენებს, საქმე სერიოზუ-
ლად მიდის და ორი თვის შემდეგ მაინც ფრონტიდან ელო-
დეთ ჩემს წერილებს. ღაღო ხომ არ წაუყვანიათ, მაინტერე-
სებს. ქეთომ მომწერა, მიჰყავთო. ალექსანდრე ხომ არ წაუყვა-
ნიათ... ამინდი წახდა, კიდევ მოთოვა და ყინვებია. დილიდან
3 საათამდე ეეღზე ვართ გასული. შუადღისას დასველებული
და დაყინული ვბრუნდებით შინ... ჩვენთან ერთი ბატალიონი
უკვე გამოუშვეს ლეიტენანტებად და ან დღეს, ან ხვალ გაემგ-
ზავრებიან. ჩვენი გამოშვების ვადა უნდა იყოს 25 თებერვალი,
როგორც ამბობენ. მანამდე კი აქა ვართ“.

6 იანვარს მიწერილ წერილში კი ქეთოს სთხოვს, ღაღოს ამბავი აუცილებლად გაშვებინო და მერე თავისას ამცნობს: „აქედან ნაწილი გამოუშვეს უკვე, მახანყალაში გაუშვეს. ჩვენი გამოშვებაც არ დაიგვიანებს და როგორც ვფიქრობთ, ახლომახლო მოეხედებით“

წერილებში წავაწყდით 1941 წლის დეკემბერში თელავში თბილისიდან მიწერილ წერილს, რომელსაც ხელს აწერს სიმონი. სამწუხაროდ, გვარი არ წერია, მაგრამ ბარათიდან ჩანს, რომ იგი ვანოს ან ბაეშვობის მეგობარი იყო, ანაც – ინსტიტუტის. გაურკვეველ მოლოდინს დარღით აუქსია ჭაბუკის გული: „ყველაფერზე გულაყრილი ვუცქერი შაშხანას. კარგა ხანია, შევეჩვიე სიკვდილზე ფიქრს და დარაჯად მყოფი დიდხანს ვესაუბრებოდი მტკვარს. ბოლოს მტკვარმა ქვიშაზე მჯდომს შემომაფურთხა და მომაგონა რუსთაველის სიტყვები: „ჭირსა შიგან გაშაგრება ესრე უნდა, ვით ქვითკირსა“ და სოფლის წყეული მოქმედება ადამიანზე. ცოტა ვინუგეშე... დღე ერთია და ფიქრი ათასი და ამით ვცხოვრობ ჯერჯერობით. საბრძოლო ფორმები მოგვივიდა და დღეს ჩაგვაცმევნ. ერთი ნაწილი უკვე წაიყვანეს გუშინ, საით, არ ვიცით. თუ ცოცხალი დარჩე, ცოტა ხანს შეინახე ჩვენი მეგობრობის გრძნობა. მე კი მემახსოვრები საფლაფშიდაც. უკრავს მუსიკა რაღაც სევდიან ჰანგს და ეს არის მგონი, გედის უკანასკნელი სიმღერა, რომელშიც ჩაქსოვილია მთელი გრძნობა, ფიქრი სამშობლოზე, მეგობრებზე და მომავალზე“.

ასეთი იყო „ღიმილის ბიჭების“ სევდიანი ბარათები, რომელთაც ნამდვილი ომი ჯერ არ ენახათ.

გერმანელებმა 1942 წლის 24 ივლისს, როსტოვის აღების შემდეგ, კავკასიაზე მიიტანეს იერიში – გადმოლახეს ქლუხორი, სანჯარო, მარუხი. მათი მიზანი იყო, მოკლე ხანში აეღოთ კავკასია, ხელში ჩაეგდოთ ქართული მარგანეცი და აზერბაიჯანის ნავთობი. თანაც ეს მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური რეგიონი გაეკონტროლებინათ. 9 სექტემბერს ამიერკავკასიის სამივე რესპუბლიკაში საგანგებო მდგომარეობა გამოცხადდა.

სასწრაფოდ შეიქმნა ქართული დიეზიზები, ბატალიონები, ომის სუსხმა მოიცვა მთელი კავკასია, რომელსაც ფაშისტთა 25 დივიზია მოსდგომოდა და 1000 თვითმფრინავი ბომბავდა. 25 კილომეტრი აშორებდათ გაგრას, ოქტომბერში კი ნალჩიკი აიღეს და გროზნოს დაემუქრნენ. მტერი არ ხუმრობდა, წინ მოიწევდა და ქუდზე კაცი დადგა სამშობლოს დასაცავად. ვანოს შენაერთი სასწრაფოდ გადაისროლეს კავკასიის ფრონტზე.

ისტორიულად ცნობილი ფაქტია, რომ მთის ვიწროებში ქართული ჯარი თითქმის ყოველთვის ახერხებდა მასზე ურიცხვი მტრის დამარცხებას, რადგან მთიანი რელიეფი შესანიშნავი ბუნებრივი თავდაცვითი ზღუდეცაა და საფარიც. თანაც კავკასიის ფრონტზე თავმოყრილ ძალებს სარდლობდნენ ბრწყინვალე მეთაურები: ლესელიძე, ჩანჩიბაძე, ყურაშვილი და სხვები. ასე რომ, კავკასიის ელვისებური აღების გეგმა განუხორციელებელი ჩანდა. ამან კიდევ უფრო გააყეშა ფაშისტები. სხვადასხვა ადგილას პარაშუტით დესანტი გადმოსხეს, ბრძოლაში ჩართეს ალპინისტები გენერალ ლანცის მეთაურობით. სწორედ მათ წინააღმდეგ იბრძოდა ვანოს ქვედანაყოფი მარუხის უღელტეხილზე. ირგვლივ ყველაფერი ზანზარებდა. მტერი გამუდმებით უტევდა, მაგრამ დიდ წინააღმდეგობას აწყდებოდა. ამ ბიჭების უკან სამშობლო იყო, მრავალშვილად და მამაცად გადარჩენილი პატარა საქართველო. ამიტომ სისუსტის გამოჩენის უფლება არ ჰქონდათ. ყველამ ზეპირად იცოდა (და მთელმა საქართველომაც) ირაკლი აბაშიძის ლექსი აგერ ახლახან გმირულად დაღუპულ კაპიტან ბუხაიძეზე: „მე სიცოცხლეს ხელმეორედ შეეწირავდი მშობელ მხარეს, შეეწირავდი მშობელ მიწას, დღეს რომ გულზე დამაყარეს“. ყოველდღე კვდებოდნენ გმირები. ვანომ სიკედილს პირველად ჩახედა თვალებში. ყოველი შეტაკების შემდეგ დახოცილებს იქვე მარხავდნენ და ერთმანეთს გადარჩენას ულოცავდნენ. საკუთარი ხელით მიაბარა მიწას უკრაინელი მეგობარი, რომელსაც ძალიან შეეთვისა.

1942 წლის გვიანი შემოდგომა იდგა. მთაში უკვე დიდი თოვლი მოვიდა და მათი ქვედანაყოფი ერთ ხეობაში ჩაიკეტა. ტყვია-წამალი გამოვლიათ, არც საჭმელი ჰქონდათ და არც თბილი სამოსი, ყინვა კი ძვალ-რბილში ატანდა. ზურგიდან მარაგი იგვიანებდა, ეტყობა, ამხელა თოვლში ცხენებსაც უჭირდათ სიარული და გზის გამოგნება. ყოველდღე ვიღაც იყინებოდა. რაც შეეძლოთ, ერთმანეთს ამხნეებდნენ, მაგრამ ყველას თვალებში შიში ჩაბუდებულიყო – ნუთუ ეს დასასრულია, ასე უაზრო დასასრული. სწორედ ამ დროს ამოაღწია საკვებმა და თბილმა ტანსაცმელმა, მაგრამ სულის მოთქმა ვერ მოასწრეს, რომ მტერმა მარუხზე დიდი ოპერაცია წამოიწყო. ეს იყო ერთ-ერთი ყველაზე სასტიკი და სისხლისმღვრელი შეტაკება, რომელსაც დიდძალი მსხვერპლი მოჰყვა.

დაჭრილი ვანო ლაზარეთში მოვიდა გონზე, ოღონდ გერმანელთა ლაზარეთში, ფრონტის ხაზთან ახლოს. თვალი რომ გაახილა, ცოცხალი ვარო, პირველად ამ აზრმა გაუელვა გონებაში და გაუხარდა. ირგვლივ უწესრიგოდ ეყარნენ დაჭრილები და საშინელი კვნესა-გოდება ისმოდა. მერე საუთარ სხეულზე გადაიტანა ყურადღება. ხელ-ფეხსაც გრძნობდა და ესეც გაუხარდა, მაგრამ განძრევა და თავის წამოწევა უჭირდა. ახლა გარშემო მოატარა მზერა, სანამდეც შეძლო. ირგვლივ თეთრხალათიანები ჩემად მიმორბოდნენ, ხანდახან თუ გადაუგდებდნენ ერთმანეთს სიტყვას. მიაყურადა. გერმანელებთან ვარო, მიხვდა და ისევ დაკარგა გრძნობა.

თავზე შუახნის გერმანელი ექიმი ედგა და ტრილობას უშუშავებდა. ვანო ინსტიტუტში გერმანულ ენას სწავლობდა და იმდენი კი იცოდა, რომ ასე თუ ისე გაეგო ნათქვამის აზრი. ბედი ჰქონია, იოლად გადარჩაო, თავისთვის ჩაილაპარაკა ექიმმა, როცა საქმე დაამთავრა და გვერდით მწოლიარე ჯარისკაცზე გადაინაცვლა, რომელიც საშინლად ბორცავდა. მერე დამხმარეს უხმო, საჭირო ინსტრუმენტები მოატანინა. მძიმედ დაჭრილს, ეტყობა, ოპერაცია სჭირდებოდა. მთელი ღამე თვალი არ მოუხუჭავს ვანოს. ჯერ ისევ უგონოდ მყო-

ფი მეზობელი კენესოდა და ვაი დედარო, — საშველად დედას უხმობდა. ქართველი ყოფილაო, — გაიფიქრა. გული უკვდებოდა, მაგრამ რა შეეძლო. ერთ წუთში დაინგრა ყველაფერი — სამშობლოს დამცველი ჯარისკაცი გერმანელთა ტყვედ იქცა და ერთმა ღმერთმა უწყოდა, რას უქადდა მომავალი. ჯობდა, მოვმკვდარიყავიო, გაიფიქრა, მაგრამ მაშინვე დედა გაახსენდა და შეეცოდა. სხვა რა გზა ჰქონდა, ბედს უნდა მინდობოდა.

გარიჟრაჟზე ცოტათი ჩაწყნარდა გვერდზე მყოფი დატრილი, სად ვარო, უმისამართოდ ამოიღუდლულა. ვანოს გულზე მოეშვა, ეტყობა, უკვე გადაიტანა კრიზისი და გადარჩებაო. მაშინვე ხომ არ მიახლიდა მწარე სიმართლეს.

— ძმაო, გადაერჩით, პოსპიტალში ვართ, ნუ გეშინია, — დაამშვიდა. — სადაური ხარ? — ჩაეკითხა მერე.

— სოსუმელი აფხაზი ვარ, გვარად ზუხბაია, დედა მყავს ქართველი, მაგრამ ჩვენ ერთმანეთისგან რამ გაგყვო, — ამოიკენესა დატრილმა და ტკივილისგან გამწარებულმა გერმანელებს შეუკურთხა.

გერმანელი ექიმი გულისხმიერი კაცი აღმოჩნდა. მისთვის მთავარი ადამიანი იყო და არა ის, რომელ მხარეს იბრძოდა იგი. ასე რომ, ყურადღებას არავის აკლებდა. იქნებ გულში ნაცისტების იდეები სულაც არ ეპიტნავენოდა, მაგრამ ექიმი იყო და თავის საქმეს აკეთებდა, ავტომატი ხომ არ ეჭირა, სიცოცხლის გადასარჩენად იბრძოდა. თუმცა თითო-ოროლა წესიერი ადამიანის სიკეთე რას გადაწონიდა იმ ცოდვას, რაც ფაშისტებმა დედამიწაზე დაატრიალეს.

ექიმი დატრილებთან საუბარსაც არ გაუბოდა. ცოტა რუსულიც იცოდა. როცა გაიგო, ვანო ქუთაისში სწავლობდა, არ დაუმაღავს, რომ ქუთაისში ნამყოფი იყო და მასზე წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა იქაურთა დახვედრამ, სითბომ და ქართულმა სტუმართმოყვარეობამ. ამ საუბრის შემდეგ უფრო მეტ დროს ატარებდა მასთან, თითქოს მტრები კი არა, მოყვრები ყოფილიყვნენ. ეს არ იყო ექიმისა და ავადმყ-

ოფის ურთიერთობა, უფრო მამაშვილურ გრძნობას ჰგავდა. ვანო მალე გამომჯობინდა, უკვე სიარულიც შეეძლო. ზუხბაიას კი ხანგრძლივი მკურნალობა სჭირდებოდა, რისი პირობებიც ამ ფრონტისპირა საველე ლაზარეთში არ იყო და მისი ბერლინში, ჰოსპიტალში გაგზავნა გადაწყდა. ერთ დღეს ექიმმა ვანოს უხმო და საიდუმლოდ გაანდო ჩანაფიქრი:

– ტყვეთა ბანაკში რა გელის, ღმერთმა უწყის. შეიძლება ცოცხალი ვეღარ გადარჩე. მე მოგიხერხებ, მძიმედ დაჭრილებთან ერთად გერმანიაში გაგიშვებ. იქ ჩემს მამულში მიხვალ და გიპატრონებენ. მერე ალბათ ომიც დამთავრდება და შენს გზას ეწევი

ჯერ დააბნია უცხოტომელი კაცის შემოთავაზებამ, ეუხერხულა გულწრფელ დახმარებაზე უარის თქმა, მაგრამ, როგორც იქნა, სძლია უხერხულობას, მაღლობა გადაუხადა და, – თქვენს ოჯახს ტვირთად ვერ დავაწევბი, ვერც საფრთხეს შევუქმნიო, – მიუგო.

ბერლინიდან ჩამოფრენილი სანიტარული თვითმფრინავით ზუხბაია და სხვა მძიმე ავადმყოფები გერმანიაში გაამგზავრეს, სხვები კი, უკვე გამოჯანმრთელებულები, ტყვეთა ბანაკში წასასხმელად გაამზადეს, მათ შორის – ვანოც.

1942 წლის ბოლოს გმირმა მებრძოლეებმა მტერი საბოლოოდ უკუაქციეს კავკასიიდან და ამით დიდი გარდატეხა შეიტანეს ომის მსვლელობაში. ტყვეები კი ამ დროს დატვირთული ფურგონებით, ცხენებით თუ ფეხით ავსტრიის ტყვეთა ბანაკისკენ შორ და მომჭანცველ გზას მიუყვებოდნენ.

გზა უსაშველოდ გაიწელა. არაქათგამოცლილები ძლივს მიღასლასებდნენ, ტყვიასავით დამძიმებოდათ სხეული. დროისა და სივრცის შეგრძნება დაეკარგათ, ვერც გათენებას გრძნობდნენ და ვერც დაღამებას. ზამთარი სადაცაა, გულდა-

ნაბადს აიკრავდა, მაგრამ ჯერ ისევ ციოდა. თითქოს მთელი სამყარო ერთ უსასრულო გზად ქცეულიყო, სადაც გაჩერების უფლება არ ჰქონდათ. გაჩერება სიკვდილს ნიშნავდა. დაუძლურებულებს ხერეტდნენ და იქვე ტოვებდნენ. ნეტავ იმ ღვთისნიერი ექიმისთვის დამეჯერებინაო, ფიქრობდა სასოწარკვეთილი ვანო.

დასახლებულ პუნქტებს ერიდებოდნენ და განაპირა გზებით მიდიოდნენ. ირგვლივ ყველაფერს ომის კვალი ეტყობოდა. იშვიათად თუ გადაეყრებოდნენ ვინმე ადგილობრივს, ისიც დაზაფრული მაშინვე თვალს მიეფარებოდა ხოლმე. 'ში'მს დაეთრგუნა და გაესაცოდავებინა ადამიანები, სიკვდილის 'ში'მს.

ბადრაგი ჩქარა სიარულს აიძულებდა ტყვეებს, დათვლით კი თავს არ იწუხებდნენ. ან კი ვინ იყო გამქცევი, სად უნდა გაქცეულიყვნენ, როცა მთელი შემოგარენი ფაშისტებს ეკავათ.

ერთი კვირა ჭანჭრობში იარეს. მთელი ველი ხავსით იყო დაფარული, რომლის ქვეშაც ავისმომასწავებლად ბუფბუყებდა ჭაობი. ძალიან სახიფათო საეალი იყო, ერთმანეთს კვალში მიჰყვებოდნენ. ერთი მოუზომავე ნაბიჯი და ამყრალეზულ, წებოვან სიბლანტეში დაინთქმებოდი. ჭოტის კივილი თუ გაკრთებოდა დროდადრო ამ ავბედით მღუმარებაში.

ვანო საპაღნეაკიდებულ ცხენს უკან მისდევდა პირუტყვის აღდოს მინდობილი. მაინც ფრთხილად დგამდა ყოველ ნაბიჯს. უცებ ცხენი შეტორტმანდა, მის ფეხქვეშ მიწა ყანყალებდა. თავი ვერ შეიმაგრა, გვერდზე გადაქანდა და ჩაძირვა დაიწყო. ეს ისე თვალის დახამხამებაში მოხდა, ძლივს მოასწრო უკან გაწევა, თორემ მასაც თან ჩაიყოლებდა. თავზარდაცემული მისჩერებოდა მოფართხალე პირუტყვს, რომელსაც მხოლოდ თავილა უჩანდა. გაცოფებული ღრიალი შემოესმა, მიიხედა. პირგამეხებული გერმანელი ოფიცერი ავტომატს უმიზნებდა. უცებ გვერდზე მდგომმა იარაღზე ხელი აუკრა და ტყვიამ ვანოს საფეთქელთან ჩაუხუზუნა. იმ ოფიცრის-

თვის ტვირთის მზიდავ ცხენს და მის საპალნეს მეტი ფასი ჰქონდა, ვიდრე ადამიანის სიცოცხლეს. მისი გაბოროტებული სახე სამუდამოდ ჩაებეჭდა მეხსიერებაში. ცახცახმა აიჭანა, ისევე გადარჩა, ერთ წამში ორჯერ გადაურჩა სიკედილს. გაჭირვებით მოიკრიბა ძალა და გზა განაგრძო.

ავსტრიის მთიანეთში მდებარე ქალაქ ლინციდან ოციოდე კილომეტრში, აღმოსავლეთით, სოფლების — მაუნტჰესენისა და გუსენის მახლობლად ტყვეთა ბანაკის დიდი კომპლექსი იყო. სწორედ იქ მირეკეს ქართველი ტყვეები და ცალკე ყაზარმა მიუჩინეს. ამდენი თვის მერე პირველად იგრძნეს თავზე ჭერი, მაგრამ იგი არც საკუთარი ჭერი იყო და არც მოკეთის, არამედ მტრისა, რომელიც ღმერთმა უწყის, რა ხვედრს უმზადებდათ, მაგრამ ბედი, რომ აქ მოხვდნენ და არა ქალაქ ებენსის მახლობლად მდებარე ტყვეთა ბანაკში, რომელსაც სიკედილის ბანაკს ეძახდნენ. მოგვიანებით შეიტყო ვანომ, რომ ავსტრიაში სულ 123000-მდე ტყვე იყო, საიდანაც დაახლოებით 35000-მდე დაიღუპა.

ერთი კულაშელი ებრაელი ბიჭი ერიათ — მიშა მეგრელიშვილი. საწყალს შიშით გული უსკდებოდა, გერმანელებს მისი ეროვნება არ გაეგოთ. სხვა მხრივ ყველაფერი რიგზე იყო — გვარი, სახელი, მშობლიური ენა ქართული, მაგრამ აი, წინადაცვეთა სასიკვდილო განაჩენს ნიშნავდა. თითქოს გამოსავალი მოიფიქრეს, მაგრამ გაამართლებდა კი?

ახალმიყვანილ ტყვეებს ყველანაირად ამოწმებდნენ, საქონელივით ახარისხებდნენ და ისე ანაწილებდნენ. მიშას პასუხი მზად ჰქონდა. დაკითხვაზე სათითაოდ გამოძახებულიებიც მტკიცედ იმეორებდნენ ერთსა და იმავეს, რომ სამეგრელო საქართველოს ერთ-ერთი კუთხეა, სადაც მეგრელები ცხოვრობენ და გვარი მეგრელიშვილიც აქედან მოდის. მიშას კი, ბავშვობისას ტრავმის გამო, ოპერაცია დასჭირდა და ეს ფაქტი იმ ოპერაციის შედეგია და არა ებრაელობის ნიშანი. ვანომ ისიც კი დაამატა, ჩვენ მეზობელი სოფლებიდან ვართ და ბავშვობისას ხშირად ერთად ვთამაშობ-

დით ხოლმეო. ამას ისე გულწრფელად ამბობდა ყოველი მათგანი, ისე დამაჯერებლად, რომ გერმანელმა დაიჯერეს მიშას ქართველობა. დიახაც ქართველი იყო, აბა, რა. მისი ფესვები 26 საუკუნის წინ შეზრდოდა საქართველოს მიწას, რომელიც ასაზრდოებდა მათ და წინაპართა ძეგლთშესაღებიც გამხდარიყო. მოკლედ, ამ საშიშროებამ გადაიარა, მიშაც დამშვიდდა. ყველა უბედურების შემდეგ საბოლოოდ სამშობლოში დაბრუნებულმა ეანომ ვერც ზუხბაიას შესახებ შეიტყო რამე და ვერც მიშას კვალს მიაგნო.

საერთოდ, მთელ ბანაკში ქართველები ყველასგან გამოირჩეოდნენ ერთმანეთის მხარში დგომითა და დახმარებით.

ტყვეებს მუშახელად იყენებდნენ. ამუშავებდნენ ქვის სამტეხლოებში, ფერმებში, მანუფაქტურებში, გზების გაყვანაზე. სამუშაოზე ბადრაცს გაჰყავდა ისინი. მერეც მთელი დღე თაყზე ადგნენ და ამოსუნთქვის საშუალებას არ აძლევდნენ. შებინდებისას მისავათებულნი ბრუნდებოდნენ ყაზარმებში, განძრევის თაყი არ ჰქონდათ. ყველა დღე ტყუპისცალივით ჰგავდა ერთმანეთს. ომს ბოლო არ უჩანდა. ტყვეებს აბა ვინ ეტყოდა, რა ხდებოდა ფრონტის ხაზზე. გერმანელი ზედამხედველები კი, თავიანთ უძლეველობაში დარწმუნებულები, ჯერ ისევ ყინჩად დაიარებოდნენ. ეს გაურკვეველობა უფრო მტანჯველი და აუტანელი იყო, ვიდრე ყოველდღიური მძიმე შრომა. დედაჩემს უკვე გამოტირებული ვეეოლებიო, ფიქრობდა ეანო, მაგრამ დედის გული ალბათ ისევ მელოდება და უნდა გაეუძლოო, შეუძახებდა თავს. უსათუოდ უნდა გადარჩენილიყო, უნდა ეცოცხლა.

1943 წლის ზაფხული იდგა. ცხელი ამინდები დაიჭირა, ხეატში უფრო გაძნელდა მუშაობა. ერთ დღეს ბანაკს გენერალი შკორცენი ეწვია და ტყვეები კარგი მუშაობისა და მორჩილებისთვის „დააჯილდოვა“ – მდინარეზე წაიყვანა. ბანაკიდან ოდნავ მოშორებით ჩამოედინებოდა დიდი მდინარის – დანუბის შენაკადი გუსენი.

არნახული ჟრიაშული იდგა გუსენის პირას. ტყვეებმა

თითქოს სამოსთან ერთად ჩამოიბერტყეს დარდი და სევდა, გახალისდნენ, გაღალღნენ. ზოგიც ცურვაში ეჯიბრებოდა ერთმანეთს. ვანოს ბავშვობიდან უყვარდა ცურვა. ახლაც მარჯვედ უსვამდა მკლავებს, ხანაც ჩაყვინთავდა, თავს ცდიდა, კიდევ თუ შემრჩენია გამძლეობაო. მოკლედ, თავის სტიქიაში იყო. მერე ზურგზე გაწვა. მზე თვალებში უჭიატებდა. თვალები დახუჭა. საოცარ სიმსუბუქეს და ნეტარებას გრძნობდა. წარმოიდგინა, ვითომ ნახახულევში იყო და მშობლიური ცხენისწყლის ტალღები ელამუნებოდა სხეულზე. გული ტკივილისგან მოეწურა. სასწრაფოდ გაახილა თვალი, რათა მტანჯველ ოცნებას დასხლტომოდა, გადატრიალდა და გახელებით გაცურა. გენერალმა რატომღაც თვალი დაადგა თავისთვის, ეულად მოცურავე ჭაბუკს და მდინარის გადაცურვაში გაჯიბრება შესთავაზა. ტყვეს რა უფლება ჰქონდა, უარი ეთქვა. ნაპირთან შეჯგუფული ტყვეები – გულისფანცქალით, გერმანელი ზედამხედველები კი ინტერესით ელოდნენ, როგორ დასრულდებოდა ეს „დუელი“. რაღა მე ამომირჩია ამ ოჯახქორმაო, ფიქრობდა ვანო და არ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო, გასწრება ეცადა თუ მიეშვა – რომ ვაჯობო, შეიძლება სიცოცხლის ფასად დამიჯდესო. ამ ჭოჭმანმა ოდნავ შეაფერხა და გაღმა ნაპირთან თითქმის ერთდროულად მიცურეს. ჯანი გავარდეს, რაც მომივა, მომივაო, აზარტმა გადაძალა უკან მობრუნებული, მძლავრად მოუსვა და ჩამოიტოვა მეტოქე. გუსენის შუაწელამდე მისულს დედის შეშფოთებული სახე მოელანდა, რას აკეთებო, ეუბნებოდა თითქოს. მიხვდა თავის შეცდომას და ცურვა შეანელა. გენერალი წამოეწია, სულ ახლოს იყო, მაგრამ არ უსწრებდა. რა ექნა, ერთ ადგილზე ხომ არ გაჩერდებოდა. ასე ნელ-ნელა გაცურეს ნაპირისკენ. მიხვდა, გერმანელმა ოფიცერმა მასზე ძლიერს უფლება მისცა, გაესწრო და გული მადლიერებით აეგსო, ამათშიც ურევია ადამიანებიო, გაიფიქრა

ყველამ შვებით ამოისუნთქა, ასეთ მშვიდობიან დასასრულს არ ელოდნენ. შკორცენს ყუთებით საუკეთესო პურმა-

რილი მოეტანა და ღვინითაც გაუმასპინძლდა ტყვეებს. ის
დღე გამონათებასავით იყო მათ პირქუშ ყოფაში.

ერთი ასეთი გამორჩეული დღე 1943 წლის ნოემბრის
ბოლოს ელოდათ. ბანაკში აფიშები გამოაკრეს, რომელიც
ქართველი მწერლის, გრიგოლ რობაქიძის სტუმრობას ამც-
ნობდა ტყვეებს. რა თქმა უნდა, განსაკუთრებით ქართველებს
გაუხარდათ ეს ამბავი.

გრიგოლ რობაქიძე დაიბადა ზემო იმერეთში, სოფელ
სკირში, დიაკვნის - ტიტე რობაქიძის ოჯახში. ქუთაისის
სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ ტარტუში
მიიღო იურიდიული განათლება, ხოლო ლაიფციგის უნი-
ვერსიტეტში ფილოსოფიას დაეუფლა. 1908 წელს საქარ-
თველოში დაბრუნდა და შემოქმედებით მოღვაწეობას შეუდ-
გა. იგი მრავალმხრივი მოღვაწე იყო – პოეტი, რომანისტი,
დრამატურგი, კრიტიკოსი, კითხულობდა საჯარო ლექციე-
ბს თბილისსა და ქუთაისში. ამ პერიოდში დაწერა რომანი
„გველის პერანგი“, რომელიც თავადვე თარგმნა გერმანულ
ენაზე და 1927 წელს გერმანიაში გამოსცა შტეფან ცვაიგის
ბრწყინვალე წინასიტყვაობით.

ნაყოფიერი შემოქმედებითი მუშაობის პარალელურად
გულანთებული მამულიშვილი აქტიურად იყო ჩართული
ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში. იგი არ ერიდებოდა, ხმამა-
ღლა გამოეთქვა უკმაყოფილება საქართველოს იძულებითი
გასაბჭოების გამო და აშკარად დაპირისპირებოდა კომუნის-
ტურ იდეოლოგიას. ასეთ საქციელს კი სისხლით მოსული
რეჟიმი არავის აპატიებდა და ალბათ რობაქიძის სიცოცხ-
ლეც ისევე ტრაგიკულად დასრულდებოდა, როგორც არაერ-
თი პატრიოტი, მართალი ადამიანისა, მაგრამ იგი 1931 წელს
გერმანიაში დაბრუნდა და დარჩა როგორც პოლიტიკური

ემიგრანტი. ასე გადარჩა ნიჭიერი მოღვაწე, რომელმაც მდიდარი შემოქმედებითი მემკვიდრეობა დატოვა, მაგრამ ვერაფერმა გაუნელა სამშობლოსთან განშორების ტკივილი. საქართველოსა და პირადი ხედვრით გამოწვეული სულიერი ტრაგიზმი ნათლად ჩანს მის ესსეებსა და წერილებში, რომლებსაც აქვეყნებდა პარიზში გამომავალ ჟურნალში „ბელი ქართლისა“.

საბჭოეთზე ჩამოფარებულ რეინის ფარდაში კი რეჟიმისთვის არასასურველი არანაირი ინფორმაცია არ აღწევდა. მწერლის შემოქმედების გაცნობა მხოლოდ მისი რეაბილიტაციის შემდეგ გახდა შესაძლებელი, რაც ე.წ. „პერესტროიკამ“ მოიტანა გასული საუკუნის 80-იან წლებში. სწორედ მაშინ დაიწყო გრიგოლ რობაქიძის მემკვიდრეობის გამოცემა „გველის პერანგით“, რომელიც 1988 წლის თებერვალში გამოვიდა. გასაოცარია მისი აზრების სიღრმე, ამა თუ იმ მოვლენის არსში წვდომის უნარი, კავშირი მითიურსა და ისტორიულ სინამდვილეს, ირეალურსა და რეალურ სამყაროს შორის და ყველგან განსჯის საგანია საქართველოს ისტორია, მითოლოგია, ქართული გენი, ქართული სიტყვა. აი, თუნდაც ერთი მაგალითი: „წვდით ცოცხალ ფესვებს საქართველოსა – მის გენიალურ ენას, მის უნივერსალურ მითოსს, მის პეროულ თავგადასავალს, მის ხალას სტილს სიცოცხლისა, წვდით მის ფესვებს და ფესვები არწივის ფრთებად აგესხმით და ამ გზით მოიპოვებთ თავისუფლებას. მარჯო საქართველოს, თავისი თავის უფალს“.

ვანო როცა წამოიზარდა, საქართველოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობის იდეის ერთგულების გამო გრიგოლ რობაქიძე უკვე სამშობლოს მოღალატედ იყო შერაცხული, მისი ნაწერები კი – აკრძალული. სტუდენტებმა მაინც შეიტყვეს ზოგი რამ მასზე. ქუთაისში კარგად ახსოვდათ მისი საჯარო გამოსვლები ქართულ ფენომენზე, ფილოსოფიურ, ესთეტიკურ თუ ლიტერატურულ საკითხებზე. ვანომაც როგორღაც ხელში ჩაიგდო ვინ იცის, რამდენ ხელში გამოუ-

ლილი, თითქმის გაცრეცილი „გველის პერანგი“. ერთ ღამეში მალულად წაიკითხა. აქამდე წაკითხულ არც ერთ წიგნს არ ჰგავდა – საოცრად დამუხტული იყო, ძარღვიანი ქართულით დაწერილი. განსაკუთრებით გამოკვეთილი იყო ქართული სულის ფესვებთან მიჯაჭვულობა, რაგინდ შორს გადაეგდო იგი ბედის დღენიდან მბრუნავ ბორბალს. ასეთი იყო მშობლიურ წიადს დაბრუნებული არჩიბაღდ მეკეშიც. ლენინის პორტრეტის ქვეტექსტში მისი დამანგრეველი ენერგია იკითხებოდა, რუსი ხალხის დახასიათებაში კი ამ ერის ტლანჩი, უხეში ძალა ჩანდა.

გადატყდილი დარბაზი საპატიო სტუმრის გამოჩენას ელოდა. ტყვეებს ცალკე მიუჩინეს ადგილი.

თავდაპირველად სტუმრის მხლებელმა გერმანელმა ისაუბრა მწერლის შემოქმედებაზე, მის ფილოსოფიურ წიადს-ელაზე, წერის თავისებურ მანერასა და სტილზე. ბოლოს კი ასეთი ფრაზით დაასრულა, – „გრიგოლ რობაქიძის ნაშრომებში მაღალმხატვრულად ერწყმის ერთმანეთს მითოსი და რეალობა, რითაც მან ახალი სიო შემოიტანა გერმანულ ლიტერატურაში“.

გრიგოლ რობაქიძე შეუდარებელი ორატორი აღმოჩნდა. ჯერ გერმანულად ისაუბრა დიდხანს, მერე რუსულზე გადავიდა. ბოლოს ქართველებს მიაპყრო მზერა და ქართულად ალაპარაკდა. ეს იყო სამშობლოს მონატრებული კაცის სევდიანი მონოლოგი. „მართალია, მე დღეს ამ მიწაზე ვცხოვრობ და გერმანულ ენაზე ვწერ, მაგრამ ქართველ მწერლად ვრჩები, აქაც ქართულ საქმეს ვაკეთებ და ჩემი საფიცარიც საქართველოა“, – ფიცით გაისმა მისი სიტყვები. მერე ლექსების კითხვა დაიწყო. სულით ხორცამდე შეძრული ქართველი ტყვეები სულგანაბული მისჩერებოდნენ კლასიკოსს, რომლის გულსაც მთელი საქართველო დაეცია და ახლა მათ უნაწილებდა მაცოცხლებელ აიაზმად. ვანომ დაიწყო, სხვებმაც მიბაძეს და ბოლომდე ასე დაჩოქილები უსმენდნენ ქართული გენის აბობოქრებას.

შეხვედრის დასრულების შემდეგ ქართველ ტყვეებთან გასაუბრება ისურვა მწერალმა. რიგრიგობით შედიოდნენ მასთან. ყველაფერი აინტერესებდა — პოლიტიკური ვითარება, ქალაქებში მუშათა მდგომარეობა თუ სოფლად გლეხკაცის ცხოვრება. ვანოს ჯერმაც მოაწია. მოწიწებით შესცქეროდა ამ ჭარმაგ კაცს, რომელზეც სამშობლოში ათასგვარი ლეგენდა დადიოდა და მათში ტყუილ-მართალს ვერ გაარჩევდი. აბა, მაშინ რას წარმოიდგენდა, ოდესმე პირისპირ თუ შეხედებოდა სამშობლოში ტაბუდადებულ თანამემამულეს, რომლის ნიჭსა და ოსტატობას მსოფლიოს გამოჩენილი ადამიანები აღიარებდნენ. საოცრად დახვეწილი, პეწიანი მწერალი ერთი შეხედვით მშვიდი და გაწონასწორებული ჩანდა, მაგრამ შეკითხვების კორიანტელი საცნაურს ხდიდა მის შინაგან ფორიაქსა და მღელვარებას, თვალებში კი უსაშველო სევდა ჩასწოლოდა.

სტუმარმა როცა შეიტყო, ვანო ქუთაისში სწავლობდა, სახე გაუბრწყინდა თავადაც იმ კუთხის შვილს. გამოჰკითხა ლექტორების ვინაობა. ბევრი მისი ნაცნობი აღმოჩნდა. ისიც ესიამოვნა, ვანოს წაკითხული რომ ჰქონდა „გველის პერანგი“. ვანოს არც ის დაუმაღავეს, რომ იცნობდა მუშიშვილის ფსევდონიმით გამოქვეყნებულ გრიგოლ ხოფერიას კრიტიკულ წერილსაც „გველისპერანგოსანი“ და თავისი აზრი მოახსენა მის შესახებ — მართალია, მუშიშვილი წერს, რომ თქვენი ხართ სიმბოლიზმის იდეური ბელადი მუსოლინის პროფილით და რომის პაპის ნიღბით, მაგრამ თქვენი შემოქმედების, თქვენი ფილოსოფიური მსოფლმხედველობის უარყოფას მაინც ვერ ახერხებსო.

რობაქიძე ქართველ მწერლებზეც დაეკითხა - რა შექმნეს ახალი და ღირებული, ისტორიულ თემებზე თუ წერს ვინმეო. ვანომაც ყველაფერი აუწყა, რაც იცოდა. კონსტანტინე გამსახურდია ახსენა სტუმარმა, შემართება და ამტანობა შეუქო, კომუნისტთა წნეხს გაუძლო, არ გატყდა და შეუდარებელ ნაწარმოებებს ქმნისო. უცებ დადუმდა, ფიქრებით

სადღაც შორს წავიდა, ალბათ საქართველოში და, – არა მგონია, ჩემმა ხალხმა ჩემზე შეთხზული ჭორები დაიჯეროს და დამივიწყოს, ფეხქვეშ გამთელოსო, – თითქოს უმისამართოდ ამოთქვა.

მერე ეანოს მიუბრუნდა:

– ეხედავ, ნიჭიერი, ჭკვიანი ყმაწვილი ხარ. აქ თუ დარჩები, ხელს შეგიწყობ, უნივერსიტეტში შეხვალ, ისწავლი და საჩინო კაცი გახდები.

– მამა ადრე გარდამეცვალა, დედამ კი ისიც არ იცის, ცოცხალი ვარ თუ მკედარი, მაგრამ მჯერა, მაინც მელოდება და ეადლებული ვარ, დაებრუნდე. სწორედ დაბრუნების იმედით მაძლებინებს ამ ჯოჯოხეთში, – მიუგო ეანომ.

ერთხანს იყუჩა სტუმარმა. ალბათ თავისი მშობლები თუ დაუდგა თვალწინ და – ყმაწვილო, შენ მე მაჯობეო, უთხრა სევდიანად, – იცი, იქ კარგი დღე არ მოგელის, მაგრამ მაინც დაბრუნებას ეშურები, რათა დედას მოლოდინი არ გაუწოლო. ყოჩაღ, ღმერთი გფარაუდეს, – დალოცა და დაემშვიდობა.

ასე დასრულდა უკუღმართი საწუთროსთვის წართმეული ეს ერთი ბედნიერი დღეც. ეანოზე წარუშლელი შთაბეჭდილება მოახდინა ამ შეხვედრამ. ფიქრში დაწყვილებით იხსენებდა მათი საუბრის ყველა დეტალს, ემიგრანტი მწერლის ხმასა და გამოხედვაში შეფარულ სევდას და გულწრფელად ეცოდებოდა იგი. მართალია, თავად ფაშისტების ტყვე იყო, მაგრამ შინ დაბრუნების იმედით სულდგმულობდა, ამ დიდებული ადამიანისთვის კი, რომლის მთელი არსება სამშობლოს სიყვარულს გაეჟღინთა, სამუდამო „ტყვეობა“ მიესაჯა განგებას, რადგან კომუნისტების ხელში ვერც საქართველოში ფეხის დადგმას ეღირსებოდა და ვერც სულიერ სიმშვიდეს მოიპოვებდა უცხო მიწაზე. იგი მართლაც ვეღარ დაბრუნდა საქართველოში. ომის შემდეგ კი ქენევაში გადავიდა საცხოვრებლად. მას არაფერი აკავშირებდა არც ფაშისტურ იდეებთან და არც ჰიტლერთან, როგორც უერცებლებდნენ ხმებს, მაგრამ სხვებივით ისიც იმედოვნებდა, რომ

კომუნისტური რუსეთი ამ ომში დამარცხდებოდა და საქართველო თავისუფლებას მოიპოვებდა. გრიგოლ რობაქიძე 1962 წელს, 82 წლის ასაკში, ჟენევაში გარდაიცვალა, 1976 წელს კი მისი ნეშტი ლევილში გადაასვენეს. უცხოებაში მარტოდ შთენილმა მხოლოდ ერთი ნატვრა დაგვიტოვა: „ჩემი ნატვრაა, როცა მე ამ სოფლად აღარ ვიქნები, მოდიოდეს ვინმე ქართველი დედა ყოველ წელს მცხეთას მწიფობის, ჩემი დაბადების თვეში, სანთელს აანთებდეს ამ პაწია სალოცავის წინ და ღოცვით ახსენებდეს ჩემს სახელს. მეტს არას ვთხოვ საქართველოს“.

ტყვეობისა და ომის დამთავრების მოლოდინის კიდევ ერთი გაუსაძლისი წელი მიიღია და 1944 წლის გაზაფხული დადგა. გარემო მწვანედ შეიფერა. მთებმაც თოვლიანი მხრები ჩამოიბერტყეს და მზეს მიუშვირეს დამზრალი გულმკერდი გასათბობად.

მშვენიერი კვირადღე გათენდა. სამუშაოდ აღარ გაჰყავდათ და ისვენებდნენ. რამდენიმე ქართველმა უფროსობისგან შემოგარენში გასეირნების ნებართვა ითხოვა. უარი არ უთქვამთ და ისინიც ნელა გაუყვნენ სოფლისკენ მიმავალ გზას. ერთმანეთს ემიჯნებოდა კოხტა, მოვლილი კარ-მიდამოები, რომელთაც გამრჯე კაცის ხელი ეტყობოდა. ევროპული სტილის პატარა, მანსარდიანი სახლები ედგათ. ეს რომ არა, თავი საქართველოში გეგონებოდა. აქაურები უკვე შეჩვეოდნენ ტყვეთა ბანაკების ბინადართ და მათი გამოჩენა არავის გაჰკვირვებია, თავისთვის ფუსფუსებდნენ. ერთ ეზოში ჭა შენიშნეს. ოწინარზე პატარა ვედრო კონწიალებდა. ისეთი მშობლიური და ახლობელი იყო ეს ყველაფერი, ვანომ წამიერად წარმოიდგინა, ახლა დედა გამოვა და საყვედურით მკითხავს, აქამდე სად იყავი, თვალები გამომიღამდა ღოდინით. უცებ გამოერკვა. მწარე იყო რეალობა, ნახახულევი

კი ტკბილ წარსულში დარჩენილიყო და აღარც იუსტინე ჩანდა სადმე. ჭის სიახლოვეს დიასახლისი რაღაცას საქმიანობდა. ვანო ანგარიშმიუცემლად მიუახლოვდა ჭიშკარს და— თუ შეიძლება, წყალს დავლევთო, სთხოვა. ქალმა ანიშნა, შემოდითო. ჭას მიეახლა და ვედროს ისე შემოაჭდო ხელები, თითქოს ამოწმებდა, ნამდვილია თუ მეჩვენებო. მძლავრად ჩაუშვა წყალში. უცებ პატარა გოგო მოცუნცულდა, ლამბაქზე დადებული ჭიქა მიაწოდა სტუმრებს. ისეთი ცივი წყალი იყო, ჭიქა სულ დაიცვარა. დაილოცოს შენი ძაღლო, სადღეგრძელოსაყით ჩაილაპარაკა ვანომ და სულმოუთქმელად გამოცაღა. ცივი წყლით გული იჯერეს. ამ დროს დიასახლისმა პატარა ტაბლა გამოიტანა. ზედ ტკბილეული, ღვინო და ჭიქები ელაგა. იქვე, ხის ქვეშ, ჩრდილში ჩამოდგა და სათნო ღიმილით მიიპატიჟა ბიჭები. გოგონამ სკამები მოარბენინა. ამას ნამდვილად არ ელოდნენ. ეგონათ, მხოლოდ საქართველოში იცოდნენ უცხო სტუმრის გადაყოლა. თანაც ესენი ხომ ტყევეები იყვნენ, დანომრილი უფასო მუშახელი და მეტი არაფერი. მაღლიერებით აეცსოთ გული.

ცოტა ხანში ეზოს ველოსიპედით კაცი მოადგა. შინაურულად შემოვიდა. ეტყობოდა, ოჯახის უფროსი იყო. ველოსიპედი იქვე მიაყუდა და ტაბლას მიუახლოვდა. ბავშვმა სკამი მოუტანა. არც გაკვირვება დასტყობია სახეზე და არც გაბრაზება. პირიქით, გულლიად მიესალმა სტუმრებს და ცოლსაც საზრიანობა შეუქო.

შეხედა თუ არა ვანომ, მაშინვე იცნო. ან კი რა დაავიწყებდა იმ გაუფალ ჭაობში მისკენ ავტომატმოშვერილი ოფიცრის სახეს. რას გაუგებ განგების ნებას. გვერდზე მდგომს ხელი რომ არ აეკრა, ბლანტი სიმყრალე შეისრუტავდა სამუდამოდ. ახლა ამ კაცის ეზოში იჯდა, მისი სტუმარი იყო და უნდა ედღეგრძელებინა კიდევ. მასპინძელი ენად გაიკრიფა. რუსებს არ ჰგავხართ, სადაურები ხართო, დაინტერესდა. გამოიკითხა, სად იბრძოდნენ, ტყვედ როდის ჩავარდნენ. მერე თავისიც თქვა. მეც ვიბრძოდი, მაგრამ მძიმედ დავიჭერი, ომისთვის ჩამომ-

წერეს და სახლში გამომიშვესო. ვანო გამეხებული იჯდა, არაფერს არ ეკარებოდა. შეწუხდა მასპინძელი, ხან რას აწოდებდა, ხან – რას. როგორ არ ჰგავდა ეს კეთილი, ხალისიანი კაცი იმ გავეშებულ ჯარისკაცს. ასე ჯდომა არ შეიძლებოდა, უმადურობაში ჩაეთვლებოდა. ვანომ ჭიქა აიღო, თავი აწია და თვალებში ჩახედა მასპინძელს. რადგან ღმერთმა ისევ შეგეჟარა ერთმანეთს, სიმართლე შენც უნდა იცოდეთ, უთხრა და ის შემზარავი წუთი გაახსენა. შეცბა დამხედური, სახე ჩაეფერფლა.

დუმილი ჩამოწვა. ისევ ვანომ დაარღვია სიჩუმე:

– კარგი ცოლ-შვილი გყოლია, ახლობლებივით მიგვიღეს. გიყურებ და არც შენ ჩანხარ ურიგო კაცი. რადგან ორივე ცოცხალი გადავრჩით, თანაც პურიც გავტეხეთ ერთად, ჯანდაბას, რაც იყო, იყო, მტრებად ნულარ დაეშორდებით ერთმანეთს. შენს ოჯახს გაუმარჯოს, – თქვა და გადაჰკრა.

ყველამ შეებით ამოისუნთქა.

– ომის კანონები სასტიკია, აბოროტებს ადამიანს, გვერდზე მეგობრებს რომ მოგიკლავენ, მზად ხარ, დიდიან-პატარიანად ამოხოცო მოწინააღმდეგე, ნერვებს ვეღარ იმორჩილებ, საკუთარ თავს ვეღარ ცნობ, – თითქოს თავს იმართლებდა მასპინძელი.

მზე გვარიანად გადახრილიყო, მასპინძლებს რომ დაემშვიდობნენ. სანამ თვალს მიეფარებოდნენ, სამივე ჭიშკართან იდგა. ვანოს უკვე აღარ სძულდა ეს კაცი. იგი მსხვერპლი იყო, მსოფლიო ბატონობაზე მეოცნებე ექსცენტრული ბელადის დაუოკებელი ამბიციების მსხვერპლი. საკუთარი ბელადები კი მას ჯერ ისევ ანგელოზებად მიაჩნდა, ერთმა დედამიწის ერთ მეექვსედზე სამოთხე რომ დაამკვიდრა, მეორე კი ამ სამოთხის დასაცავად შებმოდა ურჩხულს.

ტყვეობის მესამე გაზაფხული მიიწურა. ვინ წარმოიდგენდა, ამდენ ხანს თუ გაგრძელდებოდა ეს წყეული ომი, ლამის ნახევარი მსოფლიო რომ მოიცვა. ბანაკში მაინც ჟონავდა ფრონტის ამბები. გერმანელების დამარცხება გარდაუვალი ჩანდა.

1944 წლის დასაწყისში უკვე აშკარა გახდა, რომ რუსეთი საკუთარი ძალებით შეძლებდა ევროპის გათავისუფლებას და თამაშგარე მდგომარეობაში რომ არ აღმოჩენილიყვნენ, მოკავშირეებმა – ამერიკამ და ინგლისმა, ამდენი ხნის ყოყმანის მერე, როგორც იქნა, გახსნეს მეორე ფრონტი, ლამანშის მხრიდან ევროპაში შეიჭრნენ და 6 ივნისს ნორმანდიაში სადესანტო ოპერაცია განახორციელეს. წლის ბოლომდე გათავისუფლდა ფაშისტებისგან საფრანგეთი, ბელარუსი, ლიტვა, პოლონეთი, ჩეხოსლოვაკია, იუგოსლავია, ნორვეგია. 23 აგვისტოს – რუმინეთში ანტონესკუს, 9 სექტემბერს კი ბულგარეთის ფაშისტური რეჟიმები დაემხო.

1945 წლის დასაწყისიდან თვალნათლივ გამოჩნდა, რომ გერმანიის ეკონომიკური და სამხედრო რესურსები ამოიწურა. ჰიტლერის ელვისებური ომის გეგმა ჩაიშალა. ამ უსასტიკესმა ოთხწლიანმა ომმა მათი სამხედრო პოტენციალი შეიწირა და ზღვარგადასული ამბიციები დაასამარა. გერმანია სულს დაფაედა, ვისლა-ოდერის სამხედრო ოპერაციამ ხომ სულ მოუთაყა ხელი. ბანაკში იგრძნობოდა, რომ გერმანელებს საქმე კარგად არ მისდიოდათ. ზედამხედველებს სულ უფრო მეტად ეტყობოდათ ფორიაქი, ავსტრიის ცაზე კი ხშირად ჩანდნენ საბჭოთა ბომბდამშენები. ტყვეებს მოსვენებას უკარგავდა ეს მტანჯველი მოლოდინი, მაგრამ თანდათან ახლოვდებოდა ბრძოლის ექო. იქაურობა აირია. ბანაკის მესვეურებს ტყვეების დარდი არ ჰქონდათ, გაქცევას ეშურებოდნენ. მოსახლეობაც პანიკამ მოიცვა. 16 აპრილს დაიწყო ბერლინის ოპერაცია. 30 აპრილს ჰიტლერმა თავი მოიკლა. 8 მაისს, შუალამისას, ბერლინის გარეუბანში, კარლჰორსტში გერმანიის უმაღლესი მთავარსარდლობის წარმომადგენლებმა, ფელდმარშალ კაიტელის მეთაურობით, ხელი მოაწერეს ფაშისტური გერმანიის შეიარაღებული ძალების უსიტყვო კაპიტულაციის აქტს, რომელიც მიიღო გენერალმა ჟუკოვმა, 9 მაისს კი რაიხსტაგზე გამარჯვების დროშა აღიმართა. ომი დამთავრდა.

ავსტრიაში საბჭოთა ნაწილები 5 მაისს შევიდნენ. ტყვეს შეფარებული ტყვეები გამოდიოდნენ სამალავიდან, რათა საბჭოთა ჯარს შეერთებოდნენ. რას წარმოიდგენდნენ, როგორი იმედგაცრუება ელოდათ. რუსებმა ყველანი ისევ ბანაკში შერეკეს. სამშობლოს მოღალატეები ხართ და დახვრეტას იმსახურებთო – ცოფებს ყრიდა განრისხებული მეთაური, რომელიც მზად იყო, იქვე თავისი ხელით მიეხვრიტა ეს გასაცოდავებული ხალხი, რომელთა „დანაშაული“ მხოლოდ ის იყო, რომ არ მოკედნენ, მტრის ხელში ჩავარდნენ და ჯოჯოხეთურ ყოფას გაუძლეს. მხსნელად გენერალი როკოსოვსკი მოველინათ, რომელმაც ბრძანა, სათანადო მითითების მიღებამდე ტყვეებისთვის ხელი არ ეხლოთ და ბანაკში ჰყოლოდათ.

გერმანელებს გადარჩენილები ახლა უარეს დღეში ჩავარდნენ. სანახევროდ მშვიერები იყვნენ. სიმინდის ტაროებს ღორებივით მიუყრიდნენ და ეს დამშეული მასა რომ მიაწყდებოდა, უტიფრად ხარხარებდნენ, დასცინოდნენ. თავად ბოლომდე გამოველოთ ომის საშინელება, გული გაქცევებოდათ და ამათ ისე ექცეოდნენ, თითქოს ესენი მთელი ამ ხნის განმავლობაში სანატორიუმში ყოფილიყვნენ. მტერი რომ მტრულად მოგექცევა, გასაგებია, სხვა რას უნდა ელოდე, მაგრამ შენიანის დაუმსახურებელი ცინიზმი და სისასტიკე შეურაცხმყოფელია და აუტანელი. ბანაკი თითქმის შიმშილობდა. ჯანგატეხილები ვერ უძლებდნენ ასეთ ყოფას და ყოველდღე ვიღაც კვდებოდა. ყველა ერთ დღეს რომ გაწყვეტილიყო, არავის შეაწუხებდა ეს ამბავი. პირიქით, ალბათ გაუხარდებოდათ კიდევ, რადგან ტყვეობა სამშობლოს ღალატად მოენათლა ვიღაცის ავადმყოფ გონებას.

როგორ აუხდა ვანოს გრიგოლ რობაქიძის ნათქვამი. უკვე ნათელი იყო, რომ არც სამშობლოში ელოდა უკეთესი დღე. ქართველებმა გადაწყვიტეს, როგორმე გაქცევა მოეხერხებინათ და რომელიმე მოსაზღვრე ქვეყანაში ეთხოვათ თავშესაფარი. ეს ძალიან სახიფათო იყო და კარგად უნდა

აეწონ-დაეწონათ ყველა ნიუანსი.

ერთ ღამეს მთელი ბანაკი სროლის ხმამ ფეხზე წამოყარა. როგორც გაირკვა, ორ ტყვეს გაქცევა უცდია, მაგრამ საგუშაგოდან შეუმჩნევიათ და ცეცხლი გაუხსნიათ. სიცოცხლის ფასად დაუჯდათ გაქცეულებს თავისუფლებისკენ სწრაფვა. ამის შემდეგ კიდევ უფრო აუტანელი გახდა გაძლება. ზედამხედველებმა კონტროლი გაამკაცრეს. გაქცევაზე ფიქრი უკვე ზედმეტი იყო და ქართველებიც ბედს შეურიგდნენ.

სულ მალე მთელი ბანაკი აყარეს, აწ უკვე პატიმარი ყოფილი ტყვეები ეშელონში ჩასხეს და გზას გაუყენეს. პირდაპირ ვაგონების იატაკზე ეყარნენ დამშეული, ჭუჭყიანი, ჩამოძონძილი ადამიანები. თითქმის არ ლაპარაკობდნენ, ან კი რა უნდა ეთქვათ ერთმანეთისთვის სანუგეშო. ორთქლმაფლის ქშენა-კივილი ოდნავდა აფხიზლებდა დაბინდულ გონებას. დასუსტებულებს სურავანდმა დარია ხელი. სიცხით გათანგული სულთმობრძავი ადამიანები შეეკლას ითხოვდნენ. გაუსაძლისი იყო მათი ყურება. გზადაგზა ეშელონს აჩერებდნენ და მიცვალებულებს იქვე მარხავდნენ.

გზაში შეიტყვეს, რომ შუა აზიაში მიჰყავდათ, ე.წ. საფილტრაციო ბანაკებში. ეს კიდევ რაღა იყო, რა ფილტრაცია სჭირდებოდათ ამ გასაცოდავებულ ადამიანებს, მაგრამ სადღაც „ზევით“ სხვაგვარად ფიქრობდნენ – უნდა დაკვირვებოდნენ, რამდენად საიმედო იყვნენ სისტემისთვის.

ეს მტანჯველი, უსასრულო გზა ოღონდ დამთავრებულიყო, ოღონდ მიწაზე დაედგათ ფეხი და უკვე აღარ დაეძებდნენ, რა იქნებოდა მერე. როგორ იბრძოდა ვანო გადარჩენისთვის, სიცოცხლისთვის იმის იმედით, რომ ომი ბოლოს და ბოლოს დამთავრდებოდა, ეღირსებოდა თავისუფლებას, სამშობლოში დაბრუნებას და გაწამებული დედის ნახვას. ესეც შენი თავისუფლება, „ომი დამთავრდა, გეშინოდეს მშვიდობის“!

ემელონი ტაჯიკეთის ერთ მივარდნილ სატვირთო სადგურში გაჩერდა. აქედან პატიმრები მანქანებით უნდა გაენაწილებინათ სხვადასხვა ადგილას. ქართველები ერთი მანქანის ძარაზე დასხეს და უდაბნოს მტერიან გზას გაუყენეს. ჰაერში სიცხის ბუდი ტრიალებდა, სუნთქვა ჭირდა. გზაზე ავარდნილი მტერის კორიანტელი თვალებს წვადა. გარშემო უზარმაზარი მთები აზიდულიყო. მთელი დღე და ღამე იარეს და გამთენიისას ჰორიზონტზე განათებული ადგილი გამოჩნდა. ეს იყო ტაბაშარის ელექტროსადგური. დაცვამ თვლით ჩაიბარა ახალმიყვანილები. არაეინ იცოდა, სანამდე გაგრძელდებოდა ეს წყეული ფილტრაცია.

ტაბაშარი ტაჯიკეთის ქალაქ ლენინაბადიდან 50 კილომეტრში მდებარეობდა. აქაურ საფილტრაციო ბანაკში დაახლოებით 600-მდე პატიმარი იმყოფებოდა, რომლებიც სხვადასხვა ობიექტებზე იყვნენ მიმაგრებული სამუშაოდ. იმხანად მთელ საბჭოეთში სპეციალისტებზე დიდი მოთხოვნა იყო. ვანოს ბავშვობაში ჩხირკედელაობამ და ტექნიკისადმი ინტერესმა უშველა და ელექტროსადგურში გაამწესეს სამუშაოდ, სადაც დახვდა ოზურგეთელი ინჟინერი გრიშა მჟაფია და მას მიაბარეს. პატიმრებს ახლობლებთან მიმოწერის უფლებაც ჰქონდათ, ოღონდ მკაცრი ცენზურის პირობებში. საოჯახო არქივში ტაბაშარიდან გამოგზავნილი ვანოს რამდენიმე წერილიც შემონახულა. 1946 წლის 2 ივნისით დათარიღებულ ბარათში იგი თავის დას, ქეთოს, იქაურ ამბებს აცყობინებს: „ამ ხუთი წლის განმავლობაში ბევრი ტანჯვა გადავიტანე, ბევრი რამ ვნახე და გამოვცადე და დავრწმუნდი, თუ რა ტკიბილი ყოფილა თავისუფალი ცხოვრება. ამ პერიოდის ჩემი ცხოვრება პატარა ისტორიაა, მსგავსი გამსახურდის რომანის — „ევროპა გაღიაში“ მთავარი გმირების, მაგრამ ხომ იცი, ღმერთი არ გასწირავს კაცსა მტრისგან განაწირსა,

ემუშაობ ისევ ძველ ადგილზე, ელექტროსადგურში, დიზელებ-ის ამწყობად. სამუშაო ძალზე საინტერესოა და გამოსადეგი. ამ ადგილზე უკვე ხუთი თვეა, ემუშაობ. ამ საქმეს მასწავლის ერთი ქართველი ინჟინერი, მახარაძის რაიონიდან, რომელიც თვენახევარში დაბრუნდება საქართველოში“. ცოტათი ადრე, 19 მაისს კი სიძეს, ქეთოს მეუღლე ვლადიმერს, წერდა: „ჩემს ამბავს თუ იკითხავთ, მე კარგად ვარ, ჯანმრთელად. ემუშაობ ელექტროსადგურში დიზელების ამწყობ მექანიკოსად. სამუშაო არც ისე ძნელია. დასვენებაც და სასმელ-საჭმელიც წესრიგშია, მაგრამ მხოლოდ ერთი რამ მაწუხებს, ეს არის საქართველოში დაბრუნების სურვილი... ოთხი წლის მანძილზე დამწუხრებულ დედაჩემს გადაეცია, რომ მე კარგად ვარ და რომ ვერ გამტეხს ქვასა მაგარსა გრდემლი ტყვიისა ლბილისა.

ვლადიმერ, ძალიან მაინტერესებს მაქაური გაზეთები და ლიტერატურა, მაგრამ, საუბედუროდ, არა მაქვს საშუალება, მივწედე და წავიკითხო...“

გასაოცარია ამდენი ტანჯვაგამოვლილი ახალგაზრდა კაცის ამტანობა და შემართება, რომელიც ბედის სიმუხთლემ ვერ გატეხა, რწმენა, იმედი ვერ დააკარგვინა და სამშობლოსთან, ახლობლებთან და წიგნთან განშორებას განიცდის ყველაზე მეტად. ამასვე ადასტურებს 19 ივნისს აგრაფინას ვაჟისადმი მიწერილი ბარათი: „ჩემო ვაჟიკო, ძალიან კარგი იქნებოდა, საინჟინროზე ან საექიმოზე რომ სწავლობდე. შენ ჩემი სიტყვა, ჩემო ვაჟიკო, არ გეუცხოოს, შენმა ბიძამ ბევრი რამ გამოსცადა და დაამტკიცა, ცხოვრებაში რა უფრო სასარგებლო ყოფილა, მაგრამ არა უშავს, ისწავლე ჯერ და როცა მეც ჩამოვალ, ერთად გავაგრძელოთ სწავლა, სადაც ჩვენ გეინდა! ეხ, კაცი უკვე მოვხუცდი, ჩემო ვაჟა, და კიდევ სწავლაზე ვუყიქრობ. თმაში თეთრიც გამომერია. როცა დაებრუნდები, ალბათ დისშვილები ბაბუას დამიძახებთ.

ვაჟიკო, წერილი ხშირად მომწერე. მოიწერე მაქაური ამბები, ვინ არიან ინსტიტუტში, რას აკეთებენ, რა მიღწევებია“.

ცხოვრებამ ისეთ წნეხში გაატარა, ეს, უკვე მოვხუცდიო, წერს 25 წლის ჭაღარა ბიჭი, რომლის ყველა სიტყვა დაბრძენებული, დაფიქრებული ადამიანის ნააზრევია.

ვანომ მალე აულო აღლო ახალ საქმეს. გრიშა მჟავიას დახმარებით სწრაფად აითვისა ამ უზარმაზარი ელექტროსადგურის ტუმბოებისა თუ დანადგარების მუშაობის პრინციპი. გამოცდილ ინჟინერს აოცებდა შეგირდის ასეთი გამჭრიახობა, რომელმაც უკვე საშუალო დონის სპეციალისტზე მეტი იცოდა. ერთხელაც ერთი დიზელის ძრავა გაფუჭდა. ვანომ ითხოვა, მისი დამოუკიდებლად შეკეთების უფლება მიეცათ, უნდოდა, თავი გამოეცადა. ერთი დღე და ღამე თვალმოუხუჭავად მუშაობდა, სულ ნაწილ-ნაწილ დაშალა, მიზეზსაც მიაგნო, ააწყო და აამუშავა. მასწავლებლობა რამ აგარჩევინა, შენ ინჟინრად ხარ დაბადებულიო, უთხრა ოსტატმა. ისეთი მარჯვე იყო, საცა კი რაიმე სერიოზული დავალება იყო შესასრულებელი, პირველ რიგში ვანოს მოუხმობდნენ ხოლმე და არც ქებას იშურებდნენ.

უახლოესი რკინიგზის სადგურიდან ახალი დანადგარი იყო მოსატანი. ოთხი კაცი შეარჩიეს, მათ შორის ვანოც. დიდი სატვირთო მანქანით წავიდნენ. ამწემ უზარმაზარი შეფუთული დანადგარი ძარაზე გადაიტანა და უკან გამოსწიეს. გზად სირდარიის საკმაოდ მოზრდილ შენაკადზე ბორნით უნდა გადასულიყვნენ. მანქანა ბორანზე შეაყენეს და მდინარეში შეცურეს. შუამდე არ იყვნენ მისული, რომ ტვირთის სიმძიმისაგან ერთი ბაგირი გაწყდა და ბორანმა ადგილზე დაიწყო ტრიალი. რაღაც უნდა ეღონათ, თორემ უსათუოდ ჩაიძირებოდნენ. დრო არ ითმენდა. შიშისგან დაზაფრულები აქეთ-იქით აწყდებოდნენ და გამოსავალს ეძებდნენ. მე გადავიტან ამ გაწყვეტილ ბაგირს ნაპირზეო, მტკიცედ თქვა ვანომ. იმედის სხივი ჩაუდგათ დანარჩენებს თვალებში, სწრაფად მოაბეს წელზე მისი ბოლო. სახიფათო საქმე იყო, ქვემოთ ავად ბორგავდა მდინარის აზვირთებული ტალღები. ვანო მეორე ბაგირს ხელ-ფეხით შემოეხვია და

გაცოცდა. ომს და ფაშისტებს გადარჩენილს სტიქიაც უნდა დაემარცხებინა, უნდა ეჯობნა. ნელ-ნელა ინაცვლებდა ხელებს და ნაპირისკენ მიცოცავდა. სხეული ზამბარასავით დაეჭიმა, თითები ისე დაუბუჟდა, ვერ გრძნობდა. უნდა გაეძლო, დანებების უფლება არ ჰქონდა. ცოტაც და უკვე სამშვიდობოს იქნებოდა. ნაპირზე მომდგარი ხალხი სუნთქვაშეკრული უყურებდა ამ უჩვეულო სანახაობას. როცა ფეხქვეშ მიწის სიმყარე იგრძნო, შიშისგან გული მოეწურა, მანამდე მხოლოდ ერთ რამეზე ფიქრობდა – გაღმა გაედწია. ალბათ ასეთი უჩვეულო წამები ქმნიან გმირებს, როცა ადამიანს ბევრი ფიქრის და განსჯის დრო არა აქვსო, დაასკვნა თავისთვის. ამ დღის შემდეგ კიდევ უფრო გაიზარდა მისი ავტორიტეტი. თავგანწირვამ უფროსების ნდობაც მოუტანა. იმედი მიეცა, რომ ეს ყველაფერი დააჩქარებდა მის გათავისუფლებას და შინ დაბრუნებას ეღირსებოდა. 1946 წლის 15 ნოემბერს დედამისს წერდა: „ძალიან მინდა ოჯახში დაბრუნება და თქვენი ნახვა, მაგრამ ჯერჯერობით ამის საშუალება არ არის და ალბათ მომავალში იქნება. მეც მეღირსება ის დღე, როცა ჩამოვალ და თქვენ გნახაეთ“.

როცა ვანო ფრონტზე წაიყვანეს, დროდადრო მაინც აღწევდა იუსტინემდე ვაჟის სამკუთხა ბარათები. მართალია, შიგ ბევრი არაფერი ეწერა, მაგრამ ის მაინც ცხადი იყო, რომ შვილი ცოცხალი ჰყავდა და დედისთვის ესეც კმაროდა. მერე წერილები შეწყდა, ყოველდღე გულდალეული ელოდებოდა ფოსტალიონის ჩამოვლას, მაგრამ არაფერი ჩანდა. თუმცა სიკვდილის ცნობის მიღებას ისევ ეს მტანჯველი გაურკვევლობა ერჩივნა. იუსტინემ გულზე ქვა შეიბა და აღთქმა დადო, სანამ ვანოს არ ენახავ, ასე ვათრევ და არ მოვიშორებო. ლოცვაში ათენ-აღამებდა, უფალს შესთხოვდა, ოღონდ შვილი დამიბრუნე და მიწას შეეჭამო. იმ სამმა წელმა თითქოს ათასი წელი დაიტიო. ომი დამთავრდა და იუსტინეს გარდა უკვე აღარავინ რომ არ ელოდა, ვანოს წერილი მოვიდა ტაბაშარიდან. იუსტინე სახლის უკან, ეზოში რაღაცას საქმი-

ანობდა, ჭიშკარზე ძახილი რომ მოესმა, საშა გახედავსო, იფიქრა. იგი ყველაზე ხშირად რჩებოდა ხოლმე დედასთან, რათა მარტო არ დაეტოვებინა. უცებ წივილ-კივილი ატეხა გოგომ. იუსტინეს გული გაუჩერდა, ძლივს წამოლასლასდა. ამ დროს საშა მისკენ გამოვრბოდა, ხელში წერილი ეჭირა და ვანო ცოცხალია, ვანო ცოცხალიაო, ყვიროდა. მუხლები მოეკვეთა, ჩაიჩოქა და მიწაზე დაემხო. ეს უფლის საჩუქარი იყო. დიდხანს კოცნიდა ცრემლებით დამბალ მიწას, მადლობას სწირავდა გამჩენს. მერე პირობა გაახსენდა, ფრჩხილებით მოფხოჭნა მიწა, პირში ჩაიყარა. თავი რომ აწია, ეზო მეზობლებით იყო გავსებული. ესენი რომ არა, რა გამაძლებინებდაო, გაიფიქრა და მადლიერებით მოავლო თვალი ყველას, მისი ლხინის და ჭირის მოზიარეთ.

იუსტინეს თითქოს ფრთები გამოესხაო, კი არ დადიოდა, დაფრინავდა შვილის მოლოდინში. აწი ალბათ მალე ჩამოვაო და ყველაფერს აწესრიგებდა, დასახვედრად ემზადებოდა. ჩამოსვლა იგვიანებდა, სამაგიეროდ წერილები მოდიოდა ტაჯიკეთიდან, რომელიც არ იცოდა, სად იყო, მაგრამ რადგან ომი დამთავრდა, შვილი სამშვიდობოს ეგულებოდა. აბა, საიდან უნდა სცოდნოდა იუსტინეს, რომ მკაცრად გასაიდუმლოებული დასახლება ტაბაშარი, რომელიც საგანგებოდ არ იყო აღნიშნული იმდროინდელ რუკაზე, ომზე არანაკლებ საშიში ადგილი იყო, სადაც ადამიანები, ტყვიისგან განსხვავებით, ნელი სიკვდილით იხოცებოდნენ რადიაციისგან. მოგვიანებით ამ მიდამოებს ტაჯიკეთის ჩერნობილი შეარქვეს.

ახლა უკვე საიდუმლო აღარ არის, რომ ტაჯიკეთი ძალიან მდიდარია ურანის საბადოებით, ტიანშანის მიდამოებში ურანის მსოფლიო მარაგის დაახლოებით 14%-ია. ყველაზე მეტია ტაჯიკეთის ჩრდილოეთში – ადრასმანში, ჩკალოვსკში და ტაბაშარში. აქ 1930 წლიდან დაიწყო ურანის მოპოვება ამერიკელებმა, რომლებიც ატომური ბომბის შექმნაზე მუშაობდნენ. ამ სამუშაოებს 1939-1945 წლებში ხელმძღვანელობდა ამერიკელი ფიზიკოსი რობერტ ოპენჰაიმერი,

რომელიც მიიჩნევა ატომური ბომბის მამად. 1945 წლის 6 აგვისტოს იაპონიაში, კუნძულ ხიროსიმაზე, 9 აგვისტოს კი ნაგასაკზე ჩამოგდებული ბომბებიც ალბათ ტაბაშარიდან გადატანილ ურანს შეიცავდა. ომის შემდეგ კი აქ რუსეთმა დაიწყო ურანის მოპოვება და გამდიდრება. 1945 წლის აგვისტოში შეიქმნა სსრკ ატომური წარმოების კომიტეტი. 1946 წელს აშენდა ურანის პირველი ქარხანა ტაბაშარში, სადაც დამზადდა საბჭოთა კავშირში პირველი ატომური ბომბი. ამ საქმეს პირადად ლავრენტი ბერია კურირებდა. ეს იყო ცივი ომის დასაწყისი საბჭოთა კავშირსა და ამერიკას შორის, რომელიც XX საუკუნის 90-იან წლებამდე გაგრძელდა. ურანის საბადოები კი 1956 წელს დაიხურა და დაკონსერვდა. დღეისათვის იქ ატომური ნარჩენების ათეულობით სამარხია.

მაშინ კი, იმ შორეულ 1946 წელს, ტაბაშარში გამალებით მიმდინარეობდა ურანის მოპოვებისა და გამდიდრების სამუშაოები. ამ დახურულ დასახლებაში დაახლოებით 20 000-მდე მცხოვრები იყო, ძირითადად სპეციალისტები და შრომითი ბანაკების ბინადრები.

ვანოს აქაც გაუმართლა, ტექნიკისადმი ინტერესმა და ხელმარჯვეობამ ურანის საბადოზე მუშაობას გადაარჩინა. ყველა წერილი და ამანათი, მიღებული თუ გაგზავნილი, მოწმდებოდა და ამ ამბებს წერილში ვერ დაწერდი, მაგრამ აგრაფინასა და გრიშასთვის 1946 წლის 22 ივლისს მიწერილ წერილში ერთი ადგილია, სადაც მინიშნებითაა საუბარი ჯანმრთელობისთვის საშიშ სამუშაოზე: „ამ წერილს ვატან ერთ ქართველ მეგობარ კაცს, რომელიც ჩემთან ერთად მუშაობს ეს რვა თვეა, რომელმაც მე შემასწავლა ეს საქმე და, ერთი სიტყვით, გამომზარდა, რითაც მაქვს საშუალება, სამუშაოზე ვერ დამძლიოს ისე, როგორც ძლევს და აავადმყოფებს ხალხს მიწაზე შავ მუშად მუშაობა. მე საერთოდ თუკი გადავურჩი ამ საშინელ ომს, სხვის ქვეყნებში ყოველგვარ უბედურებას, აქ, სამშობლოში დაბრუნებულს დიდი დახმარება გამიწია ამ პატიოსანმა კაცმა. ერთი სიტყვით, გადამარჩინა

დაავადებას. ამ პატივისცემას მე მას არ დაუფიქვებ, სანამ ცოცხალი ვიქნები“. მაშინ, როცა ტაბაშარში მიმდინარე სამუშაოებზე ყოველგვარი ინფორმაცია გასაიდუმლოებული იყო, ამ წერილის ქვეტექსტს ალბათ ვერავინ ჩახვდებოდა. განსაკუთრებით ამ ბოლო და ასევე სხვა წერილებიდანაც ჩანს, რომ ვანოს საბჭოთა კავშირი ჯერ კიდევ სამშობლოდ მიაჩნდა, ფილტრაცია კი ყოფილი ტყვეებისათვის აუცილებელ პროცედურად და იმედოვნებდა, რომ მალე საქართველოში დაბრუნებოდა და ადამიანურ ცხოვრებას გააგრძელებდა.

დღე დღეს მისდევდა, თავისუფლება კი იგვიანებდა. დიდ „სამშობლოში“ დაბრუნებულს თავისი პატარა სამშობლო ენატრებოდა, მოსვენება დაკარგა, გაორებული დაიარებოდა. იქ იყო და თითქოს არც იყო, რადგან ფიქრებით მუდმივად თავისიანებთან ტრიალებდა. იმავე წერილში წერდა: „ირგვლივ მთებია, რომელიც საქართველოს მაგონებს და ამავე დროს მახარებს. მხოლოდ ერთი საფიქრალი, რომელიც მოსვენებას არ მაძლევს, ეს მაქ არყოფნაა, დაცილება თქვენგან, მაგრამ მე ვფიქრობ, რომ ეს არ იქნება ხანგრძლივი და ერთ დროს მეც ვიქნები ბედნიერი იმით, რომ დაებრუნდები სამშობლოში, ოჯახში და ვიცხოვრებ ადამიანურად“. ამ იმედით ტაბაშარული მეორე წელი მიიზღაზნებოდა. შრომაში ეძებდა შევებას, ნაკლები რომ ეფიქრა, მაგრამ ფიქრს და დარდს სად გაექცეოდა. დღევანდელი დღით უნდა ეცხოვრა, რაღაც უნდა ეკეთებინა, რომ არ გაგიჟებულიყო. ერთი ხანობა ალუმინის ნარჩენებისგან ვედროების გამოკვეთვა დაიწყო. არავის დაუშლია. ამ ვედროებს დიდი გასავალი ჰქონდა ახლომახლო და საჭმელში ცვლიდნენ ბიჭები, რაც ზედმეტი ნამდვილად არ იყო მათთვის, მაგრამ სულიერ შიმშილს ეს ვერ შევლოდა. ზემოხსენებულ წერილში დისწულ ვაჟიკოსადმი ასეთი მინაწერიცაა: „ვაჟიკო, ერთ რამეს გაუალებ. ეგებ იშოვო პროფესორ შ. ნუცუბიძის მიერ რუსულ ენაზე გადათარგმნილი „ვეფხისტყაოსანი“ და გამოაგზავნო ამასხარაშვილის მისამართზე“.

აქაური ჰავის შეგუებაც არ იყო იოლი ქართველებისთვის.

საშინლად ცივ ზამთარს თითქმის მაშინვე, გაზაფხულზევე, გაუსაძლისი სიცხე მოსდევდა.

1947 წლის გაზაფხული იწურებოდა უკვე. აუტანლად ცხელოდა. ვანო თავის სამუშაო ადგილზე იმყოფებოდა, როცა უფროსთან უხმეს. კარი შეაღო და გახევდა. თვალებს არ უჯერებდა, თავი სიზმარში ეგონა – მაგიდასთან ლადო და ვაჟა ისხდნენ. ერთი კეირა დარჩნენ სიძე და დისწული. ლადოს უქმად არ დაუკარგავს დრო, მეორე დღესვე ეახლა ბანაკის უფროსს, სომეხ გენერალს.

გენერალი სამართლიანი კაცი გამოდგა, კავკასიური გულითადობით მიიღო პატივსაცემი სტუმარი (ლადო ჩირბაძე იმხანად საქართველოს კომპარტიის ქუთაისის ქალაქკომის მესამე მდივანი იყო) და თავად მოუყვა ვანოს ვაჟკაცობის ამბებს. მერე დასძინა, როგორ შეიძლება, სამშობლოს მოღალატე ერქვას ასეთ თავდადებულ, მამაც, ნიჭიერ ახალგაზრდას, მისებრ შეიღოს ყველა ინატრებდა, წაიყვანეთ, ალალია მასზეო.

ერთ კეირაში საბუთებიც გამზადდა - პასპორტი, დახასიათება, რომელშიც ყველაფერი დაწერილებით იყო აღნუსხული.

ბიჭებმა რკინიგზის სადგურამდე მიაცილეს, დაშორება უჭირდათ. ვინ იცის, როდის შეხვდებოდნენ ერთმანეთს ან შეხვდებოდნენ კი საერთოდ.

წამების ექვსი წელი დასრულდა, ვანოს ყველაფერი თავიდან უნდა დაეწყო, თავიდან უნდა ესწავლა თავისუფალი ცხოვრება. მაშინ რას წარმოიდგენდა, რომ ეს სიხარული ნაადრევი იყო და მალე ჩამწარდებოდა.

ორი კეირა ჭუჭყიანი ვაგონით იჯაყჯაყეს თბილისამდე. მკბენარები დაეხვიათ. ვანო ისედაც ადგილს ვერ პოულობდა და ახლა ესეც დაემატა. ხან ტამბურში გადიოდა, ხანაც ფანჯარაში იხედებოდა, გზას გასცქეროდა, რომელსაც ბოლო არ უჩანდა.

როგორც იქნა, ჩაადწიეს თბილისში. ქუთაისის მატარებლის გასვლამდე რამდენიმე საათი რჩებოდა და ცოტა გაიარა გამოიარეს. ამდენი ხნის მერე მშობლიურ მიწაზე დააბიჯებდა, ხარბად აკვირდებოდა ირგვლივ ყველაფერს, ქართულ სახეებს. ყველა მათგანი უყვარდა. კიდევ ერთი ღამეც და საკუთარ ჭერქვეშ იქნებოდა, საკუთარ ფუძეზე, დედასთან და ახლობლებთან. გული საგულედან ამოხტომას ლამობდა.

ის ერთი ღამე საუკუნედ იქცა. ისე ღელავდნენ, არც ერთს თვალი არ მოუხუჭავს.

არ ახსოვს, როგორ შეაბიჯა ჭიშკარში, დედა ხელებით მთელ სხეულს უსინჯავდა. ვერც ერთი ვერ იღებდა ხმას, სიტყვები სრულიად ზედმეტი გამხდარიყო, აზრი დაეკარგა. მერე იუსტინემ გულისპირიდან ქვა ამოაძვრინა, კისრიდან მოიგლიჯა, ემთხვია და შორს მოისროლა. ეზო ხალხით იყო სავსე — ეხვეოდნენ, ულოცავდნენ, ზოგს ცნობდა, ზოგს — ვერა, სიხარული დაბრუნებულყო გიორგი გიორგბერიძის კარ-მიდამოში.

თანდათან ეჩვეოდა ვანო ახალ ცხოვრებას. თითქოს ჩვილი იყო და ახლა იდგამდა ფეხს. დედა თავს არ ზოგავდა, რაც შეეძლო, ეხმარებოდა გაშინაურებაში. ზოგჯერ ისე გაირინდებოდა მზერაგაშტერებული, თითქოს სადღაც სხვაგან იყო. ძილშიც ხშირად ბორგავდა — ომის, ტყვეობის თუ პატიმრობის კოშმარები ეზმანებოდა. იუსტინეს გული უკედებოდა, შვილს ასეთ ყოფაში რომ ხედავდა, მაგრამ დრო ყველაფრის მკურნალიაო, თავს იმშვიდებდა. მართლაც, ნელ-ნელა გარეთაც გავიდა, ნათესავ-მეგობრები მოინახულა, ხალხში გაერია. ინსტიტუტის ამბებიც გამოიკითხა, ამ შემოდგომიდან სწავლა უნდა გაეგრძელებინა, თავის საქმეს დაბრუნებოდა.

ცოტა ხანში მიხვდა, რომ უთვალთვალებდნენ, ამოწმებდნენ, მაგრამ კიდევ რა პქონდა შესამოწმებელი, ვერ გაეგო. დაიბოლმა, ნუთუ შუა აზიაში გატარებული თითქმის სამი წელი და იქიდან წამოდებული შესანიშნავი დახასიათება არ კმაროდა იმისთვის, რომ საბოლოოდ თავი დაენებებინათ და თავისუფლად სუნთქვის საშუალება მიეცათ.

ხონში უშიშროების სამსახურს ეინმე აბულაძე განაგებდა, ერთი ნაძირალა, უცხვირპირო კაცი. ცუდად გადაეკიდა ვანოს, მოსვენებას არ აძლევდა, ხშირად იბარებდა დაკითხვაზე. ცდილობდა, რაღაცაში გამოეჭირა, ხელჩასაჭიდი ეპოვა, რაც მუშაობაში ჩათვლიდებოდა და იქნებ დაწინაურებისთვისაც გამოეკრა ხელი, ხალხის მტრის გამოვლენის ჯილდოდ. ვანო ცდილობდა, თვალში არ მოხვედროდა, ბოლოს და ბოლოს, მიხედება თავის შეცდომას და თავს დამანებებსო, ფიქრობდა. ახლა უკვე უმეტესწილად შინ იჯდა და კითხულობდა, მეცადინეობდა, დაკარგულს ინაზღაურებდა, მაგრამ აბულაძე ის კაცი არ იყო, ასეთი საკბილო დაეკარგა, სხვა ყველაფერი კი ყვებზე ეკიდა ამ გადაგვარებულ კაცს, მთელ რაიონს შიშით რომ აზანზარებდა.

ერთ დღეს ისევ დაიბარეს ვანო რაიონის უშიშროებაში. ამჯერად შეფი პირდაპირ გადავიდა შეტევაზე, ყვიროდა, ილანძლებოდა. რაღაც გაუგონარი ფაქტების აღიარებას და წინასწარ დაწერილ ჩვენებაზე ხელის მოწერას აძალბებდა ვანოს. მუქარამ რომ ვერ გატრა, უარესად გახელდა მორჩილებას მიჩვეული ჩეკისტი და სულ წიხლები ურტყა უდანაშაულო ახალგაზრდას. იმ დღეს ვანო შინ არ დაბრუნებულა. საწყალმა იუსტინემ სახე ჩამოიხოკა, ძლივს ეღირსა შეიღის დაბრუნებას და კვლავ ხელიდან ეცლებოდა. მთელი სანათესავო შეყარა. ბევრს ეცადნენ შეეღას, მაგრამ აბულაძემ ახლოსაც არ გაიკარა არავინ. თავად მიიყვანა თბილისის მატარებლამდე, ბადრაგს ჩააბარა და, – ისეთ საბუთებს გატან, უკან ცოცხალი ვეღარ დაბრუნდებიო, – ჩაისისინა.

საქართველოში ბოროტების ზეობის ჟამი იდგა. ვანო ამას თავგასული ადამიანების არსებობით ხსნიდა, სისტემის აუგი კი გულშიც არ გაუვლია.

გუბერნსკის ციხეში მიიყვანეს, ორთაჭალაში და კარცერში ჩასვეს. ნესტი ძვალ-რბილში ატანდა, საშინელი შმორის სუნით იდგა. გამომძიებელი ყოველდღე ჯიუტად უმეორებდა აბულაძის შეთხზულ ბრალდებას და „დანაშაულის“ აღიარებას

მოითხოვდა. მეტის ატანა აღარ შეეძლო, სიკვდილს ნატრობდა. ისედაც რას ატმევდნენ და საერთოდ უარი თქვა სატმელზე და წყალზე. ერთ კუთხეში მიგდებულს ფიქრის თავიც აღარ ჰქონდა. ისეთი უკუნეთი იდგა, ზოგჯერ ეგონა, უკვე მოგკედი და საფლავში ეწევაო. დღე-ღამის სათვალავი აერია, თუმცა რაში სჭირდებოდა. ბურანში მყოფს კარის ჭრიალი შემოესმა. ამ ხმას სინათლის ზოლიც შემოჰყვა. ისევ დასაკითხად უნდა წაეყვანათ, სიკვდილის უფლებაც არ ჰქონდა, მხოლოდ ტანჯვის უფლება გამოემეტებინა მისთვის ვიღაც უჩინარს.

ამჯერად სხვა ოთახში შეიყვანეს. მაგიდასთან წარმოსადგეი, სანდომიანი სახის კაცი იჯდა. მან დაცვა დაითხოვა.

— გამომძიებელი ოკუჯავა, — წარუდგინა თავი პატიმარს და მაგიდაზე გრაფინით მდგარი წყალი შესთავაზა.

ვანომ დაისხა და მოსვა. ერთი ყლუპი ძლივს გადავიდა გამშრალ ხახაში და ჭიქა დადგა.

— აბა, ერთი შენი ამბავი მიაშბე, — უთხრა გამომძიებელმა.

ვანო დაწერილებით მოუყვა ყველაფერს, ნერვიულობდა, ნაშიმშილარს პირი უშრებოდა და დროდადრო წყლიან ჭიქას წაეტანებოდა. ოკუჯავა ყურადღებით უსმენდა. მან ისედაც კარგად იცოდა, რომ ამ ალაღმართალ ჭაბუკს ბრალი არაფერში მიუძღოდა, რომ ომი ტყვეების გარეშე არ არსებობს. ასეთები ასობით იყვნენ და მათი ბედი ზემოთ იყო გადაწყვეტილი. ქვედა ეშელონებში კი ბევრი სადისტური სიამოვნებით ასრულებდა დავალებას. ამ ყველაფერს ვერ ეტყოდა მის წინ მჯდომ ახალგაზრდას, რომელსაც გამომძიებლის გულისხმიერებამ იმედი ჩაუსახა.

ომის მსხვერპლი ძალიან დიდი იყო, განსაკუთრებით პატარა საქართველოსთვის, რასაც კიდევ ეს დაკარგული თაობა ემატებოდა, მაგრამ ერთ ჩვეულებრივ მოხელეს რა შეეძლო, ვერაფერს ვერ შეცვლიდა. მჯერა შენი გულწრფელობისა, მაგრამ სასჯელს მაინც ვერ ასცდებიო, — ისეთი ხმით უთხრა, თითქოს ბოდიშს უხდისო. მთავარია, თავს მიხედო, შინ ჯანმრთელი დაბრუნდე. ახალგაზრდა კაცი ხარ და

ცხოვრებას კიდევ მოესწრებო. ასეთ პასუხს არ ელოდა ვანო, სასოწარკვეთილი და გაოგნებული დაბრუნდა საკანში. მაშინ პირველად შეიტანა ეჭვი საბჭოეთის ჰუმანურობაში.

ათი წელი მიუსაჯეს და რუსთავის კოლონიაში გადაიყვანეს. აქაც გამოადგა ტექნიკის ცოდნა და ტაბაშარში მიღებული გამოცდილება – ავტობუსების შეკეთებაზე მუშაობდა. მართალია, ოჯახს მოსწყეიტეს, მაგრამ აქვე იყო, სამშობლოში და ცოტათი დამშვიდდნენ ახლობლები. ხშირად აკითხავდნენ, განსაკუთრებით აგრაფინა, საჭმელი და ტანსაცმელი მიჰქონდათ.

ეს „ბედნიერება“ დიდხანს არ გაგრძელებულა. იმავე წლის დეკემბერში პატიმართა ნაწილი, მათ შორის ვანოც, შორეული ციმბირის გზას გაუყენეს.

ვანოს ცხოვრება კოშმარს დაემსგავსა, რომელსაც დასასრული არ უჩანდა. არც იმ გზას უჩანდა დასასრული, პატიმრებით გაძეპგილი ეშელონი რომ მიუყვებოდა ციმბირისკენ. ყინვას დარჩენოდა მეუფება ამ თოვლით დაფარულ უსასრულობაში. ვაგონშიც შემოდისოდა ციმბირული სუსხი, პატიმრებს შილიფად ეცვათ და სიცივე ძვალ-რბილში ატანდა, მაგრამ თავს ზემოთ ძალა არ იყო, უნდა გაეძლოთ. ვინც ვერ უძლებდა, იქვე, ლიანდაგებთან ნაუცბათევეად გათხრილ საფლაფში რჩებოდა სამუდამოდ.

გარშემო უსიცოცხლო სიჩუმე ჩამოწოლილიყო. თოვლში ადგილობრივი მოსახლეობის, ნენცების მიწურების გარჩევა ჭირდა. დროდადრო რომელიმე მიწურიდან ამოყოფილ თავს თუ შეამჩნევდი.

უკვე გულაგის მიდამოებში იყვნენ, რუსეთის უკიდურეს ჩრდილოეთში, კომის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე. მას შემდეგ, რაც გერმანელებმა დონბასი დაიკავეს, კომში გაძლიერებულად დაიწყო ქვანახშირის მოპოვება, შახტების და რკინიგზის მშენებლობა. აქ ძირითადად გულაგის ბანაკების პატიმრებს ამუშაებდნენ. გულაგი – შრომითი-გამოსასწორებელი ბანაკების მთავარი სამმართველო შინაგან საქმეთა სახ-

აღხო კომისარიატის დაქვემდებარებაში შედიოდა.

ასეთი ბანაკები აქ მრავლად იყო — კომში, ინტაში, ვორკუტაში. ადგილობრივ მოსახლეობას ძირითადად ნენცი სამადიელები წარმოადგენდნენ, რომლებიც მეირმეობას მისდევდნენ. ისინი ნახევრად მიწურ ქოხმახეებში ცხოვრობდნენ და დათვის ტყავით იმოსებოდნენ. მათ ენაზე „ვორკუტა“ დათვის ბუნაგს ნიშნავს. ალბათ იქ გავრცელებული ჩრდილოეთის თეთრი დათვის გამო თუ უწოდეს. ამ ყინულეთში გამომწყვდეული რომელიმე პატიმარი გაქცევას თუ შეეცდებოდა, თითქმის წარმოუდგენელი იყო, თეთრი სიკვდილის ველიდან ცოცხალს გაეღწია — გზააბნეული, შიმშილით დაუძლურებული სადმე ნამქერში გაიყინებოდა, ანაც რომელიმე ნენცის ტყვიის წერა გახდებოდა, რისთვისაც ისინი ბანაკების ხელმძღვანელებისგან გასამრჯელოს იღებდნენ. ამ სასტიკ გარემოში ადამიანის სიკვდილს მეტი ფასი ედო, ვიდრე მის სიცოცხლეს. აქაურ მძიმე ყოფას და კლიმატს ბევრი ვერ უძლებდა, მათი ბედი კი არავის ანადგვლებდა.

არქიპელაგის პატიმართა ყოფა მთელი სიცხადით აღწერა გულაგგამოვლილმა კლასიკოსმა მწერალმა კონსტანტინე გამსახურდიამ ნოველაში „მეტრების მეგობრობა“, სადაც ვკითხულობთ:

„გრიგალი დღე და ღამ ყმუოდა. ყინულოვანი ოკეანე დამშეულ ღომივით ბრდღვინავდა. გემების და კატერების ბღაველი გვესმოდა, თოლიების ჭყივილი. წამოვიდოდა ღამით ვეებერთელა აისბერგი. აისბერგზე წავი იჯდა შემცვიენებული და მკერდზე მიეხუტებინა თავისი პატარა. იმ წავის განწირული ხმა დღესაც მიწივის ყურებში... არქიპელაგზე ჩვენს სევდამწარებულ არსებობას მაგონებდა მისი ყოფა. ზედიზედ იხოცებოდნენ ჩემს გარშემო პატიმრები.

...ერთბაშად მთლად ჩამობნელდა. მე გზა დაგკარგე და სწორედ იმ სასაფლაოსკენ წავსულვარ, რომელშიც მიცვალებულ პატიმრებს ჰყრიდნენ ხოლმე... ბარე ათი მეტრის სიმაღლიდან ჩავეარდი აურაცხელი, გაყინული მკედრების

სამკეიდროში... ჰოი, საშინელება, მიცვალებულები ჭერებზე-
ბივით ეყარნენ ირგვლივ. ზოგი პირადმა, ზოგი თავდადმა,
ზოგი აყირაგებული, ზოგიც დაოთხილი. არაერთარი სუნი არ
მცემდა, რადგან ცხედრები გაყინულები იყვნენ, როგორც
გრანდიოზულ მაცივარში შელაგებული თევზები“.

ეს ხდებოდა 1928 წელს და როგორც მწერალი ამბობს:
„იმჟამად ჯერაც არ იყო მკაცრი დისციპლინა ლაგერებში“
(ისეთი, როგორიც 30-იანი წლებიდან დაიწყო).

ვანო ინტაში გაამწესეს. 1948 წელი იდგა და ბანაკებში
დისციპლინა უკვე კარგა ხნის გამკაცრებული იყო, მით უმეტეს
ომის შემდეგ.

მათულხლართებით შემორაგული უფანჯრეო ყაზარმები
დაუხერხავი ხის მორებისგან იყო შეკრული, საქართველოში
ჯარგვალს რომ ეძახიან, რათა სითბო დაეჭირა. შესასვლელ-
ში შეშის ღუმელი იდგა. იქვე იჯდა ზედამხედველიც. პატიმ-
რის სახელი და გვარი აქ არავის აინტერესებდა, ზურგზე
ყველას ნომერი ეწერა. ათასგვარი ჯურის ხალხი იყო
შემოყრილი – ქურდები, ყაჩაღები, მკელელები – მათგან აშკარ-
ად გამოირჩეოდნენ განათლებული, დინჯი პოლიტპატიმრე-
ბი. ბანაკში სულ 6000-მდე პოლიტპატიმარი იყო.

ბანაკის ბინადრებს შორის საშინელი ძალმომრეობა სუფე-
ვდა, სხვადასხვა დაჯგუფებები გაფლენის მოსაპოვებლად ხშირ-
ად უპირისპირდებოდნენ ერთმანეთს, სუსტებს იბრიყვებდნენ,
იმონებდნენ, იმსახურებდნენ ადამიანის სახედაკარგული ურ-
ჩხულები, ართმევდნენ ტანსაცმელს, ამანათს, საათობით რიგში
დგომის შემდეგ მიღებულ ულუფასაც კი და მშიერს ტოვებდ-
ნენ. ადმინისტრაცია ამ ყველაფერზე თვალს ხუჭავდა, უფრო
მეტად, მიშვებული ჰყავდა ქურდები და მათი მეშვეობით მარ-
თავდა ამ ჭრელ კოლონიას.

ამ ჯოჯოხეთში დაახლოებით 150 ქართველი პატიმარი იყო. მათი შინაგანი ბუნება და სიამაყე ვერაფრით იგუებდა ამ განუკითხაობას და ისინიც დაირაზმნენ საკუთარი უფლებების დასაცავად, აშკარად, უშიშრად დაუპირისპირდნენ ძალმომრეობას, შავ სამყაროს. ამ დაპირისპირებამ თანდათან საშიში ხასიათი მიიღო სისხლიანი გარჩევების და ხელჩართული ბრძოლის სახით, რასაც დასასრული არ უჩანდა. არც ერთი მხარე დათმობას არ აპირებდა და შეშფოთებული ხელმძღვანელობა იძულებული გახდა, განსაკუთრებულად საშიში დამნაშავეები და ბუნტისთავეები სხვა ბანაკში გადაეყვანა. ამის შემდეგ ერთგვარმა სიმშვიდემ დაისადგურა, თუ შეიძლება მშვიდი ეწოდოს პატიმრის ყოფას.

ვანოც თანდათან ეჩვეოდა ციმბირულ ცხოვრებას. ამ თვალუწვდენელ სითეთრეში მიწის ნაგლეჯიც კი არსად ჩანდა და მიწა ენატრებოდა, ოღონდაც დალოცვილი მშობლიური მიწა, გაზაფხულობით ათასფერად მოჩითული და მოხასხასე, შემოდგომაზე კი ჭირნახულით დამძიმებული.

პატიმრები ქვანახშირის შახტებში მუშაობდნენ სამ ცვლაში, 24-საათიანი სამუშაო გრაფიკით. ძალიან მძიმე საქმე იყო და თანაც ჯანმრთელობისთვის მავნე, არც უსაფრთხოების პირობები იყო დაცული. ჩამოსული სპეციალისტები ხელმძღვანელობდნენ წარმოებას, მაგრამ კვალიფიციური კადრის ნაკლებობა მაინც იგრძნობოდა. იქვე სამთო საქმის შემსწავლელი კურსები იყო გახსნილი, თუმცა პატიმრებს შორის ბევრს როდი ჰქონდა მისი გაელის სურვილი. ზოგი სწავლასთან მწყრადად იყო, ზოგს კი ნებისყოფა არ ჰყოფნიდა. ტაბაშარისა არ იყოს, ვანოს აქაც უშველა გამჭრიახობამ, ინტერესმა და ყოველგვარი საქმის ადვილად ათვისების უნარმა, კურსებზე მოეწყო და ერთი წელი სამთო საქმეს სწავლობდა. დაისვენა, შახტში მუშაობა არ უწევდა, წიგნებთან ურთიერთობა კი მისთვის სასიამოვნო საქმიანობა იყო, თუმცა ბანაკში არც ბიბლიოთეკა ჰქონდათ და სახლიდან გამოგზავნილ წიგნებსაც ცენზურა ატყვევებდა, რადგან

ყველაფერში აკრძალული ლიტერატურა ელანდებოდათ.

„გეფუხისტყაოსანი“ დაინარჩუნა მხოლოდ. ისიც იმიტომ, რომ ბოლო გვერდზე რუსულადაც ეწერა სათაური. უჯრაში ედო და მოცალეობისას ისევ და ისევ კითხულობდა, ღამის დაიზეპირა. ასე იკლავდა კითხვის წყურვილს, იკრებდა ძალასა და სიმტკიცეს ჭირსა შიგან გამაგრებისა.

ეტყობა, არც სპეციალური წიგნები ჰქონდათ კურსების მსმენელთათვის, რადგან 1949 წელს ვანო დისწულ ვაჟას სწერდა:

„მივიღე 30 აგვისტოს გამოგზავნილი პასილკა. მივიღე წიგნი და „მნათობი“, მაგრამ არ წამიკითხავს, რადგან გასასინჯად წაიღეს. თუ გამომიგზავნი რაიმე წიგნს მაღაროების მშენებლობის საქმეებზე, ძალიან კარგს იზამ... აქ უკვე ყინვებია – მკაცრი, მე კი წინდები არ მაქვს და არც რაიმე კარგი სათბური ტანსაცმელი. გამომიგზავნეთ ცხიმი, აქ აუცილებელია, საწერი ქაღალდები, კონვერტები და ერთი ბლოკნოტი“.

მძლავრი საბჭოეთის პატიმრებს ციმბირის მკაცრი ჰავის პირობებში არც თბილი ტანსაცმელი ჰქონდათ, არც წიგნი და ქაღალდი და არც სამყოფი საკვები. სამაგიეროდ სამუშაო ჰქონდათ ბევრი – მაღაროებში სამ ცვლაში ამუშაუებდნენ. მართლაც რკინისებური ჯანმრთელობა და უდრეკი ნებისყოფა უნდა ჰქონოდა ადამიანს, ამ ჯოჯოხეთს რომ ჯანგაუტეხავი გადარჩენოდა. ასეთები ცოტანი იყვნენ. მიუხედავად ამდენი აუბედობისა, ვანო გიორგბერიძე კერკეტი კაკალი აღმოჩნდა, ვერაფერმა გატეხა. 1953 წლით დათარიღებულ წერილში იგი დედას წერს: „მე ჯანმრთელობით კარგად ვარ. შარშან ცოტა ციებამ შემაწუხა, მაგრამ მაქედან გამოგზავნილი ხინის ნემსებით, მგონი, საშუადმოდ განვიკურნე. დრო გადის, მაგრამ მე განსაკუთრებული შეცვლილობა არ მემჩნევა, გარდა იმისა, თუ რამდენიმე ღერ თეთრ თმას მხედველობაში არ მივიღებთ. ყველაფრის წინაშე ამტანიანობის გრძნობით ვარ განწყობილი. ჩემი ჯავრი არ იქონიო. აბა, შენ იცი. დაბრუნდება ორმოცდაექვსი წლის დეკემბერი...“

Handwritten notes and stamps on the bottom left of the page, including a circular stamp with the text "1971" and "1972" and some illegible text.

1. United States of America
 2. State of New York
 3. County of Albany
 4. City of Albany
 5. Office of the Mayor
 6. Albany, N.Y.
 7. September 19, 1900
 8. Attest:
 9. Mayor
 10. John W. Alderson
 11. City Clerk
 12. John W. Alderson
 13. City Clerk
 14. John W. Alderson
 15. City Clerk
 16. John W. Alderson
 17. City Clerk
 18. John W. Alderson
 19. City Clerk
 20. John W. Alderson
 21. City Clerk
 22. John W. Alderson
 23. City Clerk
 24. John W. Alderson
 25. City Clerk
 26. John W. Alderson
 27. City Clerk
 28. John W. Alderson
 29. City Clerk
 30. John W. Alderson
 31. City Clerk
 32. John W. Alderson
 33. City Clerk
 34. John W. Alderson
 35. City Clerk
 36. John W. Alderson
 37. City Clerk
 38. John W. Alderson
 39. City Clerk
 40. John W. Alderson
 41. City Clerk
 42. John W. Alderson
 43. City Clerk
 44. John W. Alderson
 45. City Clerk
 46. John W. Alderson
 47. City Clerk
 48. John W. Alderson
 49. City Clerk
 50. John W. Alderson
 51. City Clerk
 52. John W. Alderson
 53. City Clerk
 54. John W. Alderson
 55. City Clerk
 56. John W. Alderson
 57. City Clerk
 58. John W. Alderson
 59. City Clerk
 60. John W. Alderson
 61. City Clerk
 62. John W. Alderson
 63. City Clerk
 64. John W. Alderson
 65. City Clerk
 66. John W. Alderson
 67. City Clerk
 68. John W. Alderson
 69. City Clerk
 70. John W. Alderson
 71. City Clerk
 72. John W. Alderson
 73. City Clerk
 74. John W. Alderson
 75. City Clerk
 76. John W. Alderson
 77. City Clerk
 78. John W. Alderson
 79. City Clerk
 80. John W. Alderson
 81. City Clerk
 82. John W. Alderson
 83. City Clerk
 84. John W. Alderson
 85. City Clerk
 86. John W. Alderson
 87. City Clerk
 88. John W. Alderson
 89. City Clerk
 90. John W. Alderson
 91. City Clerk
 92. John W. Alderson
 93. City Clerk
 94. John W. Alderson
 95. City Clerk
 96. John W. Alderson
 97. City Clerk
 98. John W. Alderson
 99. City Clerk
 100. John W. Alderson
 101. City Clerk
 102. John W. Alderson
 103. City Clerk
 104. John W. Alderson
 105. City Clerk
 106. John W. Alderson
 107. City Clerk
 108. John W. Alderson
 109. City Clerk
 110. John W. Alderson
 111. City Clerk
 112. John W. Alderson
 113. City Clerk
 114. John W. Alderson
 115. City Clerk
 116. John W. Alderson
 117. City Clerk
 118. John W. Alderson
 119. City Clerk
 120. John W. Alderson
 121. City Clerk
 122. John W. Alderson
 123. City Clerk
 124. John W. Alderson
 125. City Clerk
 126. John W. Alderson
 127. City Clerk
 128. John W. Alderson
 129. City Clerk
 130. John W. Alderson
 131. City Clerk
 132. John W. Alderson
 133. City Clerk
 134. John W. Alderson
 135. City Clerk
 136. John W. Alderson
 137. City Clerk
 138. John W. Alderson
 139. City Clerk
 140. John W. Alderson
 141. City Clerk
 142. John W. Alderson
 143. City Clerk
 144. John W. Alderson
 145. City Clerk
 146. John W. Alderson
 147. City Clerk
 148. John W. Alderson
 149. City Clerk
 150. John W. Alderson
 151. City Clerk
 152. John W. Alderson
 153. City Clerk
 154. John W. Alderson
 155. City Clerk
 156. John W. Alderson
 157. City Clerk
 158. John W. Alderson
 159. City Clerk
 160. John W. Alderson
 161. City Clerk
 162. John W. Alderson
 163. City Clerk
 164. John W. Alderson
 165. City Clerk
 166. John W. Alderson
 167. City Clerk
 168. John W. Alderson
 169. City Clerk
 170. John W. Alderson
 171. City Clerk
 172. John W. Alderson
 173. City Clerk
 174. John W. Alderson
 175. City Clerk
 176. John W. Alderson
 177. City Clerk
 178. John W. Alderson
 179. City Clerk
 180. John W. Alderson
 181. City Clerk
 182. John W. Alderson
 183. City Clerk
 184. John W. Alderson
 185. City Clerk
 186. John W. Alderson
 187. City Clerk
 188. John W. Alderson
 189. City Clerk
 190. John W. Alderson
 191. City Clerk
 192. John W. Alderson
 193. City Clerk
 194. John W. Alderson
 195. City Clerk
 196. John W. Alderson
 197. City Clerk
 198. John W. Alderson
 199. City Clerk
 200. John W. Alderson
 201. City Clerk
 202. John W. Alderson
 203. City Clerk
 204. John W. Alderson
 205. City Clerk
 206. John W. Alderson
 207. City Clerk
 208. John W. Alderson
 209. City Clerk
 210. John W. Alderson
 211. City Clerk
 212. John W. Alderson
 213. City Clerk
 214. John W. Alderson
 215. City Clerk
 216. John W. Alderson
 217. City Clerk
 218. John W. Alderson
 219. City Clerk
 220. John W. Alderson
 221. City Clerk
 222. John W. Alderson
 223. City Clerk
 224. John W. Alderson
 225. City Clerk
 226. John W. Alderson
 227. City Clerk

[Faint handwritten notes, mostly illegible due to fading.]

[illegible]

1935-1936 1935-1936

[illegible]

ოჯახი, შეხვედრა, ქეიფი და სიხარული“.

როგორც წერილიდან ჩანს, არც პატიმრების ჯანმრთელობაზე ზრუნავდნენ ბანაკებში. ეტყობა, არც წამლები ჰქონდათ საკმარისად, რადგან ქინაქინა ვანოსთვის საქართველოდან გაუგზავნიათ. ვისაც მეოხი და გულშემატკივარი არ ჰყავდა, განწირული იყო.

ახალი საქმის შესწავლასაც გულითადად მოეკიდა, ზერელედ არაფრის კეთება არ შეეძლო. ერთი წლის თავზე წარჩინებით ჩააბარა გამოცდები და სამთო ოსტატის მოწმობა მისცეს, მაგრამ მის არსებაში გამჯდარ ლიტერატურისა და ისტორიის სიყვარულს ვერანაირი პროფესია ვერ შეცვლიდა, რასაც ვაჟასადმი მიწერილი ბარათიც ადასტურებს: „ამანათი, რომელშიც აღმოჩნდა „მიმომხილველის“ II ტომი, მივიღე, რისთვისაც უღრმეს მადლობას მოგახსენებთ. თუ რადიდი მნიშვნელობა აქვს ჩემთვის თქვენ მიერ გამოგზავნილი იმ წიგნების პატარა კოლექციას ისტორიის თუ ლიტერატურის თემებზე, რომლითაც საშუალება მეძლევა, აღვადგინო და ახალ პრიზმაში დავინახო დავიწყებას მიცემული მთელი რიგი საკითხები, არ შემიძლია, ორი სიტყვით გამოვცეთ... ამ ახლად გამოცემული წიგნებიდან თუ რომელიმეს შოვნა მოგიხერხდება, გამომიგზავნე: ივ.ჯავახიშვილი – „საქართველოს ისტორიის მასალები“, ტ. 5; სურგულაძე – „საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისთვის“; კეკელიძე – „ქართული ლიტერატურის ისტორია“, ტ. 2; გერიტიშვილი, მესხია – „თბილისის ისტორია“. ჩემთვის დიდად სასიხარულოა, რომ თქვენ ასე მონდომებით ეკიდებით საჭირო წიგნების შეძენის საქმეს. ვიმედოვნებ, ფხიზლად იქნებით და თქვენს ბიბლიოთეკას არ დააკლებთ „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ ტომებსაც.

ეს წერილი 1954 წელსაა დაწერილი, როცა სტალინის გარდაცვალების შემდეგ პატიმართა ყოფა საგრძნობლად შეიცვალა, თორემ მანამდე ბანაკებში წიგნის ჭაჭანებაც არ იყო და არც ასე თავისუფალი მიწერ-მოწერა შეიძლებოდა.

ახალპროფესიამიღებული ვანო ცვლის უფროსად დანიშნეს მე-9 შახტში. სამი ბრიგადა ებარა, თითოეულში 20-20 პატიმარი შედიოდა და სამ ცვლაში უნდა გაენაწილებინა მონაცვლეობით. შახტი ყაზარმიდან დაახლოებით ერთ კილომეტრში მდებარეობდა და იქამდე მისასვლელი გზაც მავთულხლართით იყო შემოღობილი. ძნელი არა, მაგრამ საპასუხისმგებლო საქმე იყო – უნდა შეემოწმებინა იქაურობა, სამუშაო ციკლი არ უნდა შეფერხებულყო, უკლებლივ ყველა პატიმარი უკან წამოეყვანა, ვინმე შახტში არ დარჩენილიყო. უბედური შემთხვევებიც ხშირად ხდებოდა, პატიმრების სამუშაო ადგილზე უსაფრთხოების ნორმების დაცვას ვინ აქცევდა ყურადღებას. ერთხელ, ცვლის დამთავრების შემდეგ, ვანომ პატიმრები რომ დათვალა, ორი კაცი აკლდა. სასწრაფოდ შახტში ჩავიდა და მხუთავი გაზით ნახევრად გაგუდულებს მიუსწრო. როგორც იქნა, ვაგონებამდე მიათრია. კიდევ კარგი, ვაგონის ჩართვა მოასწრო და თვითონაც გონება დაკარგა. ბანაკის საავადმყოფოში წაიყვანეს სამივე. ვანო მალევე გამოწერეს, მსუბუქად იყო მოწამლული. მადლობა ღმერთს, ის ორიც გადარჩა.

გარეთ ყოფნას ისევ შახტში, მიწის ქვეშ ყოფნა სჯობდა. არ ციოდა მაინც, მაგრამ შეცდომის დაშვების უფლება არ გქონდა, მუდმივად ფხიზლად თუ არ იქნებოდი, აქ სიცოცხლესა და სიკედილს შორის ერთი ნაბიჯი იყო და მერე მიწაში დამარხვასაც ვერ ეღირსებოდი, სადმე თოვლში ჩაგულავენენ დაუნანებლად.

უფერული, ნაცრისფერი დღეები ერთმანეთს მისდევდა, პატიმრების ყოფაში კი არაფერი იცვლებოდა, თვით დღე-ღამეც კი. ლამის ნახევარი წელი გრძელდებოდა თეთრი ღამეები, როცა ვერც ალიონს იგრძნობდი, ვერც დაღამებას და თითქოს ძილიც სადღაც გამქრალიყო. კიდევ კარგი, ფიქრს არავენ უშლიდა. იწვა ვანო თვალგახელილი და ფიქრებით ნახახულევში იყო დედასთან, ახლობლებთან. ნათესავების სამღურავი არ ეთქმოდა. მათი თანადგომით უძლებდა გან-

საცდელს. სიძეებიც გამოადგნენ. შეძლებისდაგვარად ხშირად უგზავნიდნენ ამანათებს, წერილებს. დარწმუნებული იყო, დედასაც არაფერს გაუჭირებდნენ. დიდ ჯიხაიშში გათხოვილმა საშამ ვანოს დაჭერის მერე თავისი ქალიშვილი ნახახულევის სკოლაში გადაიყვანა, რათა დედა მარტო არ დარჩენილიყო. საშა და მისი მეუღლე, ექვთიმე კუჭავაც სანახევროდ იუსტინესთან იყვნენ.

მეზობლებიც გვერდით ედგნენ იუსტინეს. სოფელი თბილია და ეს სიტბო ყველას გასწვდებო, ფიქრობდა ვანო. დედისთვის გაგზავნილ წერილში ახლო მეზობლებს სათითაოდ მოიკითხავდა ხოლმე და მათი უსაზღვროდ მადლიერი იყო: „გაგიგე, რომ ყველა მეზობელი დიდი პატივისცემით უყურებს ჩვენს ოჯახს, ყველა გეხმარება და ხელს გიწყობს. ვფიქრობ, თქვენი პატივისცემის სამაგიერო გადაუხდელი არ დამრჩეს. იმ პატივისცემისა, ყველა ნათესავი და მეზობელი რომ გექცევა. ყველას დიდი მადლობელი ვარ. მოკითხვა ბიძია მირონას და ბაბილინა ბიცოლას, კოსტას თავისი ცოლ-შვილით, ლუდას ოჯახით, მოკითხვა ნიფადორა დეიდას, კაკოს და მის ცოლს, რეზოს, გაიოზს და მის ოჯახს, მოკითხვა ჩემს უმცროს ძმას, შოთას. მოკითხვა პალინას. განსაკუთრებული პატივისცემით მინდა მოგიკითხო ჩემს არყოფნაში ბიძაჩემის ყოფილ კარმიდამოზე დამკვიდრებული მეზობელი. მოკითხვა ყველა მეზობელს, ნაცნობს და მეგობარს!“

იმედი არასოდეს დაუკარგავს. ზოგჯერ თვითონაც უკვირდა საკუთარი თავისა, მაგრამ ჯიუტად სჯეროდა, რომ გაუძლებდა, დედაც ჯანმრთელად დახედებოდა და სწავლასაც დაასრულებდა, რასაც ძალზე განიცდიდა. ვაჟასადმი მიწერილი ბარათის ერთ პატარა მონაკვეთში კარგად ჩანს მისი სულიერი სიძლიერე: „ჩრდილოეთში ყოფნის ამ ექვსი წლის მანძილზე ჩემი ფიზიკური მდგომარეობა ისევ შეურყეველია. უიმედობა აჩრდილივით მიიპარება, იმედი კი სულის ამოკითხული იეროგლიფია“. 1957 წელს, გათავისუფლების შემდეგ დაწერილ მის ერთ-ერთ ლექსშიც იგივე აზრია: „გადამარჩინა იმ

საშინელ მარტოობაში იმედის ეტლთან ვაჟკაცურად დამო-
ბილგებამ“.

ისიც ამხნევებდა, რომ გვერდზე ბევრი კარგი ადამიანი
ჰყავდა, ქართველებიც და არაქართველებიც. ძირითადად პოლიტ-
პატიმრები, განათლებულები, წიგნიერები, გაწონასწორებულე-
ბი. ყველა მათგანი მსხვერპლი იყო, საბჭოთა რეჟიმის მსხვერ-
პლი. მათთან ურთიერთობამ ბევრ რამეზე აუხილა ვანოს
თვალი. იმასაც ჩახვდა, რომ მისი უსამართლო ხვედრი არა
მავანი ბოროტი ადამიანების, არამედ სისტემის პოლიტიკის
შედეგი იყო. ყველგან ჯაშუში და მოღალატე ელანდებოდათ
და პირდაპირ ნადირობა იყო გამოცხადებული ადამიანებზე,
რომელთა შორის უმრავლესობა სრულიად უდანაშაულო იყო.
ვანო რამდენიმე პატიმარს განსაკუთრებით დაუმეგობრდა.

მინა ძიგვაშვილი ვანელი იყო. ერთი კუთხის შეილები ძმე-
ბივით შეეთვისნენ ერთმანეთს. მინასაც ვერ დაემთავრებინა ინ-
სტიტუტი და ერთად აწყობდნენ სამომავლო გეგმებს. მათი მე-
გობრობა სამშობლოში დაბრუნების შემდეგაც გაგრძელდა.

მარცხნიდან: ვალოლია აფხაზა, ივალავილი, გარეანივილი და
ივანე გიორგბარიძე. ინა. 1955 წ.

ალექსანდრე სხირტ-
ლაძე როცა დააპატიმრეს,
ირანში, თეირანში ცხ-
ოვრობდა. იგი ენათესავე-
ებოდა სამეწარმეო საქ-
მიანობის მასშტაბებითა
და ქველმოქმედებით
გამორჩეულ აკაკი ხოშ-
ტარიას, რომელიც დაჭ-
ერას ირანში გახიზვნით
გადაურჩა, სადაც შახის
კარზე დიდი გავლენით
სარგებლობდა და ნაფ-
თობის საბადოების, რკი-

მინა ძიგვაშვილი, იბა, 1956 წ.

ნიგზისა და სხვა დარგების მონოპოლიას ფლობდა. მან თან
წაიყვანა ალექსანდრეც, რომელიც თავისი ნიჭის წყალობით
ირანის სამთო სამმართველოს უფროსი გახდა. ერთ დღეს,

იასონ
ლუღაშვილი, იბა.
1956 წ.

როცა სამსახურში მიდიოდა, საბჭო-
თა ჩეკისტებმა მოიტაცეს და შემდეგ
ინტაში გადაასახლეს. ოჯახთან ურთ-
იერთობა არ ჰქონდა, რადგან მისი
ასავალ-დასავალი არავინ იცოდა. აქ
შახტში მრჩეველად იყო, როგორც სპე-
ციალისტი და მის აზრს ანგარიშს
უწევდნენ.

მიხეილ კვალიაშვილიც ემიგრან-
ტი იყო. რევოლუციის შემდეგ საქარ-
თველოდან წასულა და პოლონეთში
დამკვიდრებულა. იქაური მოქალაქე
იყო და ცოლ-შვილიც იქ ჰყავდა. ისიც
საბჭოთა დაზვერვამ მოიტაცა და ცი-
მბირში უკრეს თავი.

იასონ ლუღაშვილიც ემიგრანტი

იყო, ირანის მოქალაქე. პროფესიით მშენებელი ინჟინერი. ისიც მოიტაცეს ირანიდან და საბოლოოდ ინტაში მოხვდა.

გიორგი გაგოშიძე თურქეთში ცხოვრობდა, თურქეთ-საქართველოს საზღვართან ახლოს მდებარე სოფელში. ხუთი შვილის მამა სოფლის მეურნეობას მისდევდა და ოჯახს არსენდა. მან არც ქართული იცოდა და არც წერა-კითხვა. ერთხელ ამერიკელებისთვის მიუქირავებია ზედა სართული, რომლებიც დამსვენებლად გასცნობიან. იგი მაშინ მოიტაცეს, როცა ყანაში მუშაობდა და მისი ამერიკელი მდგმურების შესახებ ცნობებს სთხოვდნენ, მაგრამ რაც არ გაეგებოდა, რას ეტყოდა. ჰოდა, ისიც ინტაში აღმოჩნდა, ოჯახმა კი მის შესახებ არაფერი იცოდა. ბანაკში ქართველები ქართულს ასწავლიდნენ გიორგის. ერთი უსწავლელი კაცი იყო, პოლიტიკისა არაფერი გაეგებოდა და ვერაფრით მიმხედარიყო, აქ რა უნდოდა. გამუდმებით თავის პატარებს ახსენებდა და რომ არა ქართველი მეგობრების თანადგომა, ალბათ თავს რაღაცას აუტყებდა.

დავით ვაშაკიძესთან ერთად გამოიარა ვანომ ავსტრიის ტყვეთა ბანაკი, ტაბაშარიც და ინტაშიც ერთად იყვნენ.

რამიშვილი და ვანო ავსტრიის ტყვეთა ბანაკში ერთად იყვნენ. მის ოსტატს, გრიშა მჟავიას კი ტაბაშარში დაუახლოვდა.

საშა პაპავა და გოთუა მეზობელი ბანაკის ბინადრები იყვნენ, მაგრამ ვანოს ძალიან დაუმეგობრდნენ.

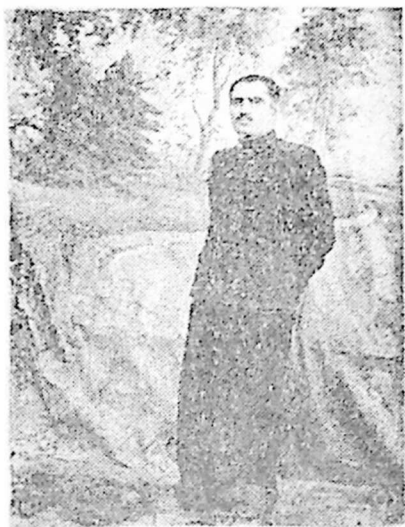
ლავრენტი ბერიას მეზალე დეკანოსიძეც ინტაში გაამწესეს. იგი ხუთი წელი მუშაობდა ამ საქმეზე და ისეთი ამბების მოწმე გახდა, რომლებიც მასთან ერთად სამუდამოდ ციმბირში უნდა დამარხულიყო.

მიშა ბურბულა 1924 წელს 17 წლისა თურქეთში გადავიდა და იქიდან საფრანგეთში წავიდა. იქვე დაოჯახდა, მაგრამ რაც დრო გადიოდა, მით უფრო ეძალებოდა ნოსტალგია და სამშობლოში დაბრუნების სურვილი. მიდგა-მოდგა და ჩამოვიდა კიდეც გურიიში, მშობლიურ კუთხეში, მაგრამ მაშინვე

სტაცეს ხელი და ინტაში უკრეს თავი. ათი წელი ჰქონდა მისჯილი. სტალინის გარდაცვალების შემდეგ გაათავისუფლეს. რუსთავეში მისცეს ბინა და იქვე დაიწყო მუშაობა. ერთ დღესაც უკვე დაეაქაცებულ იყო გამოცხადდა. ტურისტად ჩამოსულიყო, სინამდვილეში კი მამის მონატრებას ჩამოეყვანა. ეგონა, მამამისს სამშობლოში ახალი ოჯახი ეყოლებოდა და როცა ნახა, მიშა მარტო იყო, გაიხარა, დედასაც ჩამოვიყვან და აქ, შენთან დავრჩებითო, დაჰპირდა, მაგრამ რკინის ფარდაჩამოფარებულ საბჭოეთში ამ სურვილს ახდენა არ ეწერა და მიშა ბოლომდე მარტო დარჩა.

მოსკოველი პროფესორი გალდოვსკი ავიაკონსტრუქტორი იყო, რეაქტიული ძრავების სპეციალისტი, მრავალი გამოგონებისა თუ წიგნის ავტორი. ზაფხულის ერთ მშვენიერ დღეს ცოლ-შვილთან ერთად პარკში სეირნობდა თურმე. მერე იქვე, კაფეში შესულან ნაყინის საჭმელად. მეზობელ მაგიდასთან უცხოელები მსხდარან და მის ათი წლის გოგონას მიფერებიან. ბავშვი უცხო ენებს სწავლობდა და ინგლისურად გაუცია პასუხი. მერე მშობლებთანაც გაუბამთ საუბარი. ეს იყო და ეს. სუეს არ ეძინა. მისი სასტიკი თვალი ყველგან თან დაჰყვებოდა ადამიანებს. ეს შემთხვევა საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ამ მეცნიერი კაცისთვის ჯამუშოება დაებრალებინათ და ციმბირში გაემწყესებინათ. ძალიან განიცდიდა ოჯახთან დაშორებას. თავისი საქმეც ენატრებოდა, ბანაკში კი არც წიგნების შეტანა შეიძლებოდა და არც წერა. მაინც ვერ ისვენებდა, გონებაში ამუშავებდა ახალ თეორიებს, შახტში ნახშირი ბლომად იყო და ზოგჯერ ნახშირით ხაზავდა ხოლმე რაღაც სქემებს. სტალინის სიკვდილის შემდეგ გალდოვსკი სასწრაფოდ გაათავისუფლეს. თან ახალი გამოგონება გაიტანა. თურმე საჭირო კაცი ყოფილა. არადა, ათი წლით გამოამწყვდიეს ციმბირის მათუღხლართებში.

ვანოს ბრიგადაში მუშაობდნენ ქუთაისელი ვასო აბაშიძე, ბოგდანოველი ლომიძე, ქუთაისელი მკერავი სერგო მამაგეიშვილი, მოჭადრაკე მიშა მახარაძე, ბუღალტერი გრიშა

გიორგი ლავლიანი.
ნბა. 1955 წ.

კუხიანიძე, მომღერალი, სახალხო არტისტი კოზლოვსკი, იაპონელი გეტანაბე, ბორის მარსაგიშვილი, ბორის გერმანაშვილი, ალექსანდრე ზარდიაშვილი, ლავრენტი იმედაშვილი, ბაღვაძე, აფხაზა, კვერნაძე, ნიკოლაძე, ვასო აბაშიძე, კაჭარავა, სხირტლაძე, მხატვარი ტატიშვილი, რომელმაც ვანოს პორტრეტი დახატა, იუსტიციის ყოფილი მინისტრი კობიძე, რომლის შეილიც ციმბირში ჩავიდა მამის გასამხნეველად და შახტში ამფუთქებლად

მუშაობდა. მამის გათავისუფლების შემდეგ ერთად დაბრუნდნენ საქართველოში.

თბილისელი გერმანელი გერბი უბნის უფროსი იყო ინტაში. მას რვა უბანი ებარა, მათ შორის ვანოს ბრიგადაც. ომის დროს გერმანულ ოჯახს მშვიდად ვინ დატოვებდა. ქმარს ციმბირში უკრეს თავი, ცოლს კი - შუა აზიაში.

ვანოს ბრიგადაში მუშაობდა აგრეთვე ინგლისელი მოკრივე ერიკ კერსტენი. იგი უელსიდან იყო და ჩერჩილის ცოლს ენათესავებოდა. გერმანიაში ყოფილა სამუშაოდ, როცა საბჭოთა მზეკერავენს გაუტაცნიათ. დაკითხვაზე საიდუმლო ცნობებს სთხოვდნენ თურმე, მაგრამ მას რა ესაქმებოდა საიდუმლო ცნობებთან. ჰოდა, ახლა ისიც ინტაში იყო, მისიანებმა კი გაუჩინარებული ერიკის ასაეალ-დასაეალი ვერ გაიგეს, მაგრამ როგორც მერე გაირკვა, ეძებდნენ.

ძალიან წესიერი ბიჭი იყო ერიკი, უსამართლობას ვერ

იტანდა, ვერც ბანაკში გამეფებულ ძალადობას, ღონეც ერჩო-
და და სულ ჩხუბობდა. ბოლოს ქართველებთან გადაიყვანეს
და ვანოს ბრიგადაში მოხვდა. ყველას ძალიან შეეთვისა,
ჩხუბსაც უკლო, დაშოშმინდა. ვინმეს ამანათი თუ მიუვიდო-
და, ძმურად ინაწილებდნენ. განსაკუთრებით ვანოს დის გაგ-
ზავნილი ჩურჩხელები მოეწონა. ვანო ქართულს ასწავლიდა,
ის კი – ინგლისურს. ამასობაში შეეცადრის „წითელმა ჯვარ-
მა“ მიაგნო მის ადგილსამყოფელს და მალე დედა ჩამოუვი-
და. სათითაოდ გაააცნო ქართველები, ჩემი მეგობრები არიან
და რომ არა ესენი, ან მე მოკლავდი ვინმეს, ან მე მომიღებდ-
ნენ ბოლოსო. მოკლედ, კერსტენი გაათავისუფლეს. ვანომ
სთხოვა, ინგლისში თურქეთის საელჩოსთვის ეცნობებინა მათი
მოქალაქის, გიორგი გაგოშიძის, ინტაში ყოფნის შესახებ.
სამადლო საქმე იყო. იქნებ გამოეხსნათ და თავის წერილშ-
ვილს დაბრუნებოდა. ერიკი სიჭყვის კაცი გამოდგა. ერთ
თვეში გაგოშიძეც გაათავისუფლეს.

ვანოს ინტაში ყოფნის ცხრა წლის მანძილზე მის ბრიგა-
დაში მომუშავე 45 ქართველიდან ყველა გადარჩა. მათ ერ-
თად ყოფნით, თანადგომით გაუძლეს ყოველგვარ განსაცდელს
და თვით სიკვდილიც კი დაამარცხეს.

1953 წელიც დადგა. სტალინის გარდაცვალების ამბავი
მეხივით დაატყდა მთელ საბჭოეთს. მოკვდა ფოლადის კაცი,
რომელიც ლამის უკვდავი ეგონათ და ვერ წარმოედგინათ,
როგორ იცხოვრებდნენ მის გარეშე. გლოვობდა სრულიად
საბჭოთა კავშირი, თვით რეპრესირებულებიც კი.

ციმბირის პატიმართა ბანაკები უჩვეულო მღელვარებამ
მოიცვა. აღარ იყო მილიონობით უდანაშაულო ადამიანის
სისხლზე დაფუძნებული კომუნისტური სახელმწიფოს მთა-
ვარი შემოქმედი, რომლის მკაცრი ხელი მთელ საბჭოეთში
იგრძნობოდა. რაღაც უსათუოდ უნდა შეცვლილიყო და გა-
დარჩენას ულოცავდნენ ერთმანეთს.

გუმანმა არ უმტყუნათ. სულ მალე პატიმართა ყოფა
საგრძნობლად შეიცვალა, რასაც 1954 წელს ვანოს მიერ თავისი

დის, აგრაფინასადმი მიწერილი ბარათიც ადასტურებს: „ახლა შედარებით ახალი და მეტად სასარგებლო ვითარებაა. წერილის მიღება და გაგზავნა განუსაზღვრელი რაოდენობით შეიძლება. ახლა პატიმრები მთელი დღეებით და კვირაობით ხვდებიან თავისიანებს. პირობები გაუმჯობესდა ბანაკში: საჭმელი, სასმელი, ფული, ტანსაცმელი უზრუნველსაყოფად არის პატიმრის პირობაზე, წარსულთან შედარებით, მაგრამ ამ ამბავს დაემატა მეტად სასიხარულო ცნობა მთავრობის ბრძანებულების შესახებ. კერძოდ: პატიმარი, რომელმაც სასჯელის ორი მესამედი მოიხადა, ხელმეორე სასამართლოს საშუალებით თავისუფლდება ყოველგვარი სამოქალაქო უფლების აღდგენით. სასამართლო უკვე ათავისუფლებს ამხანაგებს ბანაკიდან. მეც, რა თქმა უნდა, დიდი იმედი მომეცა და ალბათ ამ ერთ-ორ თვეში მომიწევს გათავისუფლება, მხოლოდ მაქვთ წამოსვლის რა მოგახსენოთ! განთავისუფლებულებს ტოვებენ აქვე, წარმოებასთან. რა თქმა უნდა, ეს დიდი ბედნიერება არის ჩემთვის, მაგრამ უფრო ბედნიერად თავს ჩავთვლიდი მაშინ, თუ ბედი გამიღიმებდა და ქუთაისისკენ სავალ გზას დაუადგებოდი ჩემი „მესამედ“ დაბადების ჟამს.

„მესამედ“ დაბადების ჟამი იგვიანებდა, მაგრამ თავისუფლად ამოისუნთქეს, წნეხი მოეხსნათ. იმდენი პატიმარი იყო, როდის მოუწევდათ ხელმეორე სასამართლო პროცესი, არავინ იცოდა და ისინიც მოთმინებით ელოდნენ თავიანთ რიგს. ბანაკებში ბიბლიოთეკებიც გახსნეს, წერა-კითხვასაც უკვე არავინ კრძალავდა. ვანო, რა თქმა უნდა, მაშინვე ჩაეწერა ბიბლიოთეკის მკითხველად. იქ პატიმართა სახელი და გვარი არავის აინტერესებდა, ნომრებით ხდებოდა ადამიანების აღნუსხვა. ვანოს ახლა უკვე ორი ნომერი ჰქონდა, ერთი, რომელიც ფარაჯაზე ეწერა – 632 და ბიბლიოთეკისა – 241. დისწული ვაჟაც ხშირად უგზავნიდა წიგნებსა და ჟურნალ-გაზეთებს. უკვე მეტი ინფორმაცია ჰქონდა საქართველოზე, მაგრამ მხოლოდ ინფორმაცია კი არა, სახლში დაბრუნება და მშვიდად ცხოვრება უნდოდა. ახლა, როცა იმედი გაჩნდა, უფრო

მტანჯველი იყო ეს მოლოდინი, რომელიც კიდევ ორი წელი და რვა თვე გაგრძელდა.

თავდაპირველად, 1955 წლის 12 იელისს, შედარებით თავისუფალ ბანაკში გადაიყვანეს. ამის შესახებ თავის სიძე გრიშას წერდა: „12 იელისს გადამიყვანეს შემსუბუქებულ ბანაკში, სადაც გუშაგები არა გეყავს. სამუშაოზე მივდივართ თვითონ იქვე, მახლობელ სოფელში, ლემიაში. 400 კილომეტრითაა დაშორებული ინტიდან სამხრეთით. ემუშაობ ხე-ტყის საწყობში ფიზიკურად. აქ საერთოდ ტყიანი რაიონია. უფრო კარგი ჰავაა, მშრალი, სითბოც მეტია. აქ უფრო კარგად ვგრძნობ თავს, ვინემ ინტაში“.

ვანოს მეგობრებიდან ზოგი ჯერ კიდევ ინტაში იყო, ზოგიც უკვე გაათავისუფლეს. თავისუფლებისა და შინ დაბრუნების ბედნიერება უსაზღვრო იყო, მაგრამ ერთად ჭირგამოვლილებს ერთმანეთი არ ეთმობოდათ. სულისშემძვრელი სანახაგი იყო მათი გამომშვიდობება. ვანოს ახლა უკვე ინტიდანაც მოსდიოდა მეგობრების წერილი ლემიაში. ოჯახის არქივში ძირითადად ვანელი მინა ძიგვაშვილის ბარათებია შემონახული, რომელთანაც საერთო ინტერესებმა და პატიმრობის წლებმა სამუდამოდ დააკავშირა. მინაც წიგნიერი კაცი იყო და ბევრი საერთო ჰქონდათ. ეს ნათლად ჩანს ინტიდან ლემიაში 1955 წლის 22 აგვისტოს მიწერილი მისი ბარათიდანაც: „ამ ზამთარში თავი უნდა გავათრიოთ. ახლა უკვე ნათელია, ზამთარი აქ მოგვიწევს. შესაძლებელია, ამ ამბების შემდეგ შენ მოგიწიოს შინ წასვლამ. ბიბლიოთეკის წევრი გახდები. წიგნები არის (რამდენიმე) ისეთი, რომელიც ჩემთვის მეტად საჭიროა. „გიორგი მერჩულე“ შეთვლილი მაქვს შინ და თუ იშოვეს, გამომიგზავნიან. ჩვენ აქ ყველანი კარგად ვართ. იასონს შენი პატარა ლექსი ჯიბეში აქვს და რამდენჯერმე წამიკითხა. უნდა გითხრა, რომ კარგი ლექსია. მომწერე, რა გჭირდება, რომელიც მე შემიძლია გამოგიგზავნო“.

ვანოს კი ახლა ყველაზე მეტად შინ წასვლა სჭირდებოდა. მოსვენება დაკარგა, ადგილს ვერ პოულობდა. ნათესავე-

იმავე ცნობაში ისიც წერია, რომ ქვანახშირის მაღაროში რეანახევარი წლის ჯოჯოხეთური შრომის შემდეგ, როცა პატიმრებს არც საკვები ჰქონდათ სამყოფად, არც თბილი

[illegible]

ტანსაცმელი და არც მათ ჯანმრთელობაზე ზრუნავდა ვინმე, განთავისუფლებულ ვანოს სამტრედიაშივე სამგზავროდ 233 მანეთი მისცეს, ამხელა გზაზე კვებისთვის კი — 23 მანეთი. ესეც შენი ჰუმანური საბჭოთა სახელმწიფო, რომელმაც პატიმრების გაუგონარი ექსპლოატაციის ხარჯზე ციმბირსა თუ შორეულ აღმოსავლეთში მთელი ქაღალაქები ააშენა.

ინტიდან საქართველომდე პატიმრის ნომრიანი ფარაჯით ხომ არ ივლიდა და ვანომაც წინასწარ დაიჭირა თადარიგი, თავისიანებს შეუთვალა და ერთი ხელი ტანსაცმელი გამოაგზავნიდა. წამოსვლამდე, რა თქმა უნდა, ინტაში შეიარა. მძიმე იყო მეგობრებთან გამოთხოვება. განსაკუთრებით უჭირდა ძმასავით შეთვისებული მინა ძიგვაშვილის დატოვება. ის კი აქეთ ამშვიდებდა, ყურები ნუ ჩამოგიყრია, დედაშენი გაახარე და მიხედუ. მეც მალე ჩამოვალ და ყველაფერი კარგად იქნებაო.

ვორკუტის გავლით მოსკოვში ჩავიდა. მატარებლის ფანჯრიდან თოვლით დაფარულ უკიდვანო სივრცეს რომ უყურებდა, ჩემი სამშობლო ნამდვილი სამოთხეაო, ფიქრობდა. მერე რა ლამაზი და თბილი შემოდგომა იცის დალოცვილ საქართველოში. თითქმის დეკემბრამდე გრძელდება მზიანი დღეები, საამო საცქერია სიყვითლეშეპარული მიდამო. აქ უკვე შესულიყო ზამთარი ძალაში, იქ კი ახლა იღებენ ჭირნახულს და მაჭრობის დროაო. წარმოიდგინა ეს სურათი და ღმერთს მადლობა შესწირა — მზიან საქართველოში ბრუნდებოდა.

ვანო ისეთ პერიოდში დავაუკაცდა, ღმერთის სახსენებელი უკვე ამოძირკეული იყო ჰომო სოვეტიკუსის ცნობიერებიდან. სამაგიეროდ პროლეტარიატის ბელადების ქანდაკებები და პორტრეტები სოკოებივით მოსდებოდა დედამიწის ერთ მეექვსედს, ლამის ღმერთებად რომ უქციეს საბჭოთა

ხალხს. დედამისი იუსტინე მარხეასაც ინახავდა, პირჯვარსაც იწერდა და ლოცულობდა კიდევ. შვილიც ასევე გაზარდა, ღვთის რწმენითა და სიყვარულით. ვანო ახლა უკვე ჩამხვდარი იყო მილიონობით ადამიანის სისხლზე დაშენებული კომუნისტური იმპერიის ჰუმანური ღოზუნგების სიყალბეს, ძალადობით რომ მიეერთებინა ამდენი ქვეყანა, რკინის ფარდით დანარჩენი სამყაროსგან იზოლაციაში მოექცია და დიქტატურა დაემყარებინა, ოღონდ არა პროლეტარიატისა, არამედ კომუნისტური პარტიისა, რომელმაც მისი ერთ-ერთი უმთავრესი შემოქმედი – იოსებ ბესარიონის ძე სტალინიც კი არ დაინდო. ოღონდ ეს ოდნავ მოგვიანებით მოხდება, 1956 წელს, როცა ქვეყნის სათავეში მოსული ნიკიტა ხრუშჩოვი სტალინის კულტს გამოაცხადებს, რასაც თბილისში სისხლიანი 9 მარტი მოჰყვა. იმპერიამ კიდევ ერთხელ გამოაჩინა კლანჭები და ეროვნული სულისკვეთებით ანთებული ქართველი ახალგაზრდები უმოწყალოდ გაუღიტა.

კომუნისტური რეჟიმისგან უღმერთოდ გაწირული სამშობლოსკენ მიმავალი ვანო უფალს უმადლოდა გადარჩენას და იმასაც, რომ დედა ცოცხალი ჰყავდა. თბილისის მატარებლის გასვლამდე მოსკოვში ქართულ ეკლესიაში სანთლები დაანთო და რუსეთის კოლონიებში მყოფი პატიმრების სამშობლოში დაბრუნება შესთხოვა უფალს.

არა და არ გაიღია გზა მოსკოვიდან სადგურ „რიონამდე“. აღარც ძილი ახსოვდა და აღარც ჭამა, ფანჯარას იყო აკრული და ხარბად ათვალიერებდა მიდამოს. უკვე საქართველოში იყო. ერთი ღამეც და შინ იქნებოდა. გათენებული იყო, გამცილებელმა რომ გამოაცხადა, შემდეგი სადგური რიონი იქნებაო. ვაგონში ველარ გაჩერდა, ტამბურში გავიდა. მატარებელმა თანდათან სელას უკლო. შორს ბაქანიც გამოჩნდა, სადაც უამრავი ხალხი ელოდა.

ფეხქვეშ მშობლიურ მიწას გრძნობდა. ეს იყო მთავარი. ეხვეოდნენ, კოცნიდნენ. ზოგი ტიროდა, ზოგი იცინოდა. თვითონ კი იდგა ბედნიერებისაგან დამუნჯებული და ხმას ვერ

იღებდა. ამდენ ხალხში დედა არ ჩანდა, დედა შინ, მამისეულ კერიასთან ელოდებოდა.

დედა-შვილის შეხვედრა ქვასაც აატირებდა. 21 წლის ბიჭი წავიდა ომში და 34 წლის ჭაღარაშეპარული ვაჟკაცი დაბრუნდა. და რადგან ცოცხალი დაბრუნდა, ყველაფერს ეშველებოდა. აწი თუ მოკედებოდა, არც ამას ინაღვლებდა იუსტინე. ოჯახის პატრონი შინ იყო და გიორგბერიძეების ფუძეზე სიცოცხლე გაგრძელებოდა, კერია არ ჩაქრებოდა. უფლის უსაზღვროდ მადლიერი იყო, მისი ღოცვა რომ შეისმინა. მეორე დღესვე ვაცი შესწირა ზვარაკად სოფლის საყდრის ეზოში, სადაც კომუნისტების წყალობით წირვა-ღოცვა კარგა ხანია, არ ტარდებოდა, მაგრამ სანთელს მაინც ანთებდნენ სოფელელები.

მომსელელები არ წყდებოდა. ყველას გულწრფელად უხაროდა ვანოს დაბრუნება. ზოგს ცნობდა, ზოგს – ვერა. ბავშვები დაზრდილიყვნენ, ბევრიც ვანოს არყოფნაში დაბადებულყო. დედა ჯარასავით ტრიალებდა, თითქოს უცებ ჩამოებერტყა წლები, ძალა და ენერგია მომატებოდა. უპურ-მარილოდ და შვილის დაულოცავად არავის უშვებდა, ყველაფერს ასწრებდა. ბედნიერი იყო ვანო, უზღვავი სითბო და სიყვარული ერტყა გარშემო. უკვე ზამთრისპირი დამდგარიყო, მაგრამ ინტის მერე აქაური ზამთარი ზაფხულად ეჩვენებოდა. ეზოში სიარულით ვერ ძლებოდა. აქა-იქ ფოთლებშერჩენილ ხეებს ცოცხლებივით ელაპარაკებოდა. თოვლისა და ყინვის საბრძანებლიდან მშობლიურ წალკოტში დაბრუნებული ყოველი დღით ტკებოდა. არც ის ავიწყდებოდა, რომ მომავალზეც უნდა ეფიქრა, მიუხედავად ასაკისა, სწავლა უსათუოდ უნდა დაესრულებინა და დანარჩენს მერე ცხოვრება აჩვენებდა.

სახლიდან გარეთ რომ გამოვიდა, პირველი, რაც გააკეთა, ფოსტაში შეიარა და მინას ინტაში დედის დანაზოგიდან ფული გაუზზავნა, წერილი კი არ მიუწერია. ამ მოკლე ხანში იმდენი შთაბეჭდილება დაუტოვებდა, თავის მოყრა გაუჭირდ-

ებოდა და სხვა დროისთვის გადადო. მერე ზოგიერთი პატიმრის ოჯახი მოინახულა და ამბავი ჩაუტანა, ბოლოს კი ინსტიტუტში შეიარა. რამდენიმე მისი თანაკურსელი უკვე ლექტორი გამხდარიყო. ცოცხალი აღარც კი ეგონათ და გაიხარეს. მერე რექტორთან შევიდა. რექტორმა განზრახვა მოუწონა და ურჩია, თბილისში განათლების სამინისტროსთვის მიემართა, რადგან თავად მას ასეთ შემთხვევაში გადაწყვეტილების მიღების უფლება არ ჰქონდა. იმხანად განათლების სამინისტროს თავკაცობდა ჩინებული პიროვნება გიორგი ჯიბლაძე. იგი ვანოს ლექტორი იყო, ხშირად შეუქია ბეჯითი სტუდენტი. შეუძლებელია არ გავახსენდე და უსათუოდ დამეხმარებო, იმედი გაუჩნდა ვანოს. თუმცა იმასაც ხედავოდა, რომ გაციმბირებულ ადამიანს ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ბარიერი დახედებოდა მიუხედავად იმისა, რომ გათავისუფლდა მოქალაქის სრული უფლების აღდგენით, რაშიც, რა თქმა უნდა, სწავლის უფლებაც იკულისხმებოდა, შრომისაც და ყველა დანარჩენი. გადაწყვიტა, თხოვნის წერილი გაეგზავნა თბილისში, განათლების სამინისტროში.

მინას პასუხი მალე მოუვიდა. წერილი რატომ არ მომწერეო, საყვედურობდა მეგობარი. მართალიც იყო. თავადაც ხომ კარგად იცოდა, აქედან მიწედენილ ყოველ სიტყვას იქ რა ფასი ედო. წერილი დათარიღებულია 20 ნოემბრით, როცა ვანოს ჩამოსვლიდან მხოლოდ თვენახევარი იყო გასული: „30 ოქტომბერს მივიღე შენი გამოგზავნილი ფული, 500 მანეთი. შენი წერილი კი არსად ჩანდა და არც ახლა ჩანს. მამაგეიშვილს და კარლო ჯანგველაძეს მოსწერეს შინიდან, რომ შენ მათთან ყოფილხარ. როგორც კი მიიღებ ამ წერილს, დაჯდები და დაწერ დიდ წერილს (გაჯარიმებთ) და გამოგზავნი სასწრაფოდ. 10 ნოემბრიდან დაიწყეს პასპორტების გაცემა ვინც გარეთ ვართ მათთვის, მაგრამ ძალიან ნელა მიმდინარეობს. მე დაახლოებით ამ თვის ბოლოს ან დეკემბრის დასაწყისში მივიღებ პასპორტს და ცხადია, მაშინვე ჩამოვალ და გნახავ ან შენ მნახავ“. იმავე ბარათში იქ დარჩენილი ბიჭების ამბე-

ბიც წერია: „ფარნაოზ ჩიჯავაძე განთავისუფლდა და 13 ნოემბერს გავისტუმრეთ. შენი მისამართი დაიწერა. გრიშას „საქმე“ მოძრაობაშია. როგორც გრიშა ამბობდა, ბრალდება მაგათი შეთხზული იყო და შეიძლება გაამართლონ. ნურის, ბიკენტის და პატარა ფარნაოზის მდგომარეობა ისევ უცვლელია. მიშა ბურბულას შესახებაც ჯერ არაფერი არ არის. ოთარის და ვალიკო გერმანაშვილს გაუნახევრეს სასჯელი. აქ, „მესამეში“ ვადაჭკორია და მეგრელიშვილი არიან დარჩენილი, ჰო, კიდევ სტეფანი. იასონი დატოვეს მსუბუქ ლაგერში (მესამე მთლიანად მსუბუქი ლაგერია) და ხლაფოროთობს ახლა, რომ გამოვიდეს გარეთ საცხოვრებლად“.

მეგობრის დაეალება შეასრულა. სიხარულის ელდას უკვე გაეგლო, დაჯდა და ვრცელი ბარათი დაწერა. განათლების სამინისტროსადმი თხოვნაც უკვე გამზადებული ჰქონდა და 12 დეკემბერს ორივე გაგზავნა.

თბილისიდან პასუხის მოლოდინში ვანო ძალიან ნერვიულობდა. ინსტიტუტის რექტორის რჩევით სამინისტროში წერილი კი გაგზავნა, მაგრამ დიდი იმედი არ ჰქონდა, გული უგრძნობდა, რომ თბილისში ვერ გაბედავდნენ მისი საქმის გადაწყვეტას. ასეც მოხდა, გუმანმა არ უმტყუნა. იანვრის დასაწყისში ლაკონიური უარი მიიღო. მიზეზი, რა თქმა უნდა, არც ახსნილი იყო და არც დასაბუთებული. უკან დახევა გულშიც არ გაუვლია. შემდგომ ნაბიჯზე უკვე ნაფიქრი ჰქონდა და 1956 წლის 8 იანვარს ახლა უკვე მოსკოვში, საბჭოთა კავშირის განათლების მინისტრის, კაიროვის სახელზე გაგზავნა თხოვნა, რომელშიც ბიოგრაფიულ ცნობებთან ერთად მინისტრს უხსნიდა, ასაკი პირველი კურსიდან სწავლის დაწყების საშუალებას არ მაძლევს და გთხოვთ, ბოლო კურსზე აღმადგინოთ, რომლიდანაც ჯარში გამიწვიესო. ახლა მოსკოვის ვერდიქტს უნდა დალოდებოდა.

მთელი ზამთარი საქმეში გალია. თუკი რამე შესაკეთებელი და გასამართი იყო, ყველაფერს მიხედა, იქაურობას კაცის ხელი დაეტყო.

МИНИСТРУ ПРОСВЕЩЕНИЯ СССР ГОВ.КАПРОВУ

От ГИОРГИЯИДZE Ивана Георгиевича,
проживающего в г.Цулукидзе Груз.
ССР сел.Нахатаулези

З А Я В Л Е Н И Е

Допону, что с 1938 по 1941 год я учился на 4 курсе факультета языка и литературы Кутаисского Государственного педагогического института им.Цулукидзе.

Вопреки отечественной войне в 1941 году был призван в ряды Советской армии, вследствие чего получил академический отпуск до возвращения с армии / представил копии документов/

После возвращения в плен в 1947 году был арестован органами Госбезопасности Груз.ССР и осужден сроком на 10 лет до 4 октября 1955 года откуда освобожден на основании Указа Президиума Верховного Совета СССР от 17 сентября 1955 года по ст.1 в 6 ее части с судимости./дьялом В ДХ 060809/

12 декабря 1955 года я обратался в Министерство Просвещения Груз.ССР с просьбой об продолжении учебн не получил отказ.

В настоящее время мой возраст не позволяет начать учебу с первого курса и потому прошу Вашего содействия продолжить учебу с того курса, с какого я был призван в Армию.

Простите

9 II 1956 г.

ამასობაში გაზაფხული ჯერ მორცხვად შემოიპარა აქაიქ ამოწვერილი იეებით, ენძელებით, მერე კი ერთბაშად აფეთქდა და ღვთაებრივ ფერებად, ჰანგებად და სურნელებად დაიღვარა დედამიწაზე. ვინ უწყის, მერამდენედ ხელახლა დაბადებული დედაბუნება ვანოს „მესამედ დაბადებას“ ზეიმობდა – სამი თვის თავზე, აპრილში, სკკპ ცეკას გენერალური მდივნის, ნიკიტა ხრუშჩოვის, ხელმოწერილი ინსტიტუტში აღდგენის ნებართვა მოვიდა ნახახულევში.

მაღლე მოსკოვიდან ნაწყალობევი დასტურით „შეიარაღებულ“ ვანო თბილისში გაემგზავრა, გიორგი ჯიბლაძესთან. მინისტრის მისაღებში საკმაოდ ბევრ ხალხს მოეყარა თავი. კარგა ხანს მოუწია ლოდინმა. როცა ბოლოს და ბოლოს შევიდა – სულ არ შეცვლილა, ისევე ისეთი სიმკპათიურიო, გაიფიქრა. სამაგიეროდ თავად იყო შეცვლილი და ყოფილმა ლექტორმაც ისე შეხედა, ეტყობოდა, ვერ იცნო. რაზე შეწუხებულხართო, ჩვეულად, გულთადად ჰკითხა. ვანომ საბუთები დაუდო წინ, ზემოდან განცხადება იდო. მინისტრმა ნაწერს დახედა თუ არა, სახე შეეცვალა, ეცნო ლამაზად ჩაწიკწიკებული ხელწერა და შენ ხომ ჩემი სტუდენტი იყავიო,

ა კ ტ ბ ი თ გ რ ა ფ ი ა

დაიბადე 1921 წელს წულუკიძის თაილში სოთ ნახახულაშვილს. გოჭიბის - გიორგი ივანეშვილი გიორგიშვილის ოჯახში დაწყებითი განათლებით მივიღე ზოგ. ნახახულაშვილს აწასტულ ზნეულოდ სკოლაში. სახსრულადობის დამთავრების შემდეგ სწავლა განაგრძე წულუკიძის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, რომელიც დაარსდა წარმისებთ 1938 წელს, და იმავე წელსვე პედაგოგი ად. წულუკიძის სახ. ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ფინანსოვანი ფაკულტეტზე (ქართული სექცია).

1941 წელს, სამხედრო სამსახურის დროს, საბჭოთა არმიის რეკლამის განყოფილებაში, შემავალი 1942 წლის წოდებით და რეკლამის განყოფილებაში მუშაობდა. გერმანიის დაპყრობის შემდეგ დაბრუნდა სამშობლოში.

1942 წლიდან ვიდრე 1945 წლამდე ვიყავი მუშაობაში გერმანიის დაპყრობის შემდეგ დაბრუნდა სამშობლოში. გერმანიის დაპყრობის შემდეგ დაბრუნდა სამშობლოში. გერმანიის დაპყრობის შემდეგ დაბრუნდა სამშობლოში. გერმანიის დაპყრობის შემდეგ დაბრუნდა სამშობლოში.

1946 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1947 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1948 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1949 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1950 წელს დაბრუნდა სამშობლოში.

1951 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1952 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1953 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1954 წელს დაბრუნდა სამშობლოში. 1955 წელს დაბრუნდა სამშობლოში.

ივანე გიორგიშვილი

1958 წელი, 26 ნოემბერი.

უთხრა. წამოდგა, გადაეხვია, მერე წერილად გამოჰკითხა ყველაფერი, რაც თავს გადახდენოდა. გამძლეობა და ნებისყოფა შეუქო, გაამხნევა. გულწრფელად გაუხარდა, სწავლის სურვილი კიდევ რომ 'შერჩენოდა. თან ისეთი შეუვალი საბუთი მოეყოლებინა გამჭრიახ ნასტუდენტარს, რომ მას მხოლოდ ბრძანების გაფორმებადა ევალებოდა. ყურმილს დასწვდა და საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში ვილაცას დაურეკა, აუხსნა ვითარება. მაშინვე დაწერა ბრძანება, მდივანს უხმო, — გადაბეჭდე და გაატანეო, — უთხრა, დიდი სიყვარულით დაემშვიდობა და წარმატება უსურვა.

ვანო სიხარულით ფრთებშესხმული დაბრუნდა შინ. ბრძანება მაშინვე ქუთაისში, ინსტიტუტში მიიტანა და განსხვავებული საგნების სია ჩაიწერა. საგაზაფხულო სამუშაოები უკვე დაწყებული იყო და ვანოც დატრიალდა. საკუთარ მიწაზე მუშაობის ბედნიერება ეღირსა და უქმად რა გააჩერებდა. მოცაღლეობისას მეცადინეობდა, როგორც კი სასწავლო წელი დაიწყებოდა, განსხვავებული საგნები დროზე რომ ჩაებარებინა და მოეცილებინა.

ზაფხული თანდათან ძალაში შედიოდა. საკმაოდ ცხელი დღეები დაიჭირა. ციმბირში გატარებული ცხრა უმზეო წელიწადის შემდეგ ეს ხვატიც კი სიამოვნებას გვრიდა ვანოს და ალიონზე მაცოცხლებელი მზის

ივანე გიორგაძე. 1956 წ.

ამოსვლას ფეხზე ხედებოდა. დისწულების ჟრიაშიული იკლებდა იქაურობას, ამ ყველაფერს კი ბედნიერება ერქვა სახელად. ყველანი თავს ეგლებოდნენ. შენ ახლა განსაკუთრებული კვება გჭირდებაო და რძეს, მაწონს, თაფლს და კვერცხს აძალებდნენ. მაინც რა სხვანაირი გემო ჰქონდა ყველაფერს, ამ დალოცვილ მიწაზე მოყვანილს.

ცოტათი ეუხერხულებოდა, ამხელა კაცი ბავშვებში რომ უნდა გარეულიყო, მაგრამ ამასაც როგორმე აიტანდა, ინსტიტუტი უნდა დაემთავრებინა და იმ საქმეს გაჰყოლოდა, ასე ძალიან რომ უყვარდა, თორემ ცხოვრებამ იმდენი პროფესია ასწავლა, თავის გატანა არ გაუჭირდებოდა. მინა ამ დროს უკვე ჩამოსული იყო, ზამთარში ჩამოვიდა, ერთმანეთიც ნახეს, მერე კი წერილებით ეხმიანებოდნენ, რადგან მაშინ ტელეფონი სოფელში კი არა, ქალაქშიც დიდი ფუფუნება იყო. თბილისიდან დაბრუნებისთანავე შეატყობინა მეგობარს ინსტიტუტში აღდგენის ამბავი. პასუხმაც არ დაახანა: „მივიღე შენი ბარათი. ძალიან მესიამოვნა, რომ ინსტიტუტის საქმე მოაგვარე. ისიც კარგია, რომ დასწრებულზე დაგსვეს. დამთავრებისთანავე შეხვალ ასპირანტურაში. თან შენ შეგიძლია, სამ წელიწადში, სხვებთან შედარებით, საკანდიდატო კი არა, სადოქტორო დაიცვა. დედა და მე ვართ მარტო შინ. არ შემიძლია მისი დატოვება. მარტო საქონელს ვერ მოუვლის. ჩემი დის თბილისიდან ჩამოსვლას ვუცდი და მაშინვე გამოგივლი. ერთი სიტყვით, ყველაფერზე პირადად ვისაუბრებთ“.

სასწავლო წელი დაიწყო თუ არა, ვანომ ერთიმეორის მიყოლებით ბრწყინვალედ ჩააბარა განსხვავებული საგნები და ჩვეული მონდომებით შეუდგა სწავლას. გარშემო ყველანი გაოცებულები იყვნენ. ამდენ უბედურებაგამოვლილს არც აპათია დაუფლებოდა, არც გულგრილობა, პირიქით, გაასმაგებელი ინტერესით მოეკიდა საქმეს და გონებაც ისევ ისე უჭრიდა, როგორც ყმაწვილობისას. განსაკუთრებული დამოკიდებულება მაინც „ვეფხისტყაოსნის“ მიმართ ჰქონდა, ბანაკ-

ინანა გიორგზარიძე (მარჯვნიდან მეორე)
თანაუჩრებლბთან არბად. 1957 წ.

შიც ბედად ეს ერთადერთი წიგნი დაუტოვეს. ლამის ზეპირად იცოდა და მაინც გამუდმებით ჩაჰკირკიტებდა თითოეულ სტრიფსს, აანალიზებდა, საკუთარ დასკვნებსა და მოსაზრებებს ინიშნავდა. თუ რაიმე ნაშრომი არსებობდა რუსთველოლოგიაში, ყველა იშოვა და წაიკითხა. სამომავლოდ დისერტაციის დაცვას სწორედ „ვეფხისტყაოსნის“ საკითხებზე აპირებდა.

მთელი წელი თავაუღებელ სწავლაში გაილია, დანაკარგს ინაზღაურებდა, ფუჭად ჩავლილ 13 წელიწადს. ძირითადად ქუთაისში იყო, დები ერთმანეთს ეცილებოდნენ, არა ჩემთან დარჩი, არა - ჩემთანო. შაბათ-კვირას დედასთან ჩადიოდა, საქმეზე ხელს წაუკრავდა და ბრუნდებოდა. არც სახელმწიფო გამოცდების ჩაბარება გასჭირვებია. რუსთველოლოგი ალექსანდრე ბარამიძე ალტაცებას ვერ მაღაჲდა ეანოს ცოდნით, ნაკითხობით და ლოგიკური აზროვნებით მოხიბლული - ახლაცე შეუშვით ეს ბიჭი ლექციებზე, სწორედ ასეთები სჭირდება ინსტიტუტს და მეცნიერებასო, მაგრამ სხვაგვარად ფიქრობდა უშიშროება. ინსტიტუტის დამთავრების ნება რომ დართეს, იმაზეც მაღლობელი უნდა ყოფილიყო, ტყვედყო-

ნაზი ლომია

ფილს ამაზე მეტის პრეტენზია არ უნდა ჰქონოდა. არა, უარი არ უთქვამთ, დაჰპირდნენ ინსტიტუტში სამსახურს, ერთი წლის უშედეგო ლოდინის შემდეგ კი მიხვდა, რომ სისტემის უხილავი საცეცხები ცხოვრების ბოლომდე რკალში მოაქცევდა და ყველა ზეადმაგალ კარს სამუდამოდ ჩაურაზავდა.

ინსტიტუტში დარჩენაზე ფიქრი უკვე ზედმეტი იყო. ვერც სამსახურს შოულობდა. დები კი მოსვენებას არ აძლევდნენ, დროა, ოჯახის შექმნაზე იფიქრო, დედა შეიცოდებ, შენს შვილებს ხომ უნდა მოესწროსო. ვანოს სიძე, ქეთოს მეუღლე ლადო ჩირგაძე იმხანად ქუთაისის კულტსაგანმანათლებლო სასწავლებლის დირექტორად მუშაობდა. ვანო ხშირად შეივლიდა ხოლმე მასთან სამსახურში და იქაური ბიბლიოთეკით სარგებლობდა. იქ დაუახლოვდა ბიბლიოთეკარ ნაზი ლომიას. განათლებული, სერიოზული გოგო იყო, თანაც დაუზარელი. ვანოს სიამოვნებდა მასთან საუბარი. ნაზი სასწავლებელში ბიბლიოგრაფიასაც ასწავლიდა. სენაკელი ქალიშვილი თბილისში ბიბლიოგრაფიულის დამთავრების შემდეგ ქუთაისში გაენაწილებინათ სამუშაოდ. ვანოზე ექვსი

წლით უმცროსი იყო, მაგრამ ბევრი საერთო ჰქონდათ. ხშირად ერთნაირად ფიქრობდნენ ამა თუ იმ საკითხზე. ვანომ მოუხშირა ბიბლიოთეკაში სიარულს, იმასაც მიხვდა, რომ ეს მხოლოდ წიგნის სიყვარულით არ ხდებოდა. მის გულს ჯერ არგანცდილი გრძნობა დაუფლებოდა.

ნაზისაც არ ჰქონია დაღხენილი ცხოვრება. მამამისი ტარიელ ლომია საქართველოს კომპარტიის სენაკის რაიონული კომიტეტის მეორე მდივანი იყო, როცა 1937 წელს ტროცკისტობა დასწამეს და ათ დღეში დახვრიტეს. დედა ჟუჟუნა ჩემია აბაშელი იყო, სოფელ სუჯუნიდან. დარჩა მარტო, სამი მცირეწლოვანი ბავშვით – 12 წლის ნორა, 10 წლის ნაზი და 5 წლის ნოდარი. პროფესია კარგი ჰქონდა, ექიმი იყო, მაგრამ „ხალხის მგრის“ ცოლს სამსახურს ვინ აღირსებდა. ყოჩაღი, ჭკვიანი ქალი ბედს არ დანებდა და გამოსავალიც იპოვა – ეპტერინარობა დაიწყო. რაიონში ეპტერინარი არ ჰყავდათ და ძალიან გაუმართლა. საიდან არ ეძახდნენ. ისიც დადიოდა სოფლებში და ასე გამოზარდა შვილები. ჯერ ისევ ყოჩაღად იყო, მაგრამ ნაზი უკვე თავად ეხმარებოდა დედას, როგორც შეეძლო.

ნაზის მშობლები - ტარიელ ლომია (მარცხნივ) და ჟუჟუნა ჩემია.

ნაზის ნახვა მოთხოვნილებად ექცა ვანოს. ორივე გრძნობდა, რომ ეს ჩვეულებრივ მეგობრობაზე მეტი იყო. ეს იყო ორი მონათესავე სულის შეხვედრა განგების ნებით.

1957 წლის ზაფხულში იქორწინეს. იუსტინეს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. შვილიშვილები ბლომად ჰყავდა, მაგრამ ვანოს შვილებსაც უნდოდა მოსწრებოდა და ღმერთმა ეს თხოვნაც შეუსრულა. დედა-შვილივით შეეთვისნენ ერთმანეთს რძალ-დედამთილი. მარომ და ალექსანდრემ ქუთაისში ორი ოთახი დაუთმეს ახალშეუღლებულებს. ხან ქუთაისში იყვნენ, ხანაც – ნახახულევში. სოფელში საქმეს რა დალევს და ვანო ერთი წუთითაც არ იყო უსაქმოდ, მაგრამ გრძნობდა, რომ თავის

სპეციალობაში მეტის გაკეთება შეეძლო. ლიტერატურული კვლევა-ძიება არ შეუწყვეტია. კვლავინდებურად ჩაჰკირკიტებდა „ვეფხისტყაოსანს“. იმდენად ღრმა და მრავალწახნაგოვანი იყო ამ სწორუპოვარი საგანძურის სამყარო, რომ თამამად ვერ შეებუდა მისთვის, ჯერ ნაადრევად ეჩვენებოდა თავისი ნაფიქრ-ნააზრევის ქაღალდზე გადატანა. ამავე დროს „დროების“ რედაქტორის, მწერლის, პუბლიცისტისა და საზოგადო მოღვაწის,

ინანა გიორგაშვილი
ბათუმისათვის. 1957 წ.

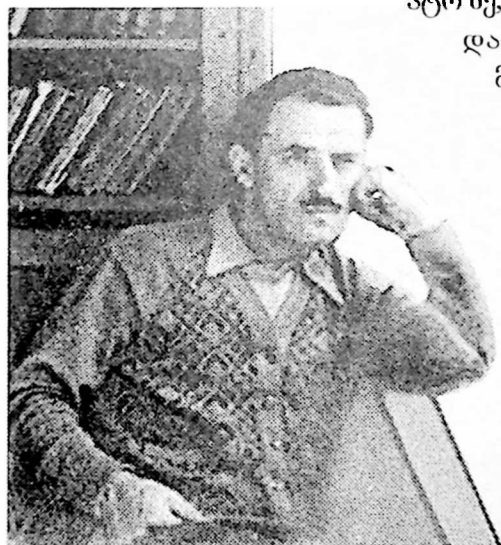
სერგეი მესხის 'შემოკმედებითაც დაინტერესდა და მასზე მონოგრაფიას ამზადებდა. მეუღლეს უზიარებდა აზრს, მსჯელობდნენ, კამათობდნენ ამა თუ იმ საკითხზე. ვანომ ნაზიკოს სახით არა მარტო მოსიყვარულე ცოლი, არამედ გულითადი მეგობარი და მრჩეველი შეიძინა. მათი ურთიერთობა ბოლომდე ასე გაგრძელდა.

1958 წლის ივლისში მინა წერდა: „5 ივლისს ვიყავი აკადემიაში, ენივერსიტეტში ასპირანტურაში უსტაუოებზე ლაპარაკიც არ შეიძლებაო. როგორც მე დავრწმუნდი, ყველაზე კარგია საკანდიდატო მინიმუმის ჩაბარება და დისერტაციის დაცვა. შენთვის პირადად საკმარისი იქნება, სერგეი მესხზე მონოგრაფიას თუ დაამთავრებ. მე ხომ ვიცნობ შენს შესაძლებლობას“.

შვილებს 'შენახული აქეთ რეუელების დასტა, სადაც შეტანილია სერგეი მესხის შესახებ ყველა ცნობა, მისი პუბლიკაციების სრული ნუსხა და ამოწერილია მნიშვნელოვანი ადგილები. ასევე უამრავი მასალაა შეგროვილი ქართულ თეატრზე, თერგდალეულებზე მესამე

დასელებზე და კიდევ ვინ მოთვლის. ხელნაწერთა გაცნობა ცხადყოფს, რომ ძალზე ფართო იყო ამ რუღუნებით შესრულებული ჩანაწერების ავტორის ინტერესთა სფერო.

ვანოს უმუშევრობა ძალიან ადარდებდა. სადაცაა, შვილი ეყოლებოდა და სანამ უნდა ყოფილიყო ცოლის იმედად. ოჯახს შენახვა სჭირდებოდა. ერთ დღეს ნაზი პარტიის საქალაქო

ივანე გიორგბერიძე.

კომიტეტში დაიბარეს და მოსთხოვეს, ბიბლიოთეკა დაეთმო და მხოლოდ მასწავლებლობას დასჯერებოდა. მან სანაცვლოდ უმუშევარი მეუღლის სამსახურში მოწყობა ითხოვა. იქვე მჯდომი განათლების განყოფილების გამგე სამხარაძე დაინტერესდა მისი მეუღლის ვინაობით და როცა გაიგო, ივანე გიორგბერიძეზე იყო საუბარი, ეს დიდებული, ნიჭიერი ყმაწვილი ნუთუ აქამდე უმუშევარიო, გაიკვირვა და უსათუოდ მოგუძებნით რამესო, დაჰპირდა ნაზის.

მაღე ქალიშვილი ეყოლათ. სახელი მამამ შეურჩია – რუსუდანი დაარქვა. ჯანსაღი, ბუთხუზა ბავშვი იყო, მაყვადივით თვალები ჰქონდა. დიდი სიხარული შემოიტანა პატარამ ოჯახში. ერთ სიხარულს მეორე მოჰყვა. სამხარაძემ სიტყვა შეასრულა და ვანო ქუთაისის მუშა-ახალგაზრდობის საღამოს სკოლაში დანიშნეს მასწავლებლად. პედკოლექტივთან სკოლის დირექტორმა სიმონ აფხაიძემ წარადგინა. თბილად, მეგობრულად შეხვდნენ. კარგი ხალხი დახვდა, ერთი ოჯახივით

ივანე გიორგბერიძე, ნაზი ლომია და
ვახარა რუსუდანი. 1958 წ.

იყვნენ. მოგვიანებით სიმონ აფხაიძე განათლების განყოფილების გამგედ გადაიყვანეს და სკოლის დირექტორად ეწინააღმდეგებოდა დანიშნვას. ეს მაქსიმუმი იყო. ამასვე მეტს ვერაფერს მიიღებდა ტყვედ ჩამყოფი და თანაც უპარტიო კაცი. არც უცდია მეტის მიღება, პენსიაზე გასვლამდე ამ სკოლაში მუშაობდა ერთგულად, კეთილსინდისიერად, მაგრამ გულის კუნჭულში მუდმივად ჰქონდა უკმარისობის გრძნობა.

ამასობაში მინაც დაოჯახდა. 1959 წლის მაისში წერილით შეატყობინა მეგობარს, რომ თბილისელი ექიმი თამარ კეტივაძე შეირთო. საკუთარი ბინა

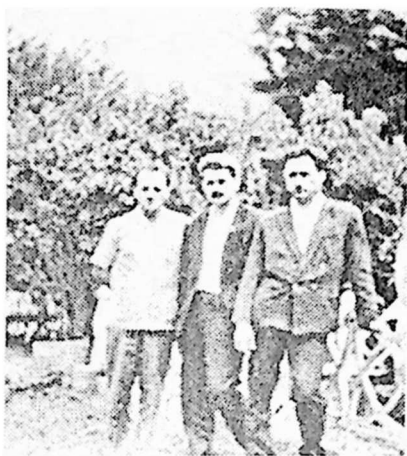

ნანა გიორგბარიძე
ჰატარა რუსუდანთან
ერთად. 1958 წ.

ნანა გიორგბარიძე გულდასთან, ჰატარა
რუსუდანთან და დისწულბთან ერთად. 1958 წ.

აქვს რუსთაველის ძეგლთან ახლოს და იქ ვცხოვრობთ. ივნისში თამარი შეეებულებას აიღებს და სოფელში ჩავალთ, დედას უნდა გავაცნო, შეგატყობინებ და შენ, ნაზიკო და ვაჟა აუცილებლად ჩამოვდივით, სთხოვდა ვანოს. მინა მისთვის მეტად მნიშვნელოვან მეორე ამბავსაც ამცნობდა: „ზამთარში სტატია დავწერე. „ვეფხისტყაოსანს“ ეხება. ამ საკითხზე ვესაუბრე პინგოროყვას და ალ.ბარამიძეს. ბარამიძეს ძალიან მოეწონა, განცვიფრდა

ივანე გიორგბერიძე
(მარცხნივ) და სიმონ
აფხაიძე (მჯამი).

კიდევ. ჩემი სტატია ახლა სიმონ ჩიქოვანს (1954-1960 წწ. ჟურნალ „მნათობს“ რედაქტორობდა) აქვს. მითხრა, რომ ჩემი თანდასწრებით განიხილავს სარედაქციო სხდომაზე. ბარამიძეს და ინგოროყვას მოუიწევევო, ასე მითხრა“.

ნიშანდობლივია, რომ ივანე გიორგბერიძის ოჯახში შემონახულ წერილებში, მისი დაწერილი იქნება თუ მეგობრებისგან მიღებული, ერთ ბარათსაც ვერ ნახავთ, წიგნებზე და ლიტერატურულ საკითხებზე არ იყოს საუბარი. აი, თუნდაც კიდევ ერთი ამონარიდი მინა ძიგვაშვილის 1960 წლის მარტით დათარიღებული წერილიდან: „ის წიგნი, შენ რომ გაინტერესებდა, დაუწერია კიტა ჩხენკელს, გამოუცია ციურისში, გამომცემლობა „ამირანში“ (ალბათ ვიღაც ქართველისაა), ორ ტომად. წიგნს ეწოდება „ქართული ენის შესავალი“ და იგი არის სახელმძღვანელო გერმანელთათვის“

შემდგომ დაწერილებითაა განხილული მასში შესული გრამატიკული და ქრესტომათიული მასალა. დაბოლოს: „ვანო! ჩემს ერთ მეგობარს ჰყავს ქვისლი ლაიფციგში (სამხედროა) და შეუთვალა წერილით მათი შეძენა. დავაწერინე ნოზაძის

წიგნები და მეკელინის „გერმანულ-ქართული ლექსიკონი“. თუ იშოვა, გამოაგზავნის. ცხადია, შენთან ჩამოვიტან და გაეცნობი. ნოზაძის გამოკვლევები „ვეფხისტყაოსანზე“, რაც დღემდე რუსთველოლოგებმა გააკეთეს ერთად, ყველას აღემატება ასჯერ“.

წერილში ნახსენები კიტა ჩხენკელი 1895 წელს ქუთაისში დაიბადა. დაამთავრა ქუთაისის გიმნაზია. სწავლობდა მოსკოვის უნივერსიტეტში, შემდეგ გერმანიაში, ჰალეს უნივერსიტეტში. 1921 წელს საქართველოს მენშევიკური მთავრობის დამხობის შემდეგ, რომლის წევრიც იყო მისი ძმა აკაკი ჩხენკელი, კიტა სამშობლოში ვეღარ დაბრუნდა. ცხოვრობდა გერმანიაში, შვეიცარიაში. ციურიხში დააარსა გამომცემლობა „ამირანი“ (რაც ეტყობა, მინამ არ იცოდა). გამოსცა დღემდე უნიკალურ წიგნად მიჩნეული „ქართული ენის შესავალი“, ქართულ-გერმანული ლექსიკონი და „ვეფხისტყაოსნის“ პროზაული თარგმანი გერმანულ ენაზე. იგი გარდაიცვალა 1963 წელს. დაკრძალულია ციურიხში.

ივანე
გიორგაძე
(გაბაძე).

წერილში ნახსენები ნოზაძე კი გახლავთ ვიქტორ ნოზაძე, რომელიც კიტა ჩხენკელს გეგერდში ედგა. ისიც ქუთაისში დაიბადა 1893 წელს, დაამთავრა ქუთაისის გიმნაზია და მოსკოვის უნივერსიტეტი. 1919 წელს კი სახსრავლებლად უცხოეთში წავიდა. სწავლობდა ლონდონში, ბერლინში. 1928 წელს პარიზში გადავიდა საცხოვრებლად, სადაც დააარსა ჟურნალი „კავკასიონი“ და სიცოცხლის ბოლომდე გამოსცემდა. სხვადასხვა დროს ცხოვრობდა სამხრეთ ამერიკაში, ესპანეთში, მერე ისევ საფრანგეთში დაბრუნდა და ლევილში დაფუძნდა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი ღვაწლი რუსთაველოლოგიაში. „ვეფხისტყაოსნის“ კვლევას მან არაერთი ნაშრომი მიუძღვნა: „ვეფხისტყაოსნის“ ფერთა მეტყველება“ (1953 წ.), „ვეფხისტყაოსნის“ ეარსკვლავთმეტყველება“ (1957 წ.), „ვეფხისტყაოსნის“ მზის მეტყველება“ (1959 წ.), „ვეფხისტყაოსნის“ საზოგადოებათმეტყველება“ (1959 წ.), „ვეფხისტყაოსნის“ ღვთისმეტყველება“ (1963 წ.), „ვეფხისტყაოსნის“ მიჯნურთმეტყველება“ (1975 წ.).

ვიქტორ ნოზაძე გარდაიცვალა 1975 წელს. დაკრძალულია ლევილში.

როგორც ვხედავთ, ვანო და მისი მეგობარი მინა ცდილობდნენ, არ გამორჩენოდან, როგორმე ეშოვათ და გასცნო-

ბოდნენ საქართველოში თუ უცხოეთში გამოცემულ ნაშრომებს მათთვის საინტერესო საკითხებზე. წერილებიდან ისიც ჩანს, რომ მინა უფრო აქტიურად ცდილობდა საზოგადოებრივ ასპარეზზე დამკვიდრებას, ვანოს კი საბოლოოდ ჩაექნია ხელი და მხოლოდ მეგობარს თუ უზიარებდა თავის შეხედულებებს, ნაფიქრ-ნააზრებს. მუშაობით კი ბევრს მუშაობდა, სულ კითხულობდა, წერდა, ეძიებდა, თითქოს რაღაც არ იცოდა ისეთი, რაც უსათუოდ უნდა სცოდნოდა. ნაცნობ-მეგობრებმა ცოცხალი ენციკლოპედია შეარქვეს. რა საკითხზეც უნდა ეკითხათ, პასუხი ყველაფერზე მზად ჰქონდა, ტექნიკა იქნებოდა, ხელოვნება, ისტორია თუ სხვა რომელიმე სფერო. ორი დისერტაცია უკვე მზად ჰქონდა, ოღონდ მათთვის დასრულებული სახის მიცემა არც უცდია – მაინც არაფერი გამოვა და რა აზრი აქვსო, ფიქრობდა. ასე ჩრდილში დარჩა ცხოვრების ბოლომდე. მის ბედში მყოფი ათასობით ადამიანის მსგავსად, ივანე გიორგბერიძეც იმ სისტემის უკუღმართი პოლიტიკის მსხვერპლი იყო, რომელმაც უამრავი წელი არაფრის გამო საპყრობილეში გამოკეტა და ღვთის წყალობით იმ ჯოჯოხეთს გადარჩენილს შემდგომშიც ყველა გზა გადაუკეტა. ძალზე დასანანია, რომ მისი აზრები შეუცნობელი დარჩა, ნიჭი, ცოდნა და უსაზღვრო ენერგია – გამოუყენებელი. იგი სადამოს სკოლის მასწავლებლობაზე მეტს იმსახურებდა.

ერთი ასეთი შემთხვევაც მოხდა ვანოს ცხოვრებაში. როცა გადასახლებიდან დაბრუნდა, ერთ-ერთი თანაკურსელი, დაფით გეწაძე, უკვე ლექტორად დახვდა ინსტიტუტში. მოგვიანებით თბილისის უნივერსიტეტში გადაიყვანეს აკაკი შანძის კათედრაზე. დავითმა კარგად უწყოდა მეგობრის შესაძლებლობები და ძალიან განიცდიდა მის უმოქმედობას. ერთხელაც ქუთაისში ეწვია და პედაგოგიკაში სადისერტაციო თემა ჩამოუტანა.

– სკოლაში მუშაობ, ეს მიმართულება ახლა შენთვის ზედგამოჭრილია, ამ დარგის მეცნიერებასაც ვესაუბრე შენზე,

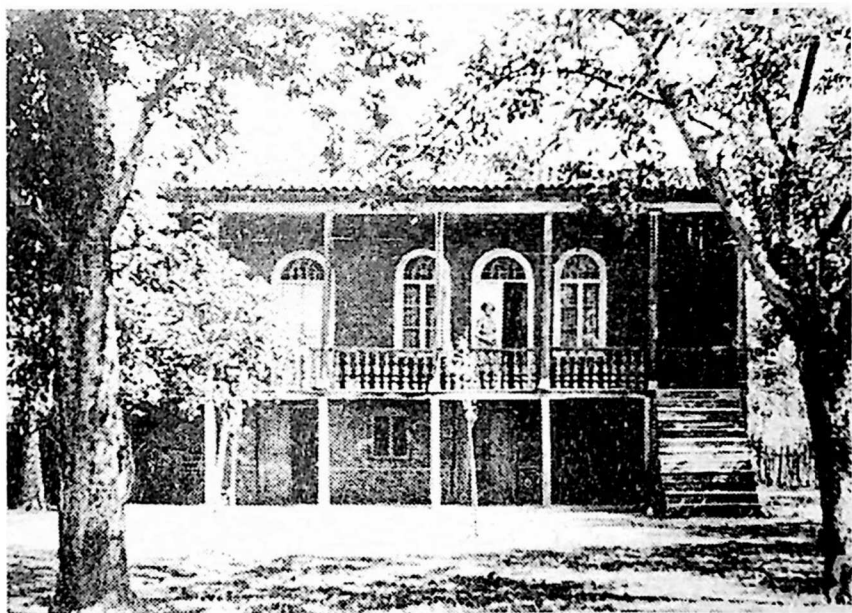
დაინტერესდნენ, თემაც მომცეს. აბა, ახლა შენ იცი, როგორ მალე დაასრულებ და წარმატებით რომ დაიცავ, ეჭვი არ მეპარება, – უთხრა გახარებულმა.

ვანოს უარი არ უთქვამს, საჭირო ლიტერატურა მოიძია, მაგიდაზე დაიხვავა და საქმეს შეუდგა. სკოლაში მუშაობის გამოცდილებაც ზურგს უმაგრებდა და მეტი რაღა უნდოდა. სამი თვე თითქმის თავაუღებლად იშრომა და როცა საბოლოო სახე უნდა მიეცა, ერთმა საკითხმა დააფიქრა, რაზეც თავიდან არ უფიქრია. რაგინდ ფასეულიც უნდა ყოფილიყო ნაშრომი, მას არაფერს დაამტკიცებდა, თუ ამ დარგში პროფესორიატის დიდი ბელადის, ვლადიმერ ლენინისა და მისი თანამეცხედრის – ნადეჟდა კრუპსკაიას ღვაწლი არ იქნებოდა ხაზგასმული. სავალდებულო ნორმა იყო – თუ რამე იწერებოდა და ქვეყნდებოდა (თუნდაც კულინარიაზე ყოფილიყო), ავტორი უსათუოდ უნდა შეხებოდა კომუნისტური პარტიის როლს, მის მიზნებსა და ამოცანებს და ა.შ. და ა.შ. ის კი არადა, მწერლებისა და პოეტების შემოქმედებასაც ორ ნაწილად ყოფდნენ – რევოლუციამდელი და რევოლუციის შემდგომი, თანაც ისეთ ნაწარმოებებში „აღმოაჩენდნენ“ კომუნისტურ შეხედულებებს, მათი დაწერისას ავტორს აზრადაც რომ არ მოსვლია. ბევრი იძულებული იყო, ერთგვარი ხარკიც გაეღო და დაეწერა, მაგალითად, ლექსი ტრაქტორზე ან მდარე რომანი საბჭოთა ადამიანებზე. თუმცა ეს მაინც არ იყო გადარჩენის გარანტია – „არსენა მარაბდელის“ ავტორს, მიხეილ ჯავახიშვილს „ქალის ტვირთი“ და მოქალაქეობრივი პოზიცია არ აპატიეს და 1937 წლის 30 სექტემბერს მაინც დახვრიტეს. ყვარყვარეების (პ.კაკაბაძის „ყვარყვარე თუთაბერი“) და ხრიკუნიების (კონსტანტინე ლორთქიფანიძის „კოლხეთის ცისკრის“ პერსონაჟის, მექი ვაშაკიძის მეტსახელი) დრო დამდგარიყო. სიყალბე და სიცრუე ზეობდა და სიმართლეს პირში წყალი პქონდა ჩაგუბებული. 30-იან წლებში დათესილი შიშის და ძალადობის საცეცებს თავის მარწუხებში მოექცია ყველა და ვინც კომუნისტურ იდეო-

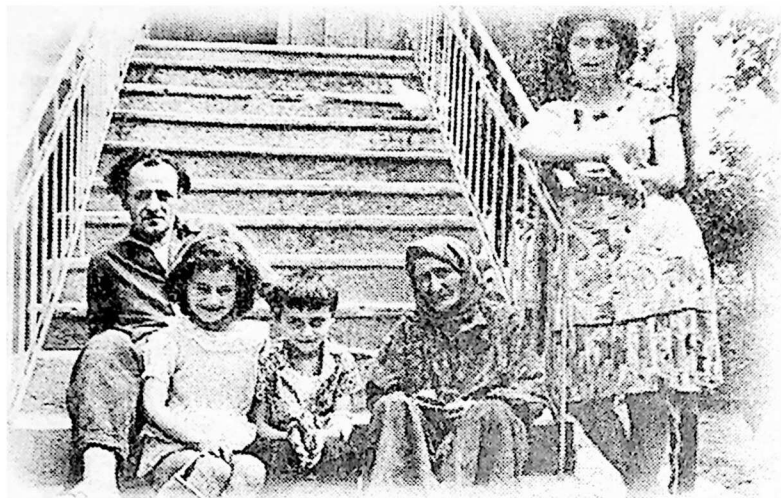
ლოგიას წინ აღუდგებოდა, ან სამუდამოდ გაქრებოდა, ან თავი უნდა მოეკლა, ანაც, „უკეთეს შემთხვევაში“, ფსიქიატრიულში დაასრულებდა სიცოცხლეს.

როცა ვანომ ეს ყველაფერი გაისიგრძეგანა, სამი თვის მუშაობის ნაყოფიც დანარჩენებივით სამუდამოდ შემოდოთაროზე. ხელმეორედ ჩამოსულმა დავითმა ვანოს პასუხი რომ მოისმინა, ძალიან შეწუხდა, მაგრამ ევრაფერი გააწყობაჯიქებულ მეგობართან და ნირწამხდარი გაბრუნდა უკან.

ვანოს ბევრი ლაპარაკი არ უყვარდა. არც წარსულის, იმ ავბედითი წლების გახსენება სიამოვნებდა. ოჯახილა დარჩენოდა სულის ნავსაყუდელად. მეუღლე იყო მისი ყველა განცდის თანაზიარი. მხოლოდ ნაზიკომ იცოდა დაწერილებით მის თავს გადახდენილი ამბები. ოჯახი იზრდებოდა. რუსიკო წამოჩიტიული იყო. პატარა გიორგიც უკვე ფეხს იდგამდა გიორგი გიორგბერიძის ყუძებზე. მერე ნაბოლარა ლელაც

ივანე გიორგბერიძის ოლა ნახაულაში.

იუსტინა ჩაპვაძე მკილთან, რაქლთან და მკილიმკილუბთან
(რუსიკო და გიორგი) ერთად.

გაჩნდა. ვანოს ყველა მიზანი და ოცნება ერთ მიზანში გაჩნითე-
ბულიყო – შვილები ღირსეულ ადამიანებად აღეზარდა. სხვა
ყველაფერი დროის მდინარეებს წაეღო. კვლავინდებურად
შრომაში პოულობდა შვებას, გონებრივი და ფიზიკური შრომა
მისი ცხოვრების წესად ქცეულიყო. ქუთაისში ისევ ნათესაე-
ებთან ცხოვრობდნენ. როგორც კი დროს მოიხელთებდნენ,
ნახახულეში მიდიოდნენ დედასთან. იქაურობა ბაღნარს
დაამსგავსეს ვანომ და ნაზიკომ. უამრავი ხეხილი დარგეს,
ტალავერი გააშენეს. საქონელიც ბლომად ჰყავდათ და ფრ-
ინველიც. ბოსტანიც ყოველთვის კარგი იცოდა იუსტინემ.
მოკლედ, აე თვალს არ ენახებოდა იქაურობა. რაც მთავარია,
ისევ ისე მტკიცედ იდგა წაბლის ხის ფიცრებით ნაგები
მამისეული კოპწია ოდასახლი.

შვილის დაბრუნების შემდეგ ათი წელი კიდევ იცოცხლა
დედამ და 90 წლის ასაკში მშვიდად, უდრტვინველად დალია
სული. არ უაუადმყოფია, მაგრამ ძალა და ენერგია დაეშრიტა
ამ ნატანჯ-ნაწვალეებ ქალს და გრძნობდა, რომ იმქვეყნად

წასვლის დრო მოსულიყო. არ შეშინებია. ღმერთმა იმდენ ხანს აცოცხლა, რომ ვანოს შვილების აღურსითაც იჯერა გული და ახლა ვაღმოხდილი მიუყიდოდა თავის გიორგის.

მალე ქუთაისში ბინა მიიღეს. უკვე ქალაქშიც საკუთარი ჭერი ჰქონდათ, მაგრამ რაც დედა აღარ იყო, ნახახულეში კიდევ უფრო ხშირად ჩადიოდნენ და იქაურობას ისე უწვდნენ, როგორც დედას გაუხარდებოდა. ვანო უღალატო კაცი იყო და მეგობრები საკმაოდ ჰყავდა. სოფელშიც ყველას უყვარდა და პატივს სცემდნენ. თუ ვინმეს მისი დახმარება დასჭირდებოდა, მაშინვე იქ გაჩნდებოდა. არასოდეს ავიწყდებოდა მის არყოფნაში თანასოფლელების მიერ დედამისისადმი გამოჩენილი ყურადღება და თანადგომა. განსაკუთრებით იქაურ მასწავლებელ დათო ეტკვერაძეს დაუშეგობრდა. ზამთარში შუაღამემდე ისხდნენ ხოლმე ბუხართან და მასლაათობდნენ. დათო წიგნიერი ახალგაზრდა

ივანე გიორგბერიძე და მისი ბაუღა ნაზი ლომია (მარცხენი),
მარო და მისი ბაუღა ალექსანდრა ლუნიასთან სახლში.
ქუთაისი. 1958 წ.

კაცი იყო, პირდაპირი და სამართლიანი, საღად მოაზროვნე. მასთან დაუფარავად შეიძლებოდა ყველაფერზე საუბარი, თვით პოლიტიკურ რეალობაზეც კი, რომელიც სინამდვილეში არც ისეთი უნაკლო იყო, როგორადაც ხატავდნენ, სოციალისტური სახელმწიფოს მიზანი – კომუნიზმი კი – მასებისთვის გადმოგდებული სატყუარა და მეტი არაფერი. არც პროლეტარიატის ბელადები იყვნენ ანგელოზები, სისხლიანი კალო რომ დაატრიალეს გარშემო, არც მათი მემკვიდრეები იყვნენ უცოდველები და კომუნისტურ პარტიასაც ბევრი ვიგინდარა აფარებდა თავს. ვანოს ვერაფრით აეხსნა, სამშობლოს „გადამხვინელ“ სტალინის საქართველოში ამდენი თაყვანისმცემელი რატომ ჰყავდა, ლამის მის მზეს რომ ფიცულობდნენ. 1964 წლის 2 მარტს მინა თბილისიდან სწერდა: „5 მარტს იოსებას (სტალინი. ავტ.) სულის დაღაფვის დღეს აღნიშნავენ ჩვენი ბიჭები. ვანო, თუ ჩამოხვალ, გრიშას, საშას და მე ძალიან გაგვახარებ“.

სიცრუეს და პირფერობას ვერ იტანდა. ერთნაირად ეცოდებოდა როგორც მლიქვნელი კაცუნები – იქნებ რამეს გამოვრჩეთო – თავმოყვარეობა და ღირსება რომ დაეკარგათ და გაბღენძილი თანამდებობის პირები, მედიდური იერით რომ იღებდნენ დაუმსახურებელ ქება-დიდებას და არცთუ იშვიათად – ქრთამსაც კი. ესეც შენი თანასწორობაზე დამყარებული სახელმწიფო, სინამდვილეში ორ კასტად რომ იყო გაყოფილი – პარტიულ ფუნქციონერთა და მათი მეხოტბე ინტელიგენციის პრივილეგიურ კასტად, რომელსაც ყველა სიკეთეზე მიუწევდებოდა ხელი და ხელქვეითთა მორჩილ უმრავლესობად. კორუფცია და „ლევი“ შემოსავალიც უკვე კიბოს მეტასტაზებით იკიდებდა ფეხს სისტემის ორგანიზმში, გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან არნახულ მასშტაბებს რომ მიაღწია.

ლიქნის ამ დამყაყებულ ჭაობთან შეგუება რომ შეძლებოდა, შემდგომში „უძრაობა“ რომ დაარქვეს, ტყვეობისა და გადასახლების მიუხედავად, იქნებ ვანოსაც გამოეკრა

რამისთვის ხელი, მაგრამ ამის კაცი არ იყო, ასე ვერ მოიქცეოდა და განზე გადგომა არჩია. 1963 წლის 7 მაისს რეველში თავისთვის ასეთი ჩანაწერი შეუტანია: „რესტორან „იმერეთში“ დღეს, საღამოს 11 საათზე, დაუსწრებელი სკოლის პედშემადგენლობამ წვეულება გაუმართა ქალაქის განათლების განყოფილების ინსპექტორთა შემადგენლობას. შეისვა სადღეგრძელოები. ჩვენი პედშემადგენლობა აქებდა ინსპექტორებს, თავი რომ გამოეჩინათ, ხოლო ინსპექტორები თავს გრძნობდნენ მაღლა, როგორც უფროსები, ერთმანეთის ქებით გატაცებულნი. მე არ მითქვამს ამნაირი რამ, არც ერთი სიტყვა – არც ქება, არც ძაგება, ჩუმად დავლიე ყველა სადღეგრძელო. ამ შეხვედრაზე ბევრი ავიტანე შენგელიასაგან (კულტურის სახლის პედაგოგი), რომელმაც ძველი, გაცვეთილი ამბები ახალ ვარიანტად წარმოგვიდგინა სტალინის კულტის საწინააღმდეგოდ და დაიცვა იგი.

ფიქრობ, როცა ისინი ისევ მოვლენ შემოწმებაზე, გამოვიდე მათ წინაშე სამართლიანი კრიტიკით, არ მოვერიდო ავტორიტეტებს, ვიყო უაღრესად პრინციპული და დავიცვა ჩემი აზრი.

საერთოდ მეზიზღება, როცა კაცი მხოლოდ იმას ფიქრობს, როგორმე უფროსს ასიამოვნოს. რას იზამ, „დრონი მეფობენ“.

ქედმოხრილი, როგორც მონა, ისე ეგრძნობ თავს. სავალალოა! ეხ, შელახულო თავმოყვარეობაე!“

მართალი და პირდაპირი კაცი იყო ეანო. წესიერ ადამიანებს სიამოვნებდათ მასთან ურთიერთობა, უწესოებს კი აღიზიანებდათ. საერთოდ, უგვანი ადამიანების წესია – სძულთ, ვინც მათნაირი არაა, რადგან მისი სულიერების პრიზმაში, როგორც ჯადოსნურ სარკეში, ისე ირეკლება მათი უსულობა და უზნეობა. მისი არსებობა ხელს უშლის ასეთებს, რადგან საკუთარ უნამუსობას შეახსენებს მუდმივად. იმის ნაცვლად, რომ თავად გახდნენ უკეთესები, პირიქით, ურჩევნიათ, რომ ის წესიერი კაცი არ იყოს მათ გვერდით და ყველა ხერხით ცდილობენ მის მოშორებას, ხშირად ფიზიკურად

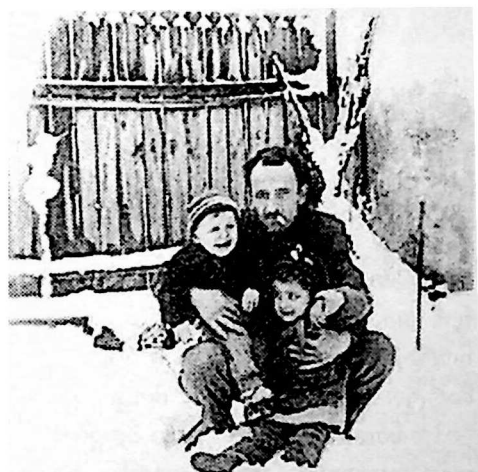
გიორგი, ლელა და რუსუდან გიორგაბერიძეები.

მოშორებასაც კი. იცოდა ეს ყველაფერი ვანომ, საკუთარი გამოცდილებით იცოდა. უკვე ყველაფერი ჩავლილი რომ ეგონა, რამდენჯერ მოუწყვეს პროუოკაცია, მაგრამ სიუხიზლე ისე ჰქონდა გამომშუავებული, როგორღაც ახერხებდა, ანკესზე არ წამოგებულყო. უკვე წამოზრდილ შვილებს კი სიმართლით ცხოვრებას ასწავლიდა და მამის მაგალითიც ხომ თვალწინ ჰქონდათ. უფროსი ქალიშვილი რუსუდანი იხსენებს მამის შეგონებას – უსამართლო არც საქმე უნდა გააკეთოთ და არც სიტყვა თქვათ, ადამიანს ცუდიც და კარგიც უსათუოდ წინ დახედებაო. ცხოვრება მუდმივი არჩევანია კარგსა და ცუდს, კეთილსა და ბოროტს შორის, უამრავი ცდუნება კი ცუდისკენ გვიბიძგებს და იოლი როდია ყოველთვის სიკეთის გზით სიარული, მაგრამ ვინც ამ ბეწვის ხიდზე სწორად გაელას მოახერხებს, სწორედ იგია ღირსეული ადამიანიო. ასწავლიდა და თან აფრთხილებდა, მართალ კაცს მტერი არასდროს დაეღევა და ფხიზლად უნდა იყოთ, ვინმე ლაჩარმა ზურგიდან არ ჩაგცეთ დანაო. შვილებს რჩე-

ივანე გიორგბერიძე რუსუდანთან ერთად.

ვა-დარიგებას აძლეოდა, ამა თუ იმ საკითხზე აზრს გამოთქ-
ვამდა, მაგრამ არწევანის უფლებას უტოვებდა, არასოდეს დააბ-
ლებდა რამეს. თუ გინ-
დათ, კარგი პროფესია
გქონდეთ, ისწავლეთ,
შრომა არ დაიხაროთ,
ინსტიტუტში თქვენს
მოწყობაში მე ფულს
არ გადავიხდი, ცოდნის
შეგსებაში კი, რა თქმა
უნდა, დაგესმარებითო,
ეუბნებოდა. შვილების
მიმართ საყვედური არ
ეთქმოდა - დამჯერე,
ჭკვიანი ბავშვები იყ-
ვნენ, კარგად სწავ-
ლობდნენ და ოჯახშიც

ივანე გიორგბერიძე
შვილებთან ერთად.

ეხმარებოდნენ მშობ-
ლებს. დისშვილებზეც
გადაყოლილი იყო.
გასაოცარი სიახლოვე
ქმონდათ. ჯერ ერთი,
ქუთაისში ბინის მი-
ღებაამდე მათი ოჯახი
ხან ერთ დასთან ცხო-
ვრობდა, ხან – მეო-
რესთან, ზაფხულო-
ბით კი ყველანი ნახ-
ახულევში იყრიდნენ
თავს. განსაკუთრებით
უფროსები, აგრავი-
ნასა და ქეთოს ბიჭე-

ივანე გიორგაშვილი და მისი დისშვილი
ეზარა გიორგაშვილი. 1956 წლის გაზაფხული.

ბი – ვაჟა და ემზარი მეგობრობდნენ ბიძასთან, რაც ძალიან
ემაყუებოდათ. ვანო რომ უდანაშაულოდ დაისაჯა, იმასაც
ხედებოდნენ და ემზარმა პროტესტის ნიშნად კომკავშირში
შესვლაზე უარი თქვა, რის გამოც ძლიერ გადაურჩა სკოლ-
იდან გარიცხვას.

ცოლ-ქმარი არც ნაზიკოს დედას აკლებდა ყურადღებას.
ხშირად ჩადიოდნენ სენაკში დატვირთულები, ბავშვებიც მო-
ჰყავდათ ბებიასთან. ხელს წააშველებდნენ, მოისიყვარულებდ-
ნენ და უკან ბრუნდებოდნენ. ნაზიკოს და-ძმა, ნოდარი და
ნორა, ამ დროს უკვე თბილისში ცხოვრობდნენ და დედა
მარტო იყო. მისი ძმა, ძოკო ჩემია, აფხაზეთში სახლობდა,
ბიჭვინთის შემოგარენში მდებარე სიფელ ლიბაყაში. რატომ-
ღაც უცოლშვილოდ დარჩა და მარტო ეწეოდა ცხოვრების
ჭაპანს. ისიც დროდადრო მოინახულებდა ხოლმე დას სენაკ-

ში. ერთხელაც სთხოვა, შენს შვილებს უკვე თავიანთი ცხოვრება აქეთ. კი ჩამოდიან, მაგრამ ძირითადად მაინც მარტო ხარ, გადმოდი ლიძავეაში, მშვენიერი ადგილია, ერთად ვიქნებით და ერთმანეთს მივხედავთო. ჟუჟუნას ჭკუაში დაუჯდა ძმის რჩევა. შვილებს მაინც დაეკითხა. როგორც საჭიროდ ჩათვალო, ისე მოიქცეო, მიიღო პასუხად. ბევრი არ უფიქრია, 60-იანი წლების შუა ხანებში სენაკში სახლ-კარი გაყიდა და ლიძავეაში ძმის გვერდით დასახლდა. მარტოხელა ქალმა შეუძლებელი შეძლო – შვილები გამოზარდა, განათლებაც მისცა, ახლა უკვე სამივე დაოჯახებული იყო და თავიანთ საქმეს თავად უძღვებოდნენ. ნოდარმა ბათუმელი ენერა ბარაბაძე შეირთო ცოლად და თბილისში ცხოვრობდა. ნორაც თბილისში გათხოვდა ბესარიონ მდივანზე. ყველაზე ხშირად ნაზიკო და ვანო აკითხავდნენ. ზაფხულობით კი, როცა ყველანი მოიყრიდნენ თავს, დედის ბედნიერებას საზღვარი არ ჰქონდა, მისი ნაგრამის ჟრიაშულით ივსებოდა იქაურობა. ყველა შვილიშვილს მოესწრო. ნაზიკოს მსგავსად ნორასაც სამი შვილი ჰყავდა – გოჩა, კახა და მაია, ნოდარს ორი – ტარიელი და ირმა. რვა შვილიშვილი ეზრდებოდა, მისი სისხლი და ხორცი. ძოკოსაც უკვე აღარ ეთქმოდა მარტოხელა.

ცხოვრება უსასრულო როდია. ძოკომ და ჟუჟუნამაც დატოვეს ეს წუთისოფელი. ჯერ ძოკო გარდაიცვალა, სამიოდე წლის შემდეგ, 1976 წელს კი – ჟუჟუნა ჩემია. ძოკომ თავისი სახლ-კარი ნორას შვილებსა და შვილიშვილებს დაუტოვა მემკვიდრეობით. დედისეული სახლი კი ნოდარსა და ნაზის ერგოთ.

არავისთვის საიდუმლო არ არის ის ფაქტი, რომ აფხაზეთში ქართველების მიმართ ფარული მტრობა და ქიშპი ყოველთვის შეინიშნებოდა. ნოდარსა და ნაზის ხელოვნურად შეუქმნეს პრობლემები და ვერ ახერხებდნენ დედისეული მემკვიდრეობის გადაფორმებას. ეუბნებოდნენ, თქვენ თბილისსა და ქუთაისში ცხოვრობთ და აქ რა ხელი გაქვთო.

ნოდარს სხვა გზა არ დარჩენოდა, დედის ნაამაგარს ხომ არ დაკარგავდა და 1980 წელს აფხაზეთში გადავიდა საცხოვრებლად. სუბტროპიკული ჰქონდა დამთავრებული და თბილისში საყვავილე მეურნეობის დირექტორად მუშაობდა. გაგრის გამწვანების უფროსად დანიშნეს. ნაზიც ასევე მოიქცა. პენსიაზე გასვლის შემდეგ სასწავლებელში მუშაობის გაგრძელებას სთავაზობდნენ, მაგრამ უარი თქვა და ისიც აფხაზეთში, ძმასთან გადავიდა. მხოლოდ ამის შემდეგ, როგორც იქნა, მოაგვარეს მემკვიდრეობის საქმე. ვანოც ძალიან შეეწვია იქაურობას. ძმა არ ჰყავდა და ცოლისძმა ძმასავით შეიყვარა. ნოდარი დაუდგრომელი კაცი იყო, მაძიებელი ბუნების, ლალი, ენერგიული, საინტერესო მოსაუბრე. მის გვერდით ვერ მოიწყენდი, ენთუზიაზმით ივსებოდი და იმუხტებოდი. პენსიაზე გასვლის შემდეგ წელიწადის უმეტეს ნაწილს ვანო და ნაზიკო ლიბავაში ატარებდნენ. რუსიკო ამ დროს უკვე მოსკოვის სამედიცინო ინსტიტუტის სტუდენტი იყო, სტომატოლოგიურზე სწავლობდა, გიორგი უკრაინაში, ვინიცაში მოეწყო სამშენებლოზე. ნაბოლარა ღელას კი ბიძამისივით ხატვის ნიჭი აღმოაჩნდა და 90-იანი წლების ბოლოს ხელოვნების უნივერსიტეტის სტუდენტი გახდა.

აფხაზეთის მადლიან, ბარაქიან მიწაზე რა გინდა, სულს და გულს, რომ არ ხარობდა და ბაღნარს დაამსგავსეს კარმიდამო სიძე-ცოლისძმამ. გაგრის გამშვენეიერებაში ხომ სულსა და გულს დებდა ნიჭიერი თვითნასწავლი მხატვარი. უამრავი იდეა ჰქონდა, ხაზავდა ესკიზებს, ძერწავდა, თაბაშირისგან ასხამდა მცირე ზომის მოდელებს, ხანაც ხეზე კვეთდა. ვანო იყო პირველი დამთვალეიერებელი და შემფასებელი, რაც მთავარია, ობიექტური შემფასებელი.

„ვეფხისტყაოსნის“ თემას ვერც ნოდარმა აუარა გვერდი. რუსთაველისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება მათი კიდევ ერთი საერთო შტრიხი იყო.

1966 წლის შემოდგომაზე რუსთაველის 800 წლის იუბილეს მთელ საქართველოში უამრავი ღონისძიება მიეძღუ-

ნა. წინასწარი მზადება, რა თქმა უნდა, კარგა ხნით ადრე დაიწყო. მაშინ, 1965-1966 წლებში ნოდარი გაგრის მთავარი დეკორატიორი იყო. სპეციალურმა კომისიამ მისი იდეა მოიწონა და გაგრის 1-ლი საშუალო სკოლის წინ, მოედანზე, დაიდგა მღვიმე, სადაც ისხდნენ ტარიელი, ავთანდილი და

რუსთაველის 800 წლისთავისადმი მიძღვნილი
საუბრაოული პოეზიის
აბორი ნოდარ ლომი. გავრა.

ასმათი. მღვიმის თავზე გამოქანდაკებული იყო შოთა რუსთაველი გრაგნილით ხელში, რომელზეც ეწერა: „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი“.

ნამუშევარმა საყოველთაო მოწონება დაიმსახურა. იმდროინდელი ადგილობრივი პრესა აჭრელებულია რუსთაველის იუბილესადმი მიძღვნილი პუბლიკაციებით და ყველა მათგანში ხაზგასმულია ამ ძეგლის დიდი მხატვრული, ესთეტიკური და სულიერი ღირებულება. 11 ოქტომბერს თბილისიდან პროფესორი აკაკი კერესელიძე სწერდა: „ჩემო ნოდარ, გილოცავ ბრწყინვალე გამარჯვებას. მინდა, დაუბეჭდო რეცენზია თქვენს შემოქმედებაზე. მე თქვენი შემოქმედება მიმაჩნია ერთ-ერთ მონაპოვრად საბაღო-საპარკო არქიტექტურის დარგში“.

ეს ნამუშევარი შეტანილია სამუზეუმო ექსპონატთა სიაში. სამწუხაროდ, აუხაზეთში დატრიალებული ტრაგედიის დროს ქართველთმოძულე ადამიანებმა იგი დაანგრიეს.

აუხაზეთის დაკარგვიდან რამდენიმე წლის შემდეგ დენილმა, თბილისში გამომავალმა გაზეთმა „გაგრა-კარიბჭემ“ გაიხსენა რუსთაველის 800 წლისთავისადმი მიძღვნილი ზეიმი და მისი ერთ-ერთი მთავარი შემოქმედი. თ.ალექსიძის წერილში „შეწყვეტილი „სიმღერა“ კკითხულობთ: „შოთა რუსთაველის 800 წლისთავის ზეიმის გვირგვინად გადაიქცა სკულპტურულ-არქიტექტურული ანსამბლის გახსნა ქალაქის იმდროინდელი ქართული საშუალო სკოლის წინ მდებარე მოედანზე. ქალაქის (გაგრის. ავტ.) ამ ახალი არქიტექტურული მშენების ავტორი გახლდათ ნოდარ ტარიელის ძე ლომია, ახალგაზრდა აგრონომ-დეკორატორი, რომელიც გაგრას მოეწოდებოდა როგორც ნიჭიერი შემოქმედი, დეკორატიული მხატვრობის ოსტატი, რომლის ხელშიც ერთნაირი მაღალეფექტურობით იყო აუღებებული როგორც დეკორატიული მცენარე, ისევე სკულპტურული ქანდაკება.

– ჩემი მარჯვენა ხელია, – ეუბნებოდა კურორტის თავკაცი ალექსანდრე ბარამია ყველას, – კურორტის ყოველ კუთხ-

ეში ნოდარის ხელით გაკეთებული მწვანე ბორდიური, მბრუნავი გლობუსი, ჟოჟ-კეარას ნაპირზე გაშენებული პარკი ჭეშმარიტად „მწვანე სიმღერაა“.

და ვინ იცოდა, რომ კურორტის თავეკაციც და მისი მარჯვენა ხელიც სეპარატისტებისა და მათი დაქირავებული მკვლელების ხელით ნაწამები დაეცემოდნენ იმ მიწაზე, რომელსაც ასე ეფერებოდნენ ეს მართლაც კაცური კაცები“.

მაშინ მართლაც ვინ იცოდა, ეს ყველაფერი მოგვიანებით მოხდა, ჯერ კი აფხაზეთში სიმშვიდე იყო, თუმცა როგორც აღმოჩნდა – მოწვევებითი სიმშვიდე. რუსეთის იმპერია არ იყო მშვიდად, ამ ორი მომბე, მონათესავე ხალხის იდილიურ ყოფას ვერ დაუშვებდა, წვეთ-წვეთად თესავდა შხამს, აღვივებდა მტრობის ნაპერწკალს და შესაფერის დროს ელვოდა, რომ ხანძრად ექცია იგი, რაც, საუბედუროდ, მოახერხა კიდეც.

დედის სიკედილის შემდეგ აფხაზეთში დაბრუნებული ნოდარი მთელი არსებით მიუცა ისედაც თვალწარმტაცი გაგრის გამშვენიერების საქმეს. გადაწყდა, ქალაქის შესასვლელში, ნოდარის პროექტით, დაედგათ ქოხი, ასევე გლეხკაცის ქანდაკება დოქით ხელში, რომელიც სტუქმარს ღვინოს სთავაზობს, როგორც სიმბო-

ფარეზაში. ახორი
ნოდარ ლომი. გზა.

ნოდარ ლოშია „მშრალი კანონის“ მსხვერპლ საბავრეთოყვარე
გლეხავეთან ერთად. ლიპავა.

ლო ტრადიციული კავკასიური სტუმართმოყვარეობისა, სტუმ-
რის განსაკუთრებული პატივისცემისა. ქოხი მართლაც დაიდგა,
მაგრამ ამ დროს, 1985 წელს, გორბაჩოვმა მთელ საბჭოეთში
ე.წ. „მშრალი კანონი“ გამოაცხადა და უკვე გამოქანდაკებუ-

ლი სტუმართმოყვარე გლეხიც ლიბავაში მისი ავტორის ეზოს ბინადარი გახდა. აბა, მისი გამოჩენა როგორ შეიძლებოდა, როცა სოფლებში ხალხს არყის სახდელი ქვაბები ჩამოართვეს და ქორწილებშიც კი მაღულად შეჰქონდათ სასმელი. საგანგებო ღონისძიებამ „ვანიას“ სულში გამჯდარ ღოთობას ვერაფრით უწამლა, ქართველ კაცს კი არასდროს არავის გან ესწავლებოდა სასმელის ზომიერად მოხმარება.

ლიბავაში მრავლად იყო საკავშირო მნიშვნელობის სანატორიუმი, სადაც ჩამოდიოდნენ თანამდებობის პირები, მწერლები, მეცნიერები... ვანო ზოგიერთ მათგანს დაუახლოვდა, განსაკუთრებით მეცნიერებს. სიამოვნებით მოდიოდნენ მასთან სტუმრად. ნაზიკო ეზოში გაშლიდა სუფრას და იყო ერთი სჯაბაასი. სტუმრებს ანცვიფრებდა ჩვეულებრივი პედაგოგის ასეთი განსწავლულობა. ვანო აცნობდა მათ საქართველოს ისტორიას, კულტურას, ლიტერატურას. უყვებოდა მეფე აიეგის, არგონავტებისა და მედეას ტრაგიკულ ამბავს, სამ-

ივანე გიორგაშვილი (დგას).

შობლოსთვის თავდადებული მეფეებისა თუ მოწამეთა ცხოვრებას, „ვეფხისტყაოსანზე“ ხომ დაუსრულებლად შეეძლო, ელაპარაკა.

თითქმის ყოველ გაზაფხულზე მოსკოვიდან, მეუღლესთან ერთად, ჩამოდის ნაზიკოს დედის მეგობარი ნეკროპათოლოგი, მცხოვანი პროფესორი შიპილეფსკი. თავადაც ჩადიოდნენ ხოლმე მასთან მოსკოვში. მოკლედ, ლიძავაში დიდი სტუმრიანობა იყო.

ამასობაში რუსიკომ ინსტიტუტი დაამთავრა და ისიც აფხაზეთში ჩამოვიდა მშობლებთან. შეიღებში ყველაზე მეტად რუსუდანი ჰგავდა მამას ხასიათით. მიზანსწრაფული იყო და შრომისმოყვარე, ყველაფერი აინტერესებდა. თუ რამეს მოიწადინებდა, ბოლომდე მიჰყვებოდა საქმეს, ხელს არ ჩაიქნებდა. შენ ისეთი კირკიტა ხარ, შენგან კარგი ჟურნალისტი, ანაც იურისტი დადგებო, ეუბნებოდა მამა, სანამ პროფესიას აირჩევდა, თუმცა მან მაინც ექიმობა არჩია და ამაშიც გამოსწდა მისი მტკიცე ხასიათი. თუმცა დრომ დაადასტურა, რომ მამა მართალი იყო.

რუსიკომ სოხუმელი მშენებელი ინჟინერი გივი კაკაშვილი გაიცნო. ცოტა ხანში იქორწინეს კიდევ და სოხუმში გადავიდნენ საცხოვრებლად. ვანოს უკვე შერჩეული ჰქონდა ჯერ არგაჩენილი შეილიშვილებისთვის სახელები. კარგა ხნის წინ საგვარეულოს გენეალოგიური ხე დახაზა, დაახლოებით ხუთი თაობის მონაცემების მოძიება შეძლო. ამ ხეზე გვარის გამგრძელებელ ყველა მამაკაცს ან გიორგი ერქვა, ან — ვანო. თავადაც ვერ გაექცა ტრადიციას და ამ ქვეყნიდან ადრე წასული მამის სახელი დაარქვა ვაჟს, გიორგის კი სთხოვა, საქართველოში ამდენი მშვენიერი სახელია და ოდესმე ერთ წრეში ტრიალი ხომ უნდა შეწყდეს, შენს ბიჭს ივანეს ნუ დაარქმევ, ბექა დაარქვიო. გიორგიმ აღუთქვა მამას, თუმცა ჯერ ცოლი არ ჰყავდა, ვინიცაში სწავლა უკვე დაემთავრებინა და ისიც გაგრაში მუშაობდა, სამშენებლო ტრესტში. ვანო მხოლოდ რუსიკოს ვაჟებს მოესწრო და

უფროსს, რომელიც 1988 წელს გაგრაში დაიბადა, თორნიკე დაარქვა, უმცროსს კი, რომელიც 1990 წელს სოხუმში დაიბადა – ერეკლე.

80-იანი წლების მეორე ნახევარში გიორგი სამუშაოდ ქუთაისში, ერთ-ერთ სამშენებლო ორგანიზაციაში გადავიდა, სადაც გაიცნო მომავალი მეუღლე თამილა გოგაშვილი, რომელიც იქ ბუღალტერ-ეკონომისტად მუშაობდა. იგი მამის სიკვდილამდე ცოტა ხნით ადრე დაოჯახდა კიდეც, მაგრამ ვანო ვერ მოესწრო მის შვილს, რომელსაც გიორგიმ, დაპირებისამებრ. ბექა დაარქვა, დანარჩენ ორ შვილსაც ვანოს წამოწერილი სიიდან შეურჩია სახელები – კესო და ლუკა. გიორგიმ მამის კიდეც ერთი ოცნებაც აღასრულა – რამდენიმე წლის წინ დაიბრუნა თავისი ნამდვილი გვარი - გოგიბერიძე. ლულა აფხაზეთის ომის დაწყებამდე გათხოვდა ქუთაისელ იოსებ ხელიძეზე. იოსები პროფესიით ისტორიკოსია და იმჟამად ქუთაისის სამხატვრო გალერეის დირექტორის მოადგილედ მუშაობდა. ლულამაც თავის ერთადერთ ვაჟს მამის შერჩეული სახელი – ბაქარი დაარქვა.

გასული საუკუნის 80-იანი წლების შუა ხანებიდან საქართველოში ეროვნული მოძრაობის გამოცოცხლება დაიწყო, რასაც ბევრი სექსტიკურად უყურებდა, მაგრამ ზვიად გამსახურდიას, მერაბ კოსტავასა და მათი თანამოაზრეების ძალისხმევით თანდათან მძლავრ ტალღად იქცა, რომელმაც მთელი საქართველო აანთო და დარაზმა დამოუკიდებლობისთვის საბრძოლველად. ასევე გააქტიურდა ეროვნული მოძრაობები მთელი საბჭოთა კავშირის ტერიტორიაზე. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა ლიდერები, გორბაჩოვის მეთაურობით, მაინც იმედოვნებდნენ კომუნისტური იმპერიის შენარჩუნებას და დაიწყეს მოჩვენებითი ლიბერალიზაციის

პროცესი, ე.წ. „პერესტროიკა“, რომელსაც ქართულად რატომღაც არასწორად თარგმნიან – „გარდაქმნა“. სინამდვილეში კი ეს პროცესი თვისობრივ გარდაქმნას როდი გულისხმობდა, არამედ – „გადაწყობას“. იმპერია ერთი ხელით ვითომ საბჭოთა კავშირის გარდაქმნით რომ იყო დაკავებული, მეორე ხელით სასტიკად უსწორდებოდა ამ გადაწყობის ხელისშემშლელ ეროვნულ ძალებს.

ვანო საოცარ ეიფორიას მოეცემა. მისი სამშობლო ლეთარგიული ძილისგან გამოუხიზლებულიყო და მონობის ბორკილების დასამსხვრევად ქუდზე კაცი აღმდგარიყო. თავის შემადგენლობაში ძალითა და სისხლით შეთრეული ქვეყნებისგან შეკოწიწებულ უზარმაზარ იმპერიას, რომლის ჰიმნშიც „თავისუფალ ერთა მძლე კავშირი ძმური“ შირმად ჩაეწერათ, დამპალი საძირკველი მორყეოდა და ტორტმანებდა, თანაც ისე საშიშად, რომ „თავისუფალ ძმურ“ ერებს ქვეშ მოყოლებას უპირებდა. მისი „ძმობა და თანასწორობა“ კი მის ტოპონიმიკაში ჩანდა, „ელადიმირ“, „ელადივოს-ტოკ“ „ელადიკავკაზ“ („ელადეც“ – ფლობა, პყრობა) რომ დაერქმია ქალაქებისთვის.

ჯერ არნახულ, ჯერ არგაგონილ აღტყინებას შეეპყრო ერი თუ ბერი. გვირაბის ბოლოს შუქი ჩანდა, ოღონდ ჯერ ეს საშიში გვირაბი იყო გასაყვლელი. მართლაც, ეროვნული მოძრაობის აღმავლობის პარალელურად რუსეთის იმპერიაში აამოქმედა ყველა ფარული ნაღმი თუ ბერკეტი. აფხაზეთშიც დაიწყო საეჭვო ფუთფუთი. 1989 წლის 18 მარტს ლიხნში ჩატარდა აფხაზების დიდი თავყრილობა, რომელზეც მიიღეს ლიხნის წერილი და პეტიცია რუსეთისადმი, რომელშიც რუსეთთან შეერთებას ითხოვდნენ. აფხაზეთში სეპარატიზმი საშიშ სახეს იღებდა. ვანოს, ვისაც თავის თავზე გამოეცადა საბჭოთა რეჟიმის მარწუხები, გული ცუდას უგრძნობდა და ერთიანად აფორიაქებული აკვირდებოდა მოვლენების განვითარებას. მართლაც ლიხნის თავყრილობას თბილისში, მთავრობის სახლის წინ, საპროტესტო მიტინგების

ტალღა მოჰყვა. დაუფარავად ამხელდნენ კრემლს სეპარატიზმის გაღვივებაში და საქართველოს თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობას ითხოვდნენ. კრემლის რეაქციამაც არ დაახანა, იმპერიამ კიდევ ერთხელ გამოაგლინა თავისი ნამდვილი სახე და 9 აპრილს, გამთენიისას, რუსთაველზე მშვიდობიან მომიტინგეებს სასაკლავო მოუწყო.

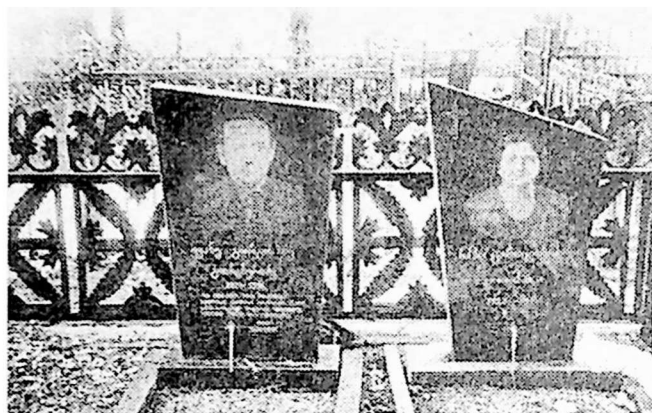
გლოვობდა სრულიად საქართველო. სასოწარკვეთილი იყო ვანოც.

საბედნიეროდ, კრემლის ვარაუდი არ გამართლდა, მან ვერ შეძლო ქართული სულის დათრგუნვა. 9 აპრილის სისხლიანი კალოს შემდეგ ეროვნულმა მოძრაობამ არნახული მუხტი შეიძინა, 1990 წლის 28 ოქტომბერს პირველი მრავალპარტიული არჩევნების ჩატარებას მიაღწია და გაიმარჯვა. 1991 წლის 9 აპრილს კი 31 მარტის რეფერენდუმის საფუძველზე ეროვნულმა ხელისუფლებამ საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოაცხადა.

როგორც იქნა, ასრულდა ყველა დროის მამულიშვილთა ოცნება – ჩვენი თავი ჩვენადვე გვეყუდნოდა. ამაზე მეტი ბედნიერება და სიხარული რა უნდა ყოფილიყო სამშობლოზე მოფიქრალი ადამიანებისთვის და ვანოს გული საგულეში აღარ ეტეოდა. მისი ტანჯვა-წამება უკვე წარსულში დარჩენილიყო და შვილები მაინც იცხოვრებენ თავისუფალ, ღირსეულ ქვეყანაში, ეიმედებოდა.

ეს იმედი წაიღო თან იმქვეყნად. ძმათა შორის სისხლის ღვრას, აფხაზეთში დატრიალებულ ტრაგედიას, განუკითხაობას, ქაოსს აარიდა უფალმა და იმედიათა აამაღლა ზეციურ საქართველოში. 1991 წლის 11 ივნისს 70 წლის ასაკში ნახახულევში გარდაიცვალა ინსულტით. იქვე დაკრძალეს, წინაპართა გვერდით. საფლავის ქვაზე თავისივე ლექსი წაუწერეს შვილებმა, 1988 წელს რომ დაეწერა. ეტყობა, აქმა წინათგრძნობამ დააწერინა ეს მისთვის უჩვეულო პესიმისტური სიტყვები:

„რა უცნაური დილა თენდება,
სევდიან ჰანგზე სისინებს ქარი,
სამარისაკენ მეძახის ბედკრულს
ჩემივე გულის ხმა იდუმალი“.

ივანე
გიორგაძისა
და ნაზი
ლომისა
საფლავები
ნახაულებში

ოჯახში შემონახულ ვანოს ხელნაწერებში ლექსებიცაა. არასოდეს გამოუმჯეურობია ისინი. მხოლოდ მეგობრებსა და მეუღლეს უკითხავდა. ყველა მათგანს აწერია ვანდელი, ალბათ სახელიდან გამომდინარე. მათში ერთი პატარა ლექსია: „სამშობლო“. ამ ლექსით ყველაფერია ნათქვამი – სამშობლოს, მისი წარსულის, „ვეფხისტყაოსნის“ სიყვარული და უკეთესი მომავლის რწმენა, რასაც, ავტორის აზრით, უსათუოდ იმსახურებს ქვეყანა, რომელმაც ღვთის შეწევნით გასაოცარი გამძლეობა გამოავლინა, ყველა განსაცდელს გაუძლო და გადარჩა. აი, ეს ლექსიც:

„სისხლით ძღებოდა ყველა ავსული,
ვინ იფიქრებდა შენს გადარჩენას,
თუმც მტრებით იყავ შემოგარსული,
მაინც ვერ მოკლეს რუსთველის ენა!
ამიტომ მიყვარს შენი წარსული

და მასუღდგმულებს მომავლის რწმენა“.

ივანე გიორგბერიძემ თავადაც, მიუხედავად მრავალი განსაცდელისა, რწმენით იცხოვრა ამ ქვეყნად და იმ ქვეყნადაც რწმენით წავიდა.

საქართველოს ცაზე კი ამ დროს ისევ ავისმომასწავებელი ღრუბელი ჩამოწვა. რუსეთი ასე იოლად ვერ შეეგუებოდა მარცხს და საქართველოს ეროვნული ხელისუფლების წინააღმდეგ ანგარიშსწორებისთვის ემზადებოდა. 30 ვერცხელი აგებდითად ჩხრიალებდა. სულგაყიდულთა პოვნაც არ გასჭირვებია იმპერიას და მისგან გულმიცემულ ე.წ. განდგომილთა შემორიგებაც აბა როგორ მოხერხდებოდა.

გადასატრელი იყო შიდა ქართლისა და აფხაზეთის კონფლიქტებიც. 1990 წლის 1 დეკემბერს მიღებულ იქნა საქართველოს რესპუბლიკის კანონი „სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის გაუქმების შესახებ“. 1991 წლის 23 მარტს ყაზბეგში ერთმანეთს შეხედნენ რსფსრ უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე ბორის ელცინი და საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარე ზვიად გამსახურდია. ისინი შეთანხმდნენ სამაჩაბლოს კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარების საკითხებზე, მაგრამ ეს შეთანხმებაც, სხვა ისტორიული შეთანხმებებისა არ იყოს (თუნდაც გეორგიევსკის ტრაქტატი ავიღოთ), მოჩვენებითი გამოდგა. საარჩევნო კანონში გარკვეული კვოტების გათვალისწინებით აფხაზეთშიც მოხერხდა პოლიტიკური უთანხმოების ნაწილობრივ განმუხტვა, საერთო ვითარება კი მთელ საქართველოში კვლავ დაძაბული იყო, ეროვნულ ხელისუფლებაზე შეტევა გრძელდებოდა.

ვანო და ნაზიკო აფხაზეთში რჩებოდნენ. ცხოვრების ჩვეული რიტმი კარგა ხანია, მოშლილიყო და ირგვლივ განუკითხაობა სუფევდა. დღე არ გავიდოდა, უსიამოვნო ამბავი არ გაეგოთ. ქართველებიცა და აფხაზებიც შიშით უყურებდნენ ამ ორომტრიალს და ჯერ კიდევ იმედი ჰქონდათ, რომ გონიერება გაიმარჯვებდა და ყველაფერი დალაგდებოდა, მაგრამ ყველა როდი ფიქრობდა ასე. ზოგიერთი გონება-

ოწამლული აფხაზი დროით სარგებლობდა და ქართველთა დაწიოკებას არ ერიდებოდა.

მთელი ყურადღება თბილისისკენ ჰქონდათ, მაგრამ იქიდანაც დამაიმედებელი არაფერი ისმოდა. ერთი ეგ იყო, 1991 წლის აგვისტოდან მოყოლებული, სსრკ-ის დაშლამდე, 1991 წლის 21 დეკემბრამდე, საქართველოს დამოუკიდებლობა აღიარა რვა სახელმწიფომ, შემდგომ ორ კვირაში კი – კიდევ ოცმა სახელმწიფომ, მათ შორის აშშ-მა, ჩინეთმა, კანადამ, ირანმა... საქართველომ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობაში შესვლაზე უარი თქვა, მისი საერთაშორისო აღიარებაც დაწყებული იყო და კრემლმა უსამშობლო და უეროვნებო მანქურთებს პუტჩის დაწყების ნიშანი მისცა.

1991 წლის 22 დეკემბერს დაიწყო შეიარაღებული შეტევა საქართველოს კანონიერი ხელისუფლების წინააღმდეგ, რაც უთუოდ ამერიკის დასტურითაც მოხდა, რადგან მოკავშირე რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა არ ჯდებოდა რუსეთ-ამერიკის ერთობლივ პროექტში – სსრ კავშირის მოჩვენებითი გადაწყობის პროექტში. აკი დაუფარვად თქვა კიდევ მამა ბუშმა ზვიად გამსახურდიაზე – დინების საწინააღმდეგოდ მიცურავსო. 1992 წლის 6 იანვარს კანონიერი ხელისუფლების დამხობით დაედო სათავე ქვეყანაში ნგრევას, უბედურებას. თავისუფლების, სიმაღლის, სიყვარულის, რწმენის და იმედის წუთიერი გაელვებიდან მსოფლიო პოლიტიკის ბინძურმა მორევმა კვლავ სიცრუის, სიყალბის, მონობის ქვეყანაში მიგვაბრუნა.

ეს თავზარდამცემი ცნობა მეხივით დაატყდა მთელ საქართველოს. თბილისიდან კვლავ ცუდი ამბები მოდიოდა – სისხლით მოსული ხუნტა სისხლით ვერ ძღებოდა, დაიხვრიტა საპროტესტო მიტინგები. შეიარაღებული დაჯგუფებები დაპატრონებოდნენ ქვეყანას საალაფოდ და აღმა-დაღმა დათარეშობდნენ. მოგვიანებით, როცა შევარდნაძემ თავი ქუდში დაიგულა და საქართველოს ავისმოსურნე უცხოელი „მეგობრების“ წყალობით სავარძელი გაიმყარა, ფონი გაი-

სუფთავა, „მხედრიონი“ ყველა საშუალებით გზიდან ჩამოიცი-
ლა, ჯერ კი სჭირდებოდა ეს თავზეხელაღებულთა კასტა,
რათა მთელი საქართველო დაეთრგუნა, შემდეგ კი ინსპირ-
ირებულ ომში დაკარგული აფხაზეთი, სამაჩაბლოსთან ერ-
თად, რუსეთისთვის მიეზოძებინა და მუხლზე დაცემული, სისხ-
ლისგან დაწრეტილი „სამშობლო“ დსთ-ში შეეთრია.

განდევნილი კანონიერი ხელისუფლების მხარდამჭერი
მიტინგები სოხუმშიც იმართებოდა. ერთ-ერთ მიტინგზე შე-
ვარდნაძის ფიტული დაწვეს, სისხლიც არაერთხელ დაიღ-
ვარა. ომის დაწყებას კი არაფერ ელოდა, არც ვანოს ოჯახის
წევრები.

1992 წლის 14 აგვისტოს გვარდიის ნაწილები კიტოვანის
მეთაურობით აფხაზეთში შევიდნენ, რკინიგზის დაცვის სა-
ბაბით. აფხაზეთში ძმათამკვლელი ომი დაიწყო. ეს იყო დაგეგ-
მილი, კრემლთან შეთანხმებული სამხედრო ოპერაცია.

იქ დარჩენა უკვე საშიში იყო. ნოდარი მოელაპარაკა
ლიბიაში დისლოცირებული რუსეთის სამხედრო გარნიზო-
ნის უფროსს, რომელიც დიდი თანხის სანაცვლოდ ქალები-
სა და ბავშვების სოჭში გემით გადაყვანას შეჰპირდა. თავად
დარჩენა გადაწყვიტა – მე აქ მიცნობენ, ყველასთან კარგი
ურთიერთობა მაქვს და ამ ასაკოვან კაცს არაფერს დამიშ-
ავენებნო. მწარედ მოტყუედა. მარტო დარჩენილს აფხაზებმა
სახლ-კარი გადაუწვეს და სასტიკად სცემეს. მეზობლებს
მუცლის არეში საშინელი ტკივილით საავადმყოფოში მიუყ-
ვანიათ – ცემისაგან კუჭი გასკდომია. მისი გადარჩენა შეი-
ძლებოდა, მაგრამ აფხაზებმა ექიმს ოპერაცია არ გააკეთე-
ბინეს თურმე და ასე გაიმეტეს სასიკვდილოდ.

წინასწარ წასაგებად განწირული ძმათამკვლელი აფხ-
აზეთის ომი, რომელსაც ორივე მხარეს უამრავი ჯარისკაცი
და მშვიდობიანი მოსახლე შეეწირა, 13 თვე და 13 დღე გაგრ-
ძელდა და 1993 წლის 27 სექტემბერს სოხუმის დაცემით და
აფხაზეთიდან ქართველების გამოდევნით დასრულდა.

რუსუდანის მეუღლე გივი დრანდაში იბრძოდა. იგი გა-

დარჩა და ოჯახის დაუბრუნდა. გიორგი და ლელა ამ დროს უკვე ქუთაისში ცხოვრობდნენ. გივი და რუსუდანი კი რუსთაველაში გადავიდნენ, სადაც რუსიკომ ქალაქის პირველ პოლიკლინიკაში დაიწყო მუშაობა. გაჭირვებით სუღღმუღლოდნენ. მთელი საქართველო უბედურ დღეში იყო, ლტოლვილების ყოფა კი – გაუსაძლისი. რუსიკოს სერიოზული ოპერაცია დასჭირდა, რისი არც საშუალება პქონდათ და ვერც გარისკავდა, რადგან ჩვენში ყველაფერი მოშლილი იყო. ღვენილის სტატუსით უცხოეთში ითხოვა წასვლა. გამოუვიდა და იმავე წელს, 1993-ში, დანიაში წავიდა ოჯახით. ოპერაციამ წარმატებით ჩაიარა, მაგრამ ვერ დაბრუნდა, დარჩა, რადგან პერიოდულად სამედიცინო შემოწმება სჭირდებოდა, რაც მაშინდელ საქართველოში შეუძლებელი იყო.

იოლი არ იყო უცხო გარემოსთან შეგუება, თვითდამკვიდრება, მით უმეტეს სპეციალობით მუშაობა, მაგრამ რუსიკომ და გივიმ ეს შეძლეს და დროთა განმავლობაში ყველა სიძნელე უკან მოიტოვეს. რუსუდანი სამედიცინო ფირმაში მუშაობს, მისი მეუღლე კი - სამშენებლო ფირმაში. ამასობაში შვილებიც დაიზარდნენ. თორნიკემ გიმნაზია დაამთავრა და კოპენჰაგენის უნივერსიტეტში განაგრძო სწავლა ახალი ტექნოლოგიებისა და ტურიზმის მენეჯმენტის სპეციალობით. ამასთანავე, ბავშვობიდან აინტერესებდა ფეხბურთი და კოპენჰაგენის ერთ-ერთი პროფესიული კლუბის ფეხბურთელია. უმცროსმა, ერეკლე, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ გადაწყვიტა, პროფესიონალი სამხედრო გახდეს და გასაჭირის დროს სამშობლოს გამოადგეს. 2009 წელს მან წარმატებით გაიარა შესარჩევი კონკურსი და დანიის სამეფო ლეგიონში ჩაირიცხა. პარალელურად კომპიუტერების ტექნოლოგიას სწავლობს. ორივემ კარგად იცის ქართული ენა და სწორედ ისეთები

რუსიდან გიორგაშვილი, გივი ჯაფარიძე და
მათი პაპები - თორნიკე (ქვემოთ) და პაპა

არიან, ვანო ბაბუას რომ გაუხარდებოდა.

მამის აზრი გამართლდა, შენგან კარგი ორგანიზატორი გამოვაო, რომ ეუბნებოდა რუსუდანს. მიუხედავად იმისა, რომ ოჯახის დანიაში არსებობის პრობლემა უკვე არ ჰქონდა, რუსიკო მაინც ვერ ისვენებდა, უნდა ეპოვა ისეთი საჩემ, სამშობლოსაც რომ გამოსდგომოდა. ისე ვერ გაჩერდებოდა, მშვიდად ვერ

იცხოვრებდა, რადგან მუდამ მამის თვალით 'ხომავდა ყველა ნაბიჯს და ასე ეგონა, მამას ვლადლაცობო. ბევრი ფიქრი არ დასჭირვებია, ან რა უნდა მოეფიქრებინა უკეთესი – 2005 წელს კოპენჰაგენში ქართული სათვისტომო დაარსდა, რომლის თავმჯდომარედაც აირჩიეს.

სათვისტომოში ორასამდე წევრია გაერთიანებული. ისინი აქტიურად არიან ჩართულნი საქართველოს როგორც პოლიტიკურ, ისე კულტურულ ცხოვრებაში. ეხმარებიან სამშობლოში მცხოვრებ ღტოლვილებსა და ბავშვთა სახლებს. რუსუდან გიორგბერიძის ინიციატივითა და ორგანიზებით, მუშაობა განაახლა რამდენიმე წლის წინ დროებით დახურულმა საკვირაო სკოლამ, სადაც ქართულ წერა-კითხვასა და ლიტერატურას ასწავლის რუსუდანის რძალი, გიორგის მეუღლე თამილა გოგაშვილი.

კმაყოფილია რუსუდანი, რადგან უცხოეთში თავისი ადგილი იპოვა, პატარა საქართველო 'შექმნა და იქიდან ღიდი დახმარების გაწევა შეუძლია სამშობლოსთვის. 17 წელი გავიდა უკვე, რაც იქაა და იქაურობასაც შეეწვია, მაგრამ დრომ ნოსტალგია მაინც ვერ გაუქარვა. მისმა ოჯახმა მიიღო გადაწყვეტილება, შეიღების სწავლის დასრულების შემდეგ საქართველოში დაბრუნდნენ, ვაჟები საკუთარ ფესვებთან დააბრუნონ და ამით მშობლებისა და სამშობლოს წინაშე ვალი მოიხადონ.

რუსუდანის ძმა გიორგი ქუთაისში ცხოვრობდა ცოლ-შვილთან და დედასთან ერთად. იმ არეულ დროში უმუშევარი დარჩა, ბავშვიც ხშირად ავადმყოფობდა. ამიტომ იძულებული გახდა, დისა და დედის დაჟინებულ თხოვნას დაჟეოლოდა და რუსიკოს წასვლიდან სამი წლის შემდეგ ისიც დის კვალს გაჰყვა ოჯახთან ერთად. მალე დავბრუნდებით, ფიქრობდა, მაგრამ... დღეს იგი ერთ-ერთ სამშენებლო ფირმაში მუშაობს. უფროსი ვაჟი ბექა 4 წლის იყო, როცა წაიყვანეს, ახლა კი 18 წლისაა, გიმნაზიაში საერთაშორისო ეკონომიკურზე სწავლობს და უნივერსიტეტში აპირებს სწავლის

გიორგი გიორგაშვილი, თამილა გოგაშვილი და მათი შვილები -
ბაჩა (მარჯვნივ), ჯანო და ლუკა

გაგრძელებას. იგი დანიის სამგზის ჩემპიონია კიოკუშინკარატეში. 2010 წლის 4 ივნისს ესპანეთში ჩატარებულ ევროპის ჩემპიონატზე ევროპის ორგზის პრიზიორი, ევროპის ჩემპიონი გახდა ახალგაზრდებში. მისი და-ძმა, 12 წლის კესო და 4 წლის ლუკა დანიაში დაიბადნენ, მაგრამ ქართული კარგად იცოდნენ, საკვირაო სკოლაში დადიან და ვანო ბაბუს ლექსებსაც სხაპასხუპით ამბობენ.

ვანოს მეუღლემ, ნაზიკომ, ქმრის სიკვდილის შემდეგ კიდევ 12 წელი იცოცხლა. ლელა და იოსები არაფერს აკლებდნენ,

მაგრამ უფროსი ქალიშვილის და ერთად-
ერთი ვაჟის შორს ყოფნას ძალიან გან-
იცდიდა. ვანოსა და ნოდარის სიკვდი-
ლიც მოუშუშებელ ტკივილად ექცა.
როგორც კი თავისუფალ დროს
მოიხელთებდა, იჯდა და რაღა-
ცას წერდა. როცა დაინტერეს-
დნენ, რას წერდა ამდენს, გაირკ-
ვა, რომ მეუღლის ცხოვრების
აღწერა დაეწყო ლექსად.

წერაში პოულობდა შეებას,
მწარე რეალობა ავიწყდებოდა და
წარსულში გადადიოდა. იხსენებდა
ნანახ-განცდილსა თუ მეუღლის ნაამ-
ბობს, ცდილობდა, არაფერი გამორჩენ-
ოდა, არავინ დავიწყებოდა, სიკეთე
არავისთვის დაეკარგა. წერისას თითქოს თავიდან გადიოდა
იმ გზას, რაც უკვე გაველო და მხოლოდ ტკბილ-მწარე მოგ-
ონებად დარჩენილიყო. ვანოს ტყვეობასა და გადასახლება-
ზე ლაპარაკი არ უყვარდა, არც არაფერი დაუწერია. არადა,
შვილებს უნდა სცოდნოდათ ყველაფერი, შვილიშვილებსაც
და ეს თვითონ უნდა გაეკეთებინა.

დიდხანს წერდა, თვეობით. ზედიზედ ივსებოდა სქელტა-
ნიანი რეეულები. „ბავშვობა, ყრმობა და ჭაბუკობა“, „მეორე
მსოფლიო ომი“, „ტყვეების გადაყვანა გერმანიაში“, „ავსტრია“,
„გრიგოლ რობაქიძესთან შეხვედრა ტყვეთა ბანაკში“, „მოუ-
ლოდნელი შეხვედრა“, „ებრაელი მეგობარი“, „გერმანია დამ-
არცხდა“, „ავსტრიაში რუსების ტყვეთა ბანაკში“, „სამხედრო
ტყვეების გადაყვანა რუსეთში“, „ტაბაშარა“, „შეხვედრა ახ-
ლობლებთან“, „მგზავრობა საქართველოსკენ“, „დედის ვალი“,
„სიხარული არ აცალეს“, „გამოძიება თბილისში – გუბერნ-
სკის ციხე“, „ციმბირისკენ ეშელონი დაიძრა“, „ფიქრი“, „ინტა“,
„სწავლა და ბრძოლა სიცოცხლისათვის“, „ვანოს მეგობრები

ინტაში“, „მახტში მუშაობა“, „სახლში გაგზავნილი წერილები“, „სტალინი აღარ არის“, „დიდი ზემი“, „განთავისუფლებებისთვის ჭიდილი“, „ინტა-ვორკუტა-მოსკოვი“, „მოსკოვი-თბილისი-რიონი“, „შეხვედრა დედასთან“, „სწავლა და ოჯახი“, „მიუწვდომელი ოცნება“, „ნახახულები“, „ბიჭვინთა-ლიძეა“, „აფხაზებმა აურიეს“, „ეპილოგი“ – ეპიზოდები ეპიზოდს მიჰყვებოდა, გულმოდგინედ ხატავდა მეუღლის სახეს, ხასიათს, მაგრამ მაინც უკმარისობის გრძნობა ტანჯავდა, ვანოს საკადრისი არ არისო, ფიქრობდა. ალბათ ამიტომაც დაწერა ეპილოგში:

„გაქრა წლები, თან გაჰყვეი,
მხოლოდ მოგონება დამრჩა,
შენს ცხოვრებას მე შევები,
რაც ვიცოდი შენგან დარდად.
ნულად მიწყენ, ყოველივე
ვერ აგსახე ერთობ კარგად –
რაც გონებამ მიკარნახა,
შენგან მონათხრობი დამრჩა“.

როცა წერა დაამთავრა, შევებით ამოისუნთქა, თითქოს მხრებიდან დიდი ტვირთი მოიხსნაო. ხუთი სქელი ჟურნალი გამოვიდა. ვანომ იცოდა ხოლმე თქმა ციმბირზე, იმ დათვის ბუნაგში როგორ გაეძვლი, გასაკვირიაო. ჰოდა, პოემასაც „დათვის ბუნაგში“ დაარქვა. მერე ლექსებს ჩაუჯდა, მათაც ერთ რვეულში მოუყარა თავი. უმეტესობა სამშობლოზე იყო, ზოგი მწარე ხვედრზე და მაინც ყველა მათგანში ჩანდა მათი ავტორის შინაგანი ძალა, რწმენა და იმედი. ამაზე მეტი რა შეეძლო ნაზიკოს, მეუღლის ხსოვნის წინაშე ვალი მოხდილი ჰქონდა, მისია – შესრულებული და ამქვეყნად თითქოს არაფერი ესაქმებოდა. რაც იცოდა და ახსოვდა, ყველაფერი ქაღალდზე გადაიტანა და ერთიანად დაიცალა, დაიშრიტა, გამოიფიტა. მეხსიერებაც ღალატობდა, უკვე აღარ სჭირდებოდა. სააქაოსა და საიქიოს შორის სამანი დაეკარგა და ვედარ გაეგო, სად იყო – აქ თუ იქ – ვანოსთან და ნოდარისთან. შვილებმა დანიაში წაიყვანეს სამკურნალოდ, მა-

ლელა გიორგაძე, იოსებ ხალიძა და
მათი ვაჟი ბაქარი

გრამ ევრაყერი უშველეს და 2003 წელს გარდაიცვალა ქუთაის-ში. ნახახულევში დაკრძალეს, მეუღლის გვერდით.

დედის გარდაცვალების შემდეგ ლელა და იოსები ესპანეთში წავიდნენ კონტრაქტით სამუშაოდ და დღემდე იქ არიან. 15 წლის ბაქარი კოლუჯში სწავლობს. მას ვანო ბაბუას ნიჭი და მონდომება დაჰყვა, კარგი მოსწავლეა და უთუოდ წარმატებასაც მიაღწევს.

როგორც მამის, ისე დედის მხრიდან წინაპრებმა თანდათან გადაინაცვლეს მარადიულ სასუფეველში. მხოლოდ ქეთო მამიდალა დარჩათ ქუთაისში. ნახახულევში კი ჯერ კიდევ დგას წაბლის ხით ნაშენი ოდასახლი, ოღონდ არა ისე მკვიდრად, როგორც მაშინ, როცა აქაურ ბინადართა სიცოცხლით თავადაც ცოცხლობდა.

გარეშე თუ შინაური მტრების მიერ გაპარტახებული ამ

მადლიანი ქვეყნიდან, რომელსაც ღმერთმა ყველა სიკეთე დააბერტყა, ბოლო ოცი წლის მანძილზე უამრავი ქართველია გასული მთელ დუნიაზე ლუკმაპურის საშოვნელად. როგორც ამბობენ, მათი რიცხვი მილიონნახევარს აღწევს. საქართველოს ისტორიას არ ახსოვს ოჯახის გადასარჩენად, საარსებოდ წასული ამდენი ემიგრანტი. საბჭოეთს გაქცეული პოლიტიკური ემიგრანტები კი გაცილებით ნაკლები იყვნენ და დაბრუნების ნატვრაში აღმოხდათ სული, რადგან ჩვენს გენეტიკურ კოდში ერთობ მძაფრად დევს სამშობლოს განცდა. სწორედ ამ განცდამ გამოგვატარა საუკუნეთა ქარტეხილები და ეს ერთი მუჭა ერი აქამომდე მოგვიყვანა. სწორედ ამ განცდამ ათქმევინა უარი ივანე გიორგბერიძეს გრიგოლ რობაქიძის შეთავაზებაზე, დარჩენილიყო გერმანიაში. ეერმახტის ქართულ ლეგიონში შესვლისგანაც შორს დაიჭირა თავი. არადა, აბეერის ქართული ბატალიონის, „თამარა 2“-ის მეთაური, გერმანიის არმიის ობერლეიტენანტი გივი გაბლიანი ტყვეთა ბანაკებშიც აგროვებდა ქართველებს. ვანო თანაუგრძნობდა მათ, რადგან ისინი ფაშისტების იდეური მომხრეები კი არ იყვნენ, არამედ სულ სხვა გეგმა და მიზანი ჰქონდათ – ამ ომში საბჭოეთის დამარცხება და საქართველოს გათავისუფლება, მაგრამ საბჭოთა ჯარები წინ მიიწევდნენ და ეს მიზანი განუხორციელებელი ჩანდა. ვანო კი უსათუოდ უნდა დაბრუნებულიყო სამშობლოში.

გივი გაბლიანი ომის შემდეგ ამერიკაში წავიდა და პროფესიით, ექიმად მუშაობდა. იქვე გარდაიცვალა. სხვებიც, ზოგი ომში დაიღუპა, დანარჩენები სხვადასხვა ქვეყანაში გაიფანტნენ.

ივანე გიორგბერიძე, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობას მოესწრო, შემდგომი რბევა, პარტახი და ომი კი არ უნახავს, რას იფიქრებდა, რომ საუკუნის ბოლოს მისი შვილებიც მის ბედს გაიზიარებდნენ და უცხო მიწაზე აღმოჩნდებოდნენ, ოღონდ ერთი განსხვავებით – არა როგორც ტყვეები, არამედ როგორც ხიზნები.

ყველა ქართველმა ბავშვმა იცის ღუტუ მეგრელის ერთი

პატარა ლექსი, რომელშიც დიდი აზრია ჩადებული – „მე პატარა ქართველი ვარ“. უცხოეთში წასული ქართველებიც ასწავლიან ამ ლექსს შვილებს. „და განცხრომით სხვაგან ყოფნას მირჩევნია აქ სიკვდილი“ – რაღაც განსაკუთრებული გრძნობითა და სიამაყით ამბობენ ხოლმე პატარა ქართველები, თუმცა ჯერ არც სიკვდილი აქვთ გაცნობიერებული, არც განცხრომა და არც ის იციან კარგად, რას ნიშნავს სამშობლო. სამშობლო კი რაღაც განყენებული ცნება როდია. სამშობლო კავშირია წარსულს, აწმყოსა და მომავალს შორის; სამშობლო ადამიანებია – მამები და შვილები, ბაბუები და შვილიშვილები, კიდევ წინაპართა საფლავები, ტრადიციები, კულტურა, ჩვენი წილი მიწა და ცა, სადაც სულ სხვანაირად ცეკვავენ, სულ სხვანაირად მღერიან, სულ სხვანაირად უყვართ და სულ სხვანაირად ანათებს ჩვენთვის მზე. ამ ქვეყანას საქართველო ჰქვია. სამშობლოს სიყვარულის სულ სხვანაირი განცდაც უსათუოდ დააბრუნებს ყველა ქართველს, მათ შორის გიორგბერიძეებსაც, მშობლიურ ფესვებთან..

იგბე გიონგბენიძე

ლექსები

ბეჭდვა

საბოლოო ვიქტიმის იგბე სიბრძნის გონივრული.
მეტი იგბე ვიქტიმის იგბე სიბრძნის გონივრული.
სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.
იგბე სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.

სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.
სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.
სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.
სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.

სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.
სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.
სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.
სიბრძნის გონივრული იგბე სიბრძნის გონივრული.

1957

სამშობლოს

ახლა საღამოს წარსული ჰქვია,
მაღლე რიყრაყი მოდის!
მთებში მოვარდნილ სიწოცხლის ნიავს
კარი გაუღეთ ოდის!

ღღეს სიხარული მოსულა გულთან,
ფიქრი არ არის ნუნარი,
ო, რამდენ პოეზს სიმღერა უთქვამს
და შერხეულა ქნარი.

რამდენი ფიქრი ქრეულა ფერფლად,
გული დამწვარა სევდით,
რა იქნებოდა, რომ შენთვის მეთქვა -
ჭანჭუღს მქონია ზედი.

1951 წ.

ეჰ, ძვირფასო, რა ხალისი იყო ჩემთვის
შენთან მოსვლა, მშობლიური ხმა პირველი!
ღღემღე დამრჩა მე წარუშლელ მოგონებად,
როგორც ფრესკა ზღაპარივით საკვირველი.

1947 წ.

ჰე, მამულო

ჰე, მამულო, ზედი შენი
გულის საკვირველ სევდით მოსავს,
ფიქრებს ისე ათამაშებს,
როგორც ქარვის კრიალოსანს.
შენგან ასე განანირი
ზოზოქრომს და ცირის გული,
ისე, როგორც მღვრიე ცაღლა
ცინის კლდეზე დამსხვრეული.

1947 წ.

სამშობლო

იწოდეთ ყველამ!
კერასოდეს ვერ გავიხარებ,
გულში ჩავლევარე კაეშანი
რისფერ თასეზით,
როგორც უგნურმა პაპუასმა
ველურ ხარხარით.
შორს გადავცყორენე
მარგალიტი უძვირფასესი.

1947 წ.

ჩემო ძვირფასო,
 სანამღვათი მომერ ფიალით,
 შენგან მოკლული
 ხელმეორედ მოკვდება გული.
 სიყვარული კი, დამერნმუნე,
 მარად იაღებს,
 ისე, ვით წერხლი
 ოლიმპოდან მოჭარბული.

1952 წ.

შეჩხეა ხალხი

მე „ქართლის რბოვრებას“ გადავშლი ანაზად,
 სისხლშია გასვრილი ფურცელი ყოველი!
 მაოჯებს, გულის მიკლავს ამბავი წარსულის,
 საფლავის ლოდივით მძიმე და მღუმარე.
 მტერს როგორ მიჰკივის მრისხანე ხევსური,
 ნაცყვიარ მკერდიდან სისხლგადმომდინარე,
 დაემხო რიხენი, სიმტკიცით წარაზი,
 დაზნელდა ივერთა ღლეუბი შიიანი,
 ქუხილით დაიმსხვრა წმიდანთა არმაზი,
 შერყრდა კალამი აქ მემაციანის!

1953 წ.

სამშობლოსადმი

სისხლით ძღებოდა ყველა ავსული,
ვინ იფიქრებდა შენს გადარჩენას,
თუმც მტრებით იყავ შემოგარსული,
მაინც ვერ მოკლეს რუსთველის ენა!
ამიჯომ მიყვარს შენი წარსული
და მასუღდგმულებს მომავლის რწმენა.

1947 წ.

...დაადრჩო იგი,
ვინც უყვარდა მთელი არსებით,
ღმერთს კი რისხავდა
 ზიერისაკენ ხელაპყრობილი.
იჭვიანობა,
 მაშ, სიყვარულის თუ არ ამარჯებმ -
სად ზოროცებმა
 და სად მავრი კეთილშობილი?!

1953 წ.

მეზობეებს

შევხვდებით და... წრემლითა და
სევდით სავსეს,
კვლავ გადავშლით ძველ წხოვრების
მაჭიანეს,
თეთრი ღამე ჩრდილოეთის
თეთრი ზეურის
თოვლის ნამქერს ისევ სულში
აჭრიალუმს.

ვხედავთ, გვერდით დაწყმულა
მეგობარი,
ჭრამაღოს მისდევს არშიებად
სისხლი ნმინდა,
ხუნდიანთა უსაზომო გმინვა
თითქოს
დაირბა და ყინულებში გაირინდა!

რა მწარეა იმ შავ ფლეთა
მოგონება,
მკვლელის სახე, სისხლიანი,
მღვრიე თვალი!
როგორც კუნძი ჰაჰაჩემის
კერიაზე,
ისე ღვივის გულში რისხვის
ნაღვერდალი.

1955 წ.

3211 დაბეჭდილება

მე შენთან ყოფნა მუდამ მინდოდა,
გშორდები, მაგრამ წრემლით გშორდები,
ჩემო ძვირფასო, იწოდე მარად,
ვერ დაგშორდები, ვერ დაგშორდები.

გულში ჩამიდგა შავლეგა ნისლი,
წრემლი არ შრება სევდიან თვალზე!
ისე ზოზოქრობს ძარღვეებში სისხლი,
როგორც ცაღლები შფოთიან ზღვაზე.

ხშირად ვიგონებ ღრუბლიან წარსულის,
გულის მიკლავს შენგან უწყალოდ გომბა,
განთიადისას ფიქრით დაღაღულს
ისევ მდარაჯობს მე უძილობა.

მართლაც რა ძნელი ყოფილა თურმე
დამწვარი გულის უღონო ფეთქვა,
შხამის ფიალა მოგერა ჩემთვის,
გომბის სიჭყვები ოღონდ არ გათქვა.

1947 წ.

ღაღასი

შენ სიბერეშ უკვე გიძღვნა
თავმანდილად თეთრი ფარჩა,
თუმც მიჭრილა ნაოჭები,
გული ისევ გულად დარჩა!

მწარე ხვედრის მოზიარეს
არ გფენია ია-ვარდი...
კმარა წრემლო, გაიხარე,
მოიყრღო გულის დარდი!

ოჯახს ისევ ჰყავხარ ზურჭად,
ღვივის კერა ძველისძველი,
დაგიზრუნდი... დამხვდი, ღეფი,
გულკეთილი მასპინძელი.

1955 წ. 24 დეკემბერი

იყნო, წახელო მთელი ღამე
ღანოდა გარეთ ქარი,
ჩემთვის ეგზომ სასურველი,
ჩემი სულის შინადარი.
რონა დილით ჩემს ფანჯარას

მზემ დაადგა ოქროს თვალი,
მწარე წრემღოდ იღვრებოდა
ვერხვი შუაზე გადამცდარი.

1951 წ.

აღმჯიღი

მინდა, რომ შენ იწოდე
ფიქრი, დღემდე ფარული.
რომ მე გულში დავმარხე
შენდამი სიყვარული.

ნუთუ არ გერაღება
სევდიტ სავსე თვალები,
ჩემო, ასეთ ტანჯვისგან
მიხსენ, გეშუდარები.

ისევ კვნესის, ზომოქრომს
გული ანატორები,
მე ამ გრძნობას, იწოდე,
მაღლე შევენირები.

თუ კუბოში მიხილო,
შენგან უღვთოდ გმობილი,
წვეთი წრემღოი მაჰკურე,
ოზღოდ გამოკრთობილი!..

1947 წ.

იყო და ახა იყო ხა!

შავმა ფიქრებმა გული დაისრეს,
არარაობად მიჩანს ყოველი,
ზურგი ვაქციე მარდურ სანუთროს
და საოწნებო სიკვდილს მოველი.

წამით ვიგონებ გაფრენილ წარსულს,
წივილით მომღევს ზედი მღევარი,
ზიზლით ჩამქერის ჩამქრალ თვალებში
ასპიჯის მტრობით გამომზირალი.

ღმერთს შევცაღადებ ხელაპყრობილი,
ვიდრემდის ჩავალ შავბნელ უფსკრულში,
ყელს გამოვლადრავ ტანჯულ სიწოწხლეს,
დავასაფლავებ საკუთარ სულში.

ოჰ... ღმერთო, ღმერთო, რა დაგიშავე,
ასე უღომობლად რაჭომ დამტანჯე.

1984 წ.

მობონება

რამდენი ფიქრი და ოცნება
ჩამიკლავს გულში,
მაგრამ იმედი ვარსკვლავით
მუდამ თან მღევდა,
რას ვიფიქრებდი ჩემს უზრუნველ
სიყმანვილოში,
თუ თვალი ამდენ მწუხარების
წრემლს დაიტევდა.
კენესოდა სული ჩრდილოეთის
სუსხიან ქარში,
ბორგავდა გული, უნაპირო
სევდის ქმნილებად,
გაღამარჩინა იმ სამხენელ
მარტოობაში
იმედის ეტლთან ვაჟკარურად
დაძმობილებამ.
ჩემ წინ მოარულ ლანდებივით
მიქროდნენ ნლოები
და თან მიჰქონდათ სიფაბუკა
მოკლულ გულისა,
სუფარას ქსოვდა ულომბელი
ბედი მღევარი,
ფგებოდა უამი ოცნებათა
აღსასრულისა.

1957 წ.

ვერ-ფანჯარა!

ზვიადი მთების ღუმილში
კარის გულისთქმა იჯანი,
„რომ მომავალი ჩვენია,
ამას რად უნდა მისანი!“

ასე კვნესოდა ნიადაგ
შენი ჩანგურის სიმები —
„თუ ღუშმნის ხმალი არ მომკლავს,
მე თითონ გავიგშირები“.

„ნატყვიარი სჭირს“ ლუხუმსა,
მინუდა ყიჟინა გმირული,
ზახტრიონს ფეხი მეფობენ,
გადაცუდა გველისპირული.

ახლარე წაღი მხარს მიითრევს
ფრთამოტეხილი არწივი,
„სარკმელში მთვარე ჰკიდია,
მივინყებულო ყანწივით“.

მხოლოდ ვაჟაის ხვედრია
ოხვრა და წრემლოი ამღენი, —
საღი კლდეების ნაჟური,
წყარო მთით ჩამონადენი.

1961 წ.

N-ს

როგორც მუდამ, მტერს დავხვდები მამარჯრად,
რომ დავიჯვა ჩემი ქვეყნის წმინდა მინა,
თუ დავერი – რისკიდური ჩამომექრა,
სიზმრად ნახო ყმანვილ კარის სისხლში წურვა.

ეს სურვილი შემისრულო საოწნებო,
არ გატეხო ძველი ფირი სანუკვარი,
როგორც მკერდზე სასიკვდილო ნატყვიარი,
ჩემს სურათზე აჩნდეს შენი წრემლის გვარი.

1957 წ.

მუსნახით ბანანამაზი

როცა პირველად
შეგხვდი, ძვირფასო,
და მომაშუქე
წრფელი თვალები,
მე იმის შემდეგ
რა მომასვენებს,
შენზე ოწნებით
განანამები.

1958 წ.

დაცოხვა

გენაჯვალე, ვაზის ძირო,
შე მრუდო და შე ლამაზო,
მინამ ჰირში სული მიდგას,
შენი ძირი ვალამაზო.

ოჯახს შრომის სიყვარული,
სიეროხლე და გამარჯვება,
ქალიშვილებს გათხოვება,
ვაჟებს წოლაფ ლამაზები.

დაგელოწოთ ოჯახები,
ხვავ-ბარაქით ანავსები.

1988 წ.

მუნაბა

მიყვარს შენი ღურჭი ზეწა,
ოქროსფერი ველები,
გაზაფხულის ელვა მიყვარს,
რაზე - რისარტყელები.

მიყვარს რისკრის შავნაბადა,
მოგუგუნე რიონი,
გრიგოლი და ცირიანი,
მერი გალაკტიონის.

მიყვარს ჩემი საქართველო,
ირაკლის ხმლის ქალი,
შიშით კრთოდეს და ინვოდეს
მტერი გადამთიელი.

1988 წ.

საქონ-საბან!

შენ გულის გიკლავდა ტყვე მეფის ზედი,
თითქოს მოგკვეთეს მოხურს მარჯვენა,
მყისვე დასტოვე მყუდრო სავანე
თანამოკალმის გადასარჩენად.

ქართლის ზეფისთვის საფ არ გივლია,
ვის არ შესჩივლე ჩვენი ვარამი,
თუმცა შორს იყავ, თანამოძმეთა
გესმოდა კენესა გულშემზარავი.

ვერამა მტერმა მრავალგზის სწადა,
მავრამ ვერასდროს ვერ დაგვიძონა,
გაღარჩა ქართლი, ღედა-თბილისი,
წიგნი ვეფხისა და სიწყვის კონა.

1958 წ.

წინამართან ბანდელი

ჰოი, სატანავ,
 ფრელო გველო,
რა ჩაიღინე!
 რაცომ ფაღვარე
წინამართან
 სისხლი უმანკო?
ჩვენი სიწოწხლე,
 ჩვენი სუნთქვა,
ჩვენი ფიფება
 მოჰკალო!
და იერი, რომ შენ მოჰკალო
 ერის თავკარი.
სამარადისოდ
 წყევლა-კრულვა
დაიძახებურე!
 ჰოი, სატანავ,
სისხლიანო,
 რა ჩაიღინე?
ვინ მოგინამლა
 შენ გონება,
ვინ შთაგაგონა,
 ანაზღუდლად
რომ ჩაგეტრო
 ჩვენი კანდელი?!

შენ რა უნდა თქვა,
საზიზღარო,
გულქვა, რეგენო,
მკვლელს ვინღა მისჯ
სამეცხველო ენა კარური!
შენ წყევლა-კრულვის
დაიდგი ძეგლი
სამარადჟამოდ,
სამარადჟამოდ!

1959 წ.

?!...

რა უცნაური დღია თენდება!
სევდიან ჰანგზე სისინებს ქარი...
სამარისაკენ მელახის ზედკრულს
ჩემივე გულის ხმა იდუმადი.

1988 წ.

ნაზი

ლომია

ღეშსმები

მსწერები საყაღი
მსწერები საყაღი

ეს არ არის უნაყოფო
ბავშვობა და დაწყებული

აქამდე წინადადება
მსწერები საყაღი

ბეჭდები, ბეჭდები, ვიწრო,
და საყაღი მთავარი

ჯილთა, ჯილთა, ვიწრო,
ვინა, ვინა და ვინა

ქალთა და საყაღი
...თავი თხოვს სამეფო

...მამა და მამა მთავარი

ფრთხილად დავალონ ვაჟიშვილს სანათლოს

კუძლენი ვანდელს

ჩემი წხოვრება შენ გაგაჭანე,
დამრჩა შვილები – იმედი ხვალის,
მათით ვსულდგმულონ და მათით ვეროხლონ
და მხრებზე მანევს ძელი საძირკვლის.

ფრთხილად დავალონ ვაჟიშვილს სანათლოს,
კერძოებს შევვლის დარდი და გლოვა,
შვილებს ვჭირდები, ვერ ვუღალატებ,
მოანებს დრო და მიერ შენთან მოვალ,

როგა დაღლილი და ვაღმობდილი
ზეერო კარებს კრძალვით შევალენ,
შენ დამიხვდები მე იქ მასპინძლად,
ამბავს მკითხავ და ვიერი, შემაქნენ.

მემატიანე

რასაჲ ვხედავ და რასაჲ განვირფი,
უნდა აღვწერო სრულად,
მე ჩემი ქვეყნის მემატიანე
ვარ და ვიქნები მუდამ.

სად გაქრა ჩვენი ძველი დიდება,
რაჭომ დავკნინდით ასე,
ძმა ძმას არ ინდობს, დრო იხელთა და
მტერმა დაგვიგო მახე.

სიმნრის წრემღები ყელში მანვება,
უნდა მოვეგოთ გონზე,
სამშობლო ხელში შემოგვეფრქვნება,
თუ არ ვუშველით დროზე.

რას ვეუბნებით წინაპართ სულემს,
პასუხს მოგვკითხავს მოდგმა,
როცა ნარვდგებით უფლის წინაშე,
ალარ შეგვინდობს როდესაც.

სამშობლო ჩემო

სამშობლოვ ჩემო, იმრავლე
შვილებით გულანთებული,
მერ შენი ნაკადული ვარ,
მზის ცახცხე დაბადებული,

ფიგოზე შემოხვეული
შენი ვენახის ლერწი ვარ,
მაფშალია ვარ ხმატბილი,
შენს სიყვარულზე ვმღერეივარ.

მინა ვარ ქვარნაპკურები,
წვიმა ვარ შენი ღრუბლეზის,
მწყემსი ვარ და იალოლზე
ქხვარი დამიდის უღევო.

ვარ უფლის საგალობელი,
შენი რიხე და ცაძარი,
აკენის ნანა ვარ, ნანინა,
მუხა ვარ ფესვენმაგარი.

ზღვაო ყოჩანო!

სიზმარში, ქხადში მუდამ შენთან ვარ,
ზღვაო შავო და ზღვაო ყორანო,
ფუძემოშლილი და ჩანჩილული
დავხეციალომ როგორც ზოგანო.

მტერს ჩაუძირავს ჩემი ხომალდი,
შენ კი ზოზოქრომ ფაფარამლილი,
გადამსხვრეულა ნოდარის ფუნჯი
და არ მასვენებს მისი აჩრდილი.

იქნებ როგორმე გავამთლიანოთ
მოძმეთა შორის ჩამცყდარი ხიდი,
კვლავ დავიბრუნოთ ერთურთის მიმართ
პატივისცემა, კრძალვა და რიდი.

დროა, შევუნდოთ ერთმანეთს წოდვა
და მოგვეხსენება სულზე ხუნდები,
ზღვაო შავო და ზღვაო ყორანო,
მე დავბრუნდები, მე დავბრუნდები.

მონიხის იქნება

საქართველოს ბებერი ძეგლები
სიმწრით კვნესიან,
ნისლს დაუბურავს
ძთები ჭაღარა,
მისი შვილები აფხაზეთის
ომში კვდებიან,
სისხლად იწლებს
კუთხე პაჭარა.
ვინ გადაარჩენს, შეაშველებს
ხელს რკინისებურს,
იმის მარჯვენას
ლორწვა, დიდება.
უფალს შევთხოვოთ,
ფლეს მივინყდუღოს,
ეს სასაკლაო
მორჩეს იქნება.

1992 წ.

ჩემი ოსნაზის პაბახი პინსო

ჩემი ოწნების პაჭარა პრინრო,
ჩემო სიწოწლოვ, ჩემო ბექულა,
მინდა, გაიგო სიკეთის ფასი,
შენ შემოგვევლოს შენი ბებუნა.

მინდა, ისწავლო, რწმენით განმტკიწდე,
ავის და კარგის შეძლო გარჩევა,
შეუძლოებელი უნდა შეიძლო
შენი სამშობლოს გადასარჩენად.

ჩემო პაჭარავ, უნდა გასწავლო
„ვეფხისტყაოსნის“ ყოველი ბწკარი,
ბაბუს ოწნება რომ შევასრულო
და მოვიხადო ეს დიდი ვალი.

წარსულის როდნა ბაღავარია,
მასზე შენდება ანმყო, მყოფადი,
ისე ფასეულის ვერაფერს შექმნი,
თუ არ გექნება რწმენა მომავლის.

ჩემო ბავშვობაჲ

ჩემო ბავშვობაჲ,
 უფარდულო, შორს გაფრენილო,
ფეხებშიშველა
 მორბენალო მინდორში, ტყეში,
წყარო ანკარა
 მიაშობდა ზღაპრებს, ლეგენდებს
და ვიპყრებდი
 ნმინდა ნკეთებს პატარა პეშვით.
კვლავ ფეხშიშველა
 შემოვირბენ ატეხილ ჭაღებს,
მივაყურადებ,
 რას მიმღერის მე მაფშალია,
ჩავატყაპუნებ
 ნანვიმარზე ქრქუნა გუბეში,
მომენატრება
 ბავშვობა და თბილი კერია.

ღაღის ზმანება

ღედის ცქნილი ხმა ყურში ჩამესმის,
ჩემთან მოარულ მის აჩრდილს ვხედავ,
ვხედავ მის სახეს სპეტაკს, სანაჭრელს
და მიუფლდება უსაზღვრო სევდა.

ზუხარში ქუჩლის ალი გიზგიზებს,
ღედა კუჩუბზე ხაჭაპურს აწხობს,
ჩაიკრუჭუნებს მთვლემარე კაჭა –
ცქნილი ზმანება დამზრალ გულის ათბობს.

მოგონებებში დავხეტილოდ,
ღია თვალენით ვხვდები განთიადს,
ღედა სიწოვხლე, ღედა ღვთაება
სულში ჩაჰმქრალ სანთლად ანთია.

სხვა სამოთხე ან მსუხს

რა ჭობია სოფელს,
ვისაჲ უყვარს გარჯა,
ბავშვობიდან ვშრომობ,
არ მიგრძენია დაღლა.
ღღენიადავ ვშრომობ,
ზოსტანს ვრგავ და ვთესავ,
მინათდება გული –
აყვავებულის ვხედავ.
მიყვარს ჩემი კუთხე –
ეზო, ყანა ბაღჩა,
სხვა სამოთხე არ მსურს,
ამ წაღკოცის გარდა.

მე ჩა მინდა

მე რა მინდა, მე რა მინდა?
უფრო მეტი წოდნა მინდა,
ოქრო-ვერცხლის მონა არ ვარ
და ალალღი ლუკმა მინდა.

მინდა ქვეყნის ძლიერება
და სიმრავლე შვილთა მინდა.
რომ დაგვეხსნას უბედობა,
მადლი გადმოვიღეს რიდან.

ღვთისმშობელმა დაიფაროს
მისი ნილხვედომილი მინა,
არ შევბღალოთ წარსული და
წინაპართა ხსოვნა ნმინდა.
მოყვასს ხელი გავუწოდოთ,
გული მივუწეთ გზად და ხიდად,
არ დავეარგოთ შრომის ყადრი,
საქმედ იქნეს ჩვენი სიტყვა.

მე რა მინდა, მე რა მინდა?
უთვალავჯერ რაიერ მითქვამს –
ფქვილი აქა, ქაჭო იქა,
ლხინი აქა, ჭირი იქა.

ჩემო სოხანი!

სტუმრის ლოდინში
ფრიალებს კარი,
ხვეწების და დარდობს —
არავინ არი.

აქა ვარ, აქა, —
რაკრაკებს წყარო,
აქა ვარ, აქა, —
ბუღბუღი გალობს.

აქა ვარ, აქა, —
ბუბუნებს მთები,
აქა ვარ, აქა, —
ჩურჩულებს ზღვები.

აქა ვარ, აქა, —
მოვარდა ქარი

და გამოაღო
ყურთამდე კარი.
მეც შენთანა ვარ,
ჩემო სოხანი,
არ მიგატოვებ
შენ სიკვდილამდე.

უხუე დაუბეა

დაისადგურა მდუმარებაჲ,
მოგორავს მთვარე
და მის წიმწიმში არეშარე
მიღუელავს თვალეშს.

სძინავს სულიერს, ხეშს, ზუჩქეშს,
ლამაზ ყვავილეშს,
ტკბილი სიზმრებით შეხვდებინ
აღმათ აღიონს.

ძილისპირული ირაკრაკა
უკუე მდინარეჲ
და შეუძლია, დაიძინოს
ტკბილად დილამდე.

უხუენის ააოხი

სულის სევდიანი აკორდები მიფორიატეშს,
ლამის სიჩუმეს შერევია წიური ჰანგი,
თითქოს სამყარო გადმოღვრილა ჯადოსნურ ხმებად,
აუკრეფია კარგა მოღვმის ტკივილი, დარდი.

ვზივარ და ვუსმენ მონუსხული და გათანგული –
ჭირის აკორდი, შფოთავს, ზორგავს, კვნესის აკორდი,
შენ სიკეთისთვის გამოგძერწა არსთა გამრიგებ,
აღაძიანო, გამოფხიზლოდი, ჭკუაზე მოდი.

მსახურის სამყაროში

ოწენებნის სამყაროში
გამოქცხა თითქოს ფრთები,
კიდით კიდუ მოვიარე
საქართველოს მთა და ველი,

ვნახე მწხეთა და ვარძია,
გელათი და სამცხის რხე,
მერე თბილისს ჩამოვფრინდი,
მამადავითს დავუკიდე.

გუგუნებდა, რეკდა ზარი,
წირვის ჟამი დამდგარიყო,
ირგვლივ დიდი თუ პატარა
სიკეთის მზით გამთბარიყო.

ნაკადული დავინახე,
მივფარფატი მასთან როქა,
კისრისტეხით გარზოდა და
ჩაკრაკებდა თითქოს ლორწვას.

ფეხზე იდგა საქართველო,
ლორწულოზდა ერი, ბერი, —
ღმერთო, მოგვერ გამძლეობა,
რომ არ გავახაროთ მტერი.

ზღაპარ იყო, ზღაპარ იყო,
ოწენებნი ამხდარიყო,
აღარ იყო ზოროტეობა,
სიყვარული დამდგარიყო.

ახ თანდება

არ თენდება, არ თენდება,
დიდი ღამეა,
წა, ვარსკვლავით მოჭედული,
თითქოს სარკა.

ვიხედები ამ სარკეში,
სად არ მაცარა,
მოვიარე პლანეტები
დიდი, პაცარა.

თვალს მიკრავენ მნათობები,
არ მეძინება,
ნუთუ მართლა წაში ვფრინავ,
თუ მესიზმრება.
გავიხედე ფანჯარაში,
ისევ ღამეა,
ღლე ღა ღამის გასაყარი
ერთი წამია.

ბინდი უნებ გაიპარა,
წა გაიწორიწა,
აბრწყვიალოდა არემარე,
მზემ გაიღვიძა.

თოხნიჯესი

სკოლის კარი უცხოეთში შეაღდე,
ახლა უნდა იყოჩაღო, ზემი,
დედაენა არ დაკარგო, იწოდე,
რომ არ შერცხვე, როცა დაბრუნდები.

კარგი სწავლით ასახელო დედ-მამა
და ანდერძი აუსრულო ზაბუს,
ერთი წუთიერ არ დაკარგო უსაქმოდ,
რათა წოდნით გამოადგე მამულოს.

ბიოხბისი

გიორგობაა, გილორავ,
ჩემო პაჭარა ზიჯო,
შენი სახელის ფლეა და
მსურს, დალორვილი იყო.

სულ სიამაყით ატარე
სახელი დიდი პაპის,
მისებრ ვაჟკარი იყავი,
მხნე, ამაყი და ლაღი.

ჩემი ზახები

დავიბადე 1927 წლის 1 იანვარს

ყურს ესმის რეკვა, რეკვა და რეკვა,
ერთ მოვლენილი ეს სასნაული.
გელათის ზარი, მცხეთის თუ ქუჩის
წვდება სიღრმეში გაუგონარი.

სამოყდარვა ხომ ჩათავდა წელი,
ღღეს ჰირველია ჩემთვის ორენბა,
თეთრად ელვარებს ირგვლივ ყოველი,
ჭაღარა მწვერვალს რა ეშველება.

ორდარვა ათას ღღემ გაიარა,
ეკლესიების ზარების რეკვით.
ჭაღარა სული დაფრინავს ყველგან
და ზურუსშია ზეერის ხმაურით.

ღვას ის ამაყად, საღი გონებით,
სიეროხლოე ჩქეფს და გული ნათდება,
წინ მიდის მარად შეუპოვარი
წლები კი უკან ლანდად დარჩება.

ზეერის განგებავ! მე შენით ვეროხლობ
და შენით მიდვას სული ცანჭული,
რომ ამაღლერე ამ სიბერის დროს,
შეაძლეინე გულის სიხარული.

1996 წლის 1 იანვარი

სიბაჟი

წლების სიძიძიე ბეჭედზე მანევს,
სიბერემ უკვე დამასვა დამლა
და გაიწრიწა ჩემი წხოვრება,
როგორც დიდი ხნის ნახმარი კაბა.

ახლა პატარებს ვუყვები ზღაპრებს,
გარეხლებულა ძველი მითები,
და ვკრეფ ლეგენდებს, ვითარცა მტევნებს,
რომ დავაპურო, სანამ ვიქნები.

საგზოად გაჰყვებათ ჩემი დალორვა,
დავიღვენთები ერთ დღეს უჩუმრად,
გავქრები, როგორც თამბაქოს ბოლი,
გაიხარებენ, ოღონდ უჩემოდ.

სისოსხიე ახალ ღიხს

მნარედ მივჭირი დღეებს გაფანტულს,
ახალგაზრდობის წლებს,
ვრ დავიბრუნებ უქმად დაკარგულს,
ვრ შვერვლი ვერაფერს.

საფლავ ჭურღმულში თითქოს ჩამკეტეს,
ლოდი მოადვეს კარს,
სიმწრით ვაგროვებ რწმენის ნამყერებს,
რომ გამოვიგნო გზა.

შემეძლო ასვლა მაღლა და მაღლა,
არ გამეფლანგა დრო,
როცა კორონი მინავლდა, ჩაქრა,
მაშინ მოვეგე გონს.

გამომავსიზლა მწარედ ასაკმა,
კალამი შემრჩა მნედ,
უფალომა ძალა გამიასმაგა,
არ ვურიგდები ზედს.

სიზერის ჭიბრზე უნდა მეწადა,
გავუთამამდი რითმს,
მივბოჭ-მოვბოჭე, რაჯ კი მეზადა,
სიეროცხლე ამაღ ღირს.

სახჩავი

წინათქმა	3
ლათვის ბუნებში	5
ივანე გიორგაშვილი, ლექსები	115
სამშობლოს	116
* * * (ეჰ, ძვირფასო, რა ხალისი იყო ჩემთვის)	116
ჰე, მამულო	117
სამშობლო	117
ს-ს	118
შეჩერდა ჯალამი	118
სამშობლოსადმი	119
* * * (დაახრჩო იგი...)	119
მეგობრებს	120
ვერ დავგმორდები	121
დედას!	122
* * * (იცით, წუხელ მთელი ღამე...)	122
ანდერძი	123
იყო და არა იყო რა!	124
მოგონება	125
ვაჟ-ფშაველას!	126
N-ს	127
ოცნებით განაწამები	127
დალოცვა	128

ოცნება	128
სულხან-საბასა	129
წინამურთან განცდილი	130
?!..	131

წახი ღოგინა, ღამსახი	133
----------------------------	-----

ფრთამოტეხილი ვებრძვი საწუთროს	134
მემატიანე	134
სამშობლოვ ჩემო!	135
ზღვარ ყორანო!	136
მორჩეს იქნება	137
ჩემი ოცნების ჰატარა პრინცი	138
ჩემო ბავშვობავ!	139
დედის ზმანება	140
სხვა სამოთხე არ მსურს	140
მე რა მინდა	141
ჩემო სოხანე!	142
უკვე დაღამდა	143
კვნესის აყორდი	143
ოცნებების სამყაროში	144
არ თენდება	145
თორნიკეს!	146
გიორგის!	146
ჩემი ზარები	147
სიბერე	148
სიცოცხლე ამად ღირს	148

რედაქტორი
დადი ჟვალია

კორექტორი
ნათელა ხოშტარია

დიზაინი
ირაკლი ანთიძე

კომპიუტერული მომსახურება
მანონი ჩხაიძე
ლელა ბოჭორიშვილი

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge